

БЕОГРАДСКЕ ОПШТИНСКЕ НОВИНЕ

ЧАСОПИС ЗА КОМУНАЛНО-СОЦИЈАЛНИ, ПРИВРЕДНИ
И КУЛТУРНИ ЖИВОТ БЕОГРАДА

Број 6
Година 53

Редакциони одбор:
Лушан С. Николајевић, Богдан Крекић, Павле Кара-Радовановић
Уредник:
Слободан Ж. Видаковић

Јуни
1935 године

Јуни 1935

- Туберкулоза код београдских радника.* — Богдан Крекић
већник града Београда, стр. 357
- Израђивање малих сџанова у европским градовима.* —
Слободан Ж. Видаковић, шеф Одељ. за штампу и
и културну пропаганду Г. п. г. Београда, стр. . . 363
- Извршење буџета.* — Д-р Реља Аранитовић, шеф Отсека
за израду и извршење буџета, стр. 375
- Ушницај економских прилика на бројносџ бракова у Бео-
граду.* — А. Б. Херенда, секретар Одељ. за штампу
и туризам Г. п. г. Београда, стр. 379
- ПРИЛОЗИ ЗА ИСТОРИЈУ БЕОГРАДА:**
- Где је месџо у Београду на коме је спаљен Св. Сава?* —
Светолик М. Гребенац, стр. 384
- ПОЛИТИЧКИ ЖИВОТ:**
- Указ о новој влади, стр. 389
- ДРУШТВЕНА ХРОНИКА:**
- Београд је свечано прославио своју славу, Спасов-дан,* стр. 390
- Слава Пошпорне задруге особља Народног позоришња у
Београду,* стр. 393
- Слава Дома сџараца и сџарица,* стр. 394
- Свечана сахрана посмрџних осџаџака повешаних брани-
лаца Београда у Горњем Граду,* стр. 395
- ХРОНИКА БЕОГРАДСКОГ ЖИВОТА:**
- Деловање београдских друшџвених организација (Хумано
друшџво „Д-р Драгослава Поповића“; Друшџво за
уређење Палилуре; Удружење градишџеља-грађевинара).
— Аритон Михаиловић, стр. 397*
- ЗДРАВСТВЕНА ХРОНИКА:**
- Рад Државног анџиџтуберкулозног диспансера у 1934 год.
— Д-р Миодраг Врачевић, стр. 402*

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

Рад Анђићуберкулозног диспансера Градског поглаварства града Београда у 1934 год. — Д-р Боривоје М. Ђорђевић, стр.	404
УРБАНИСТИЧКА ХРОНИКА:	
Освећење Дома инжењера и архијекта у Београду, стр.	407
УМЕТНИЧКА ХРОНИКА:	
Рад Народне позоришта. — Тодор Манојловић, стр. . . .	408
„Кашички снови“, комедија у 4 чини од Т. Манојловића. — Света Милутиновић, стр.	413
КОМУНАЛНЕ ВЕСТИ И БЕЛЕШКЕ:	
Деце и жена у Русији. — Н., стр.	414
Неколико цифара о берлинским јавним саобраћајним средствима. — Манојло Озеровић, стр.	416
Мали сајамнички приручник града Загреб, стр.	418

„Београдске општинске новине“ излазе једанпут месечно као часопис за комунално-социјални, привредни и културни живот Београда и једанпут недељно (сваког четвртка) као службени недељни лист Градског поглаварства града Београда.

Претплата на оба издања износи укупно:

за годину дана 150 динара.

за пола године 80 динара.

Претплата се прима само на оба издања. Чековни рачун код Поштанске штедионице бр. 54.300.

Уредништво се налази у ул. Књегиње Љубице бр. 1/II. Телефон 26-242.

Администрација се налази у улици Узун Мирковој бр. 1/II. Телефон 23-331.

Рукописи се не враћају.

Слика на корицама: Уметнички павиљон „Цвијета Зузорић“ на Малом Калимеџдану.

Богдан Крекић,
бећник града Београда

Туберкулоза код београдских радника

Опште је позната ствар да је туберкулоза велико друштвено зло. Она жртве своје хвата у свима друштвеним редовима, богатим као и сиромашним, младим као и старим.

Док је бакцил туберкулозе још био непознат — под именом „сушица“, туберкулоза је претстављала праву авет пред којом је друштво, где год се она појавила, беспомоћно падало као пред силним и неумољивим противником.

Тај страшни непријатељ који је пре харао невидљив, манифестујући се као „сушица“ на лицима целих генерација љутскога рода откритивен је најзад. Људи могу да га ухвате, да га проучавају, да га уништавају.

Деценијама већ човечанство је мобилисано у борби против „Коховог бакцила“ — туберкулозе, сушице. На заједничком делу налазе се приватна иницијатива и јавно старање. Лиге против туберкулозе, мобилишући приватну иницијативу и ширећи у широким масама свест о битности и о узрочницима туберкулозе, чине много на смањењу овог великог друштвеног зла.

Ако се један посао може да назове великим, извесно је да борба против туберкулозе спада у ред заиста великог старања. У борби против туберкулозе, више него игде, потребна је мобилизација и приватне иницијативе и јавног старања — мобилизација свега што има добру вољу да служи великом позиву.

За успех свакога великог дела потребан је фанатизам. У борби против туберкулозе више него игде. Фанатизам даје издржљивост. Овако опасни непријатељи као што је туберкулоза без велике издржљивости, коју само фанатизам може да дадне, не могу бити са успехом сузбијани.

Али и фанатизам може да дадне добре резултате само у случајевима кад је пласиран на правном путу, кад се снаге не троше по пољима кривих претпоставки.

Туберкулоза је научно већ толико испитана да на томе пољу заиста не би требало и не би смело да буде узалудног трошења енергија и средстава.

Без обзира што туберкулоза зна да напада и имућне друштвене редове — ипак је

дугогодишње народно искуство исковало изреку да је сушица сиротињска болест. Статистике су хиљадустркуко утврдиле да се туберкулоза замеће, развија, буја где је слаба народна исхрана, где су станови малени, и мрачни, влажни, без чистог ваздуха и сунца. Искуство и наука знају: да туберкулоза бежи од здраве хране, од чистог ваздуха и од сунца.

Туберкулоза узима све ширећ маха међу радништвом

Већ годинама се врши обимна антитуберкулозна пропаганда.

„Не пљуј на под!“

„У сваком испљувку су милиони бакцила!“
Оболеле од туберкулозе упућују у антитуберкулозне диспанзере, у санаториуме и лечилишта; изолују их од здравих; води се прави рат противу милијарда и милијарда туберкулозних бакцила које, непрекидно, избацују људска плућа...

Лиге против туберкулозе на својим састанцима и академијама, личе на ратна већа која примају извештаје о ситуацији на разним секторима борбе противу туберкулозе, да би се постарале за помоћ тамо где је опасност од овога непријатеља највећа.

Како стојимо на сектору борбе против овог сићушног за просто око невидљивог, милијардитог и тако моћног непријатеља човечијег организма — туберкулозе — међу радницима, првенствено београдским?

Где најмање се не можемо похвалити резултатима... У минулих неколико година туберкулоза је међу нашим радницима напредовала. Податци које имамо при руци страховити су.

На 100 осигураника у Средишњем уреду за осигурање радника, било је боловања од тбц:

1926	године	128,66	дана
1927	„	144,38	„
1930	„	158,99	„
1931	„	210,19	„

Број дана боловања од туберкулозе од 1926 до 1931 године, за шест година, скоро је удвостручен.

У Сузору (Средишњи уред за осигурање радника) 1932 године боловало је:

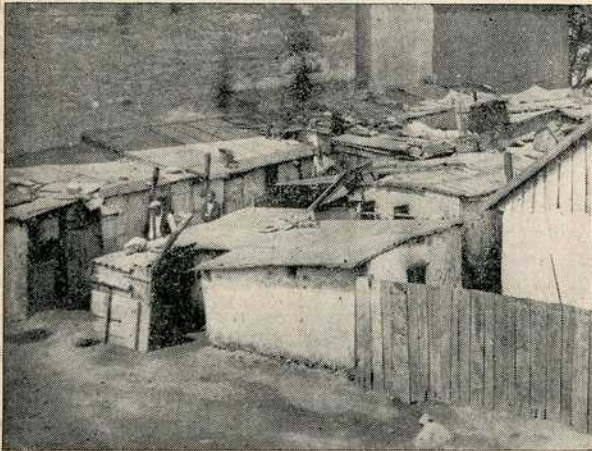
	радника	%	дана	%
свега	187.230		3,754.353	
од тога				
од Тбц	15.267	8.18	806.365	21.47

А у београдском окружном уреду за осигурање радника боловало је:

	радника	%	дана	%
свега	24.318		524.607	
од тога				
од Тбц	2.536	10.42	156.214	29.77

Од Тбц болује сваки болесник просечно 61.59 дана.

Од других болести просечно 16.91 дан.

Радничка „насеобина“ код ул. Добрачине

У својим лечилиштима Сузор лечи годишње округло

4000 оболелих од ТБЦ

и троши на њих дневно округло

150.000 динара или годишње око 55 милиона динара

И сви ти огромни напори нису у стању да сузбију проценат туберкулозних обољења. Зараза туберкулозе хвата све шири круг радничког света. И жртве њене из године у годину су све веће:

На сваких 1000 радника умирало је у Сузору:

године	укупно	од Тбц	%
1920	6,54	2,20	33,63
1927	6,52	2,56	33,36
1930	5,94	2,60	43,77
1931	6,27	21,9	46,41

Општа смртност радника је умањена. Од 6,54 од хиљаде смртност је у 1930 пала на 5,94, а од 1930 повећала се на 6,27. Овај прелом у 1930 години врло је карактеристичан. На њега ћемо доћи доцније. Па ипак, макар да је стање опште смртности радника од 1930

до 1931 погоршано, ипак је и у 1931 години општа смртност мања него што је била у 1926 години.

Горње бројке о смртности показују међутим, још нешто. Наиме: у времену док је општа смртност радника пала, смртност радника од туберкулозе је повећана. Од 2,20 у 1926 од хиљаде осигураника, она се стално из године у годину пење, до 2,91 у 1931 години. У проценту изражено, помор од туберкулозе износио је 1926 33,63 од укупног броја смртних случајева у радничком осигурању, а у 1931 години помор се попео на 46,41%.

Међу женама-радницама смртност је већа него међу мушкарцима. Процент умрлих од туберкулозе износио је међу женама радницама

1926	године	44,34%
1927	„	43,94%
1930	„	46,27%
1931	„	51,21%

У 1931 години више од половине од свих умрлих жена које су биле у чланству радничког осигурања — умрло је од туберкулозе...

Не треба губити из вида да је туберкулоза болест која дуго траје; а да је лечење у установама радничког осигурања законом утврђено на одређене рокове али највише годину дана трајања. Болесник који се у томе времену не излечи, или не умре, отпада од чланства осигурања. Велики је број управо туберкулозних лица, нарочито међу београдским радништвом, која испадну из осигурања — болесна, неизлечена, да би умрли негде изван домаћа осигурања и остали незабележени у статистици помрлих чланова Сузора.

Ова околност, у исто време, служи као јасан доказ колико је нужно да се поред постојећег радничког осигурања, створи и специјално допунско осигурање, или фонд, који би прихватили оне туберкулозне болеснике који неизлечени буду препуштени сами себи и као живе буктиње, изван старања заједнице, шире заразу ове страшне болести где год стану — а терен је и те како погодан у целом кругу у коме се они крећу.

У радничким редовима туберкулоза најтеже погађа људе и жене од 17 до 37 године старости; дакле тада када треба да буду у напону снаге они лежу у гроб. Уз то, пре него што буду покошени, они заједници напрате огромне терете око свога лечења и издржавања пошто годинама пре смрти побољвају и вуку се немоћни за привреду и за живот.

Туберкулоза најтеже коси раднике на саобраћају, у канцеларијама, у индустријама текстила, хартије, коже, гуме, одеће и у папграфији.

Статистички материјал о боловању и помору од туберкулозе који исказује радничко

осигурање, понављан годинама, утврђује једно одређено стање на које се јавност навикне као на нормално. Отприлике као што се за трајања великог светског рата свет, који је живео у дубокој позадини и лично и фамилијарно био незаинтересован ратом, био навикао на извештаје о посведневним погибијама хиљада и хиљада младих људи по фронтovima — као на нешто што је само по себи разумљиво! Статистика никад не узбуђује као појединачни случајеви. Свет се у дуготрајној једноличности извеснога стања, макар оно било не знам колико страшно, навикне на то стање као на нормално и заборавља да је статистика ове врсте збир појединачних случајева који сваки за себе преставља ужасну личну и породичну трагедију. Статистика ове врсте није ништа друго до збир многобројних трагедија које, сакупљене у једну целину, вапију до неба и траже правду.

Појединачне трагедије туберкулозних и цео збир тих трагедија избачен у статистици — преставља још много теже несреће него што су били случајеви ратних погибија младих људи. Погибија је прекидање бити живота на пречац док туберкулозни човек умире из дана у дан, годинама, раскидан морално и физички, сасушиван и цеђен у сталној „сушици“. Погинули по фронтovima су страдали лично, не угрожавајући околину своју. Туберкулозни, дотрајавајући годинама, трују целу своју околину и угрожава широке масе младих и старих као клицоноша и сејач опасне заразе.

Лечење туберкулозних — Сизифов посао, ако није враћен ширим мерама заштите

И радничко осигурање, и државни и општински антитуберкулозни диспанзери, и лиге против туберкулозе, и лекари лично било да су уредски, самоуправни, државни или приватници, муку муче са туберкулозно оболелим радницима. Туберкулозно оболео радник долази по лекарски савет. Неко га прихвати и упуту. Он добива савете, лекове, одмор, бива опорављен, можда залечен. Тада га пуштају — одакле је и дошао.

А то је управо оно што чини да је цео лекарски посао у борби око сузбијања туберкулозе код оболелих радника — исто што и Сизифов посао!

Пре него што су оболели, радник или радница су живели у извесним приликама: станбеним, радним, пословним, хигијенским, економским, социјалним. Збир свих тих прилика заједно, кад се скупе уједно, значи за њих — туберкулозу. Годинама су те прилике дејствовале док у организму њиховом нису отвориле врата зарази и легла — каверне — огромним и смртоносним клицама туберкулозе.

Када је под општим околностима у којима они живе, начет радников организам и зараза узме маха — радник долази лекару и

кроз извесно време бива, евентуално, опорављен. Као опорављен, радник бива враћен у исте оне прилике које су биле узрок да он подлегне зарази туберкулозе. Он поново бива бачен у пакао који је његов организам већ из раније почео да раствара.

Чему су, онда, бачени оних око 55 милиона динара годишње на лечење туберкулозних радника у радничком осигурању, кад сви ти несрећни људи, мало залечени, и са стварним условима да оздраве, долазе у исте оне весносне друштвене, економске и културне прилике које су их бациле у раље туберкулозној зарази? Чему сва старања и сви огромни издаци на антитуберкулозне диспанзере, државне или општинске болнице; чему сви напори градских санитета — ако се за туберкулозне

Мали станови у Босанској ул.

реконвалесценте не створе услови да после боловања уђу у другу средину и у друге, боље прилике, у којима не ће морати пропасти?

Слаба исхрана — база за туберкулозни појар

Људи који то знају, веле: деца се не рађају туберкулозна. Али прва клица туберкулозе коју они закопите — добивена је у кругу породице.

Људи који то знају, веле: клице туберкулозе лебде свуда око нас. Свако живо биће је безброј пута дневно изложено туберкулозној зарази — али неки организми се зарази отму, неки јој подлегну.

Снажни се отму. Слаби подлегну.

Зашто су једни снажни а други слаби?

Који су снажни, а који су слаби?

Као и за сваку другу болест, за туберкулозу нарочито тражи се извесна предиспозиција организма да отвори врата насртају смртоносних бакцила. Предиспозиција је у стању опште слабости организма. А општа слабост је условљавана у главном:

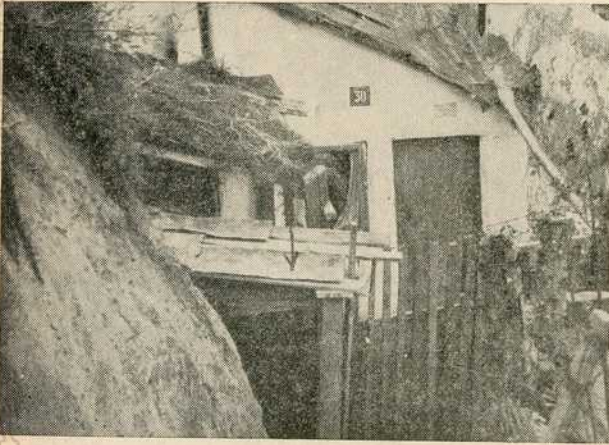
недовољном исхраном,
нездравим становањем,
замору на раду (или у кретању, ходању).

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

Ти општи услови дати су у градовима као и по нашим селима. Туберкулозе има свуда!

Две трећине београдских радника су са села. Посредно или непосредно они и дан данас имају везе са селом. Пре него што су напустили своје село и дошли у град, њих је као сељаке, давило економско зло. Да тога није било никад се они не би одлучили да напусте и угасе огњишта по селу. Под притиском економских недаћа они су се решили да пођу у град — у неизвесност — тражећи нешто боље него што је оно што су имали на селу. Из туберкулозних услова живота на селу они су дошли у још туберкулозније услове живота индустријскога радништва у градовима.

А поменули смо напред да је општа смртност у радничком осигурању од 1926 до 1930

Станови у земљи — „Прокоп“

године била у падању, а да је од 1930 године она опет у порасту; док је смртност од туберкулозе у константном порасту из године у годину.

Најобјективније улазећи у ствари, не може се избећи једна констатација: Линија пораста смртности радника сече се са линијом падања радничких надница које је тачно од 1930 године, узело маха и траје несуздржано до у данашње дане.

Најновији податци о стању радничких надница које редовно пружа средишњи уред за осигурање радника (Сузор) показује ово стање: Од 562.202 радника колико је у септембру било осигураних радника (а осигурани, по закону, морају бити сви радници који су запослени) било их је:

70.118 са дневном платом (надницом) до 8 динара;

85.118 са дневном платом (надницом) од 8—14 динара;

128.809 са дневном платом (надницом) од 14—20 динара;

96. 841 са дневном платом (надницом) од 20—28. 30 динара;

110.101 са дневном платом (надницом) од 20—28 динара;

71.145 са дневном платом (надницом) преко 48 динара;

Чак и људи који су мислили да познају стање ствари, мислили су да су они који спадају у групу са надницом испод 8 динара дневно, све сами шегрти. Најновија статистика Сузора показала је да са надницом испод 8 динара има преко 17.000 радника изнад 20 па до изнад 52 године у свим добима старости. Сви ови су прешли доба шегртовања. Јасно је дакле: 17.000 људи који су у пуној снази, раде за надницу која не достиже ни 8 динара дневно. А сви податци које овде износимо оснивају се на пријавама које о стању надница органима Сузора подnose сами послодавци — тачност њихова, дакле, са те стране не може бити оспоравана.

Просечна обезбеђења надница према податцима Сузора, дакле послодаваца самих, износила је 1930 године, новембра 27.76 дин.

1931 године просечно 26,19 динара

1932 године просечно 24,58 динара

1933 године просечно 23,33 динара

1934 године просечно 22,19 динара.

Двојаке су последице оваквог стања радничких надница.

Стање радничких надница има неизбежан одзив на стање националне привреде. Смањење надница према 1930 години износи близу једну милијарду динара годишње — ако се узме да сваки упослени радник ради пуних 300 дана у години. Али од тога смо далеко. По пријавама код Сузора види се да сваки радник годишње најмање четири пута промени место свога упослења. Велики део године стотине хиљаде радника су без рада. А више од 100.000 њих су без прекида мање упослени, из године у годину, него што их је било 1930 године. Све те околности утицале су да у привреди, годишње, на име радничких надница у најмању руку 2 милијарде динара циркулишу мање него што је било пре неколико година. То мора да се страховито осети на целокупном привредном животу земље, јер надница је та од које ни једна пара не остане у рукама оних који је добијају; цела она још истог часа чим је добивена, иде одмах натраг у најконструктивнију привреду, јер представља најпродуктивнији конзум. Да не говоримо и о оних 100.000 мање упослених већ од 1930 године и да пустимо из вида пуну милијарду губитка у промету добара због тога; остаје ипак једна пуна милијарда мањка која произађе из извршеног смањења радничких надница у минулим годинама.

Београдски окружни уред у своме извештају за 1934 годину вели о стању радничких надница ово:

Просечна обезбеђења надница продужила је и даље да опада, и ако је тај пад нешто успорен у прошлој години. Она је износила:

Година	Дин.	разлика према прошлој години:
1931 године	31,16	—
1932 „	28,13	3,03
1933 „	26,10	2,83
1934 „	24,97	1,13

Обезбеђена надница се, дакле, само за последње три године смањила за дин. 6,19 или око 20%. То смањење је стварно знатно веће, али се оно овде не може изразити зато што је у осигурању највећа обезбеђена надница утврђена на Дин. 48.— па се овај проценат одржава само на наднице до тог износа. Међутим, опште је познато, да су радничке наднице у току неколико задњих година стварно смањене гдегде за преко 50% зараде, те да су далеко ниже од минимума потребног за егзистенцију. Тако је на пример надница квалификованих зидарских радника пала са 60 до 80 Дин., колико је износила 1928—1930 године на 40—50; кројачких радника од 80 до 100 на 40—50; неквалификованих радника са 30—35 на 15—20 Динара.

Ако би смо просечну радничку надницу узели не са 22,19 динара него са 30 динара (због оних 71,145 радника који су имали наднице изнад 48 динара); и ако би смо узели да сваки радник ради пун месец (24 дана) и целу годину — просечна месечња зарада једног радника још увек не би износила више од од 720 динара месечно. Шта значи ова надница када физиолошки минимум за одржавање једне породице од четири члана износи месечно 1600 динара. У овом случају дозвољено је међутим оперисати просецима. Статистички је утврђено да су септембра минуле године кад одбијемо шегрте, пунолетни људи радили за ове наднице:

17.000 људи надница испод 8 динара; дакле 7 динара или месечно 168 динара;

155.000 људи надница од 8—14 динара или месечно од 192—336 динара;

284.000 људи надница од 14—20 динара или месечно од 336—480 динара;

380.000 људи надница од 20—29 динара или месечно од 480—696 динара;

Биолошке последице оваквог стања радничких надница не могу бити без значаја за националну целину. Преко овога могу да пређу само кратковиди који губе из вида да најамних радника у овој земљи има око 800.000, и да они са породицама престављају округло седмину целе наше нације.

Радничка надница преставља значајан проблем који мора да заинтересује најширу јавност.

Она је полазна тачка у борби против туберкулозе. Надница је средство којим се мери

количина животних намирница које ће организам да узме. Ако је она малена организам је недохрањен и отворен заразама туберкулозних клица.

Какве могућности за исхрану омогућује радничка надница данас, при условима упослења који данас важе као нормални, показује велика анкета вршена за 1000 радника у Сарајеву. Исхрана породице једног зидарског радника, на пример, показује ово стање:

калоричност исхране:

минимум:	лањска исхрана:	садашња:
2500	2009	597

Мањак на калоријама лањске године 19,7 од сто ове године мањка 76,2

беланчевине:

минимум:	лањска исхрана:	садашња:
110 g	37 g	13 g

Станбена мизерија из ул. Краљице Наталије

Лањске године мањкало је до минимума 66,4 од сто, ове године 88,2

масти:

минимум:	лањска исхрана:	садашња:
95 g	63 g	3 g

За 33,7 од сто храна је лањске године била мање замашћена него што треба, ове године од масти остао је у храни само траг. Мањка ништа мање од 96,85%.

угљични хидрати:

минимум:	лањска исхрана:	садашња:
300	296	123

Лани је на хидратима мањкало 15,5% до минимума, ове године и ту мањка 64,9.

Чини нам се да би, уместо много популарисане антитуберкулозне пароле: „не пљуј на под!“ требало популаризирати парола: „Храните се издашно и снажно!“ Тада би организам милиона наших суграђана био толико отпоран да га клице туберкулозе не би могле нагрести — па би нам уштеђен био и посао дечења туберкулозних!

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Санација оштих услова живота као услов за борбу против туберкулозе

Уз елементе слабе народне и нарочито радничке исхране не може се мимоћи а да се не истакне, као врло значајно и питање нормалног радног дана за радништво у индустрији и занатству.

Радник који је слабо храњен, ако уз то још и далеко и рђаво станује док дође до радионице већ бива заморен. И ако је он присиљен да у радионици, која је најчешће још и нездрава, на напорном раду проведе колико његов организам по општој конструкцији није у стању да издржи, он мора да буде изложен пропадању на пречац. У правилу за раднике тече живот овако: из нездравог стана, прашљивим, нездравим и дугим путем, у нездраву радионицу, слабо исхрањен, на несносно дуг и тежак дневни рад — а са рада, опет, истим оним дугим, прашљивим и нездравим путем, гладан, натраг у нездрав стан...

Перманентно гладан, недохрањен, уморан и у нездравим просторијама.

То важи за огромну масу београдских најамних радника.

Опсег замаха туберкулозне заразе међу радницима најбољи је доказ за ово...

Значај слободне иницијативе у борби против туберкулозе

Нема успешне борбе против туберкулозе без широке асанације наших социјалних, наших културних и наших економских прилика. У том правцу могле би да имају пуне руке посла и наша приватна иницијатива и свеколика јавна тела.

Не може се међутим, порећи да је од стране јавних тела на овоме пољу сувише мало урађено. Наша социјална политика, државна и комунална, имале би пуне руке посла ако би желеле да створе друге прилике и да искорене базе које су тако широко пружене туберкулозној зарази. Станбене прилике поправити по градовима и селима; здраве станове учинити приступачним маси сиромашног света; комуникације по насељима учинити приступачним и хигијенским; ваздух у насељима очистити од заразе; радне просторије учинити здравим; и омогућити сваком радном човеку заиста безбедну материјалну егзистенцију — све то преставља обиље рада и обиље племенитих и узвишених иницијатива у којима могу да се утркују и држава, и општина, и приватна иницијатива.

Па ипак, ја сам далеко од тога да сметрам, као многи, да је за све зло, у коме смо, крива — држава, и да би све могло бити као прстом однето, кад би само она хтела!

Има ствари које држава, ни општине, поред најбоље воље, не могу свршити без помоћи приватне иницијативе. И ја мислим, као англосаксонци, да држава може само оно и онолико — ни више ни мање — колико су зрели они који њу сачињавају. Мислим да је њена примарна дужност у томе да даје маха племенитим иницијативама, да би се оне у што већој мери развиле, и да створена расположења узакони као општу вољу.

Ја желим у том погледу да дадем неколике примере. Код нас постоји, на пример, закон који прописује за раднике нормално радно време у привреди. Па ипак и поред најбоље воље, министар социјалне политике овај закон не може провести у живот ако за провођење његово не добије широку сарадњу из редова слободне иницијативе. Исто то важи и за закон о осигурању радника. Слободну иницијативу која овде долази у обзир, узимају радници и раднице сами. Они се у томе циљу организују у своје синдикалне организације и свакодневним старањем за интересе радника, трудећи се да постојећи закони нађу своју правилну примену, они постају добровољни органи власти.

Исто тако се путем слободне иницијативе на томе пољу васпитно дејствује о значају радничке наднице, и ствара психолошке услове за утврђивање нормалне радничке наднице чији износ би обезбедио минимум за егзистенцију, организму дао услове за ојачање — и сузбио заразу туберкулозе.

Из те слободне иницијативе ниче покрет за осигурање незапослених радника: или за њихово увлачење у привреду под режимом смањен од радног времена — ради обезбеђења срестава за живот хиљадама и хиљадама оних који су вољни и да раде и да буду здрави.

Ту слободну иницијативу, коју радници сами показују формирајући своје слободне радничке и намештеничке синдикате, треба на надлежним местима и у целом нашем јавном животу, правилно схватити и достојно оценити. Англосаксонске земље су поносне на овакву иницијативу из радничких редова и она се показала као много боља него пракса фашизма који ову иницијативу није знао да оцени и као свој задатак узео да је дави. Јединке се морају изграђивати у слободној иницијативи; оне се ту утркују и у сталноме гихању врши се стална селекција све бољих од бољих. Уколико друштво у општем стремљењу за бољим буде успело да створи више израђених, способних јединица за делатност са племенитим мотивима, у толико — и само толико — вредиће и једна држава као и једна комунална заједница.

Слободан Ж. Видаковић,

шеф Одеље за штампу и културну пропаганду Г. п. г. Београда

Изграђивање малих станова у европским градовима^{*}

— Поводом Међународног конгреса за станове —

Најзначајнији проблем савременог градског насеља је питање здравих и јевтиних малих станова. Према извештају Међународног бироа рада, у европским градовима недостаје још око 12.000.000 малих станова. Немачки министар рада подвукао је, да у немачким градовима има 600.000 породица које немају стана итд. Социјални биро Отправништва послова Савеза градова путем анкета утврдио је, да и у нашим градовима има преко 50.000 породица без стана, односно да су четврт милиона сиромашних становника наших градова лишени хигијенског крова над главом, склањајући своју децу у глиновитим падинама разних „Прокопа“ или у избама градских „Јатаган мала“.

То је проблем не само наших градова, него свих градова у свету. Гравитирање стотине хиља становника пролетаризоване паланке и пауперизованог села ка градовима, као економским центрима само је још неподношљивије потенцијало овај проблем малих станова у градовима... Мада су многе европске државе и њихови градови изградили хиљаде и хиљаде малих станова, ипак то тешко социјално питање није ни до данас решено.

Зато је, ради његове свестране расправе и проучавања, сазван Међународни конгрес за станове и асанацију градова опште, који се баш сада одржава у Прагу. На њему учествују стручни претставници свију држава, свих градова, институција итд. Највећи социјални, комунални, урбанистички и економски радници Европе и Америке састали су се да у заједничкој сарадњи покушају донети најбоље решење овог значајног социјалног питања савремених градова. Унија градова целог света, на чијем су челу др. Вибо, др. Винк, Едуард Ерио, проф. Зенкл и други велики вођи светске комуналне-социјалне политике, такође активно учествују на овоме Међународном конгресу за станове.

Наша држава, као и Савез наших градова и град Београд такође су заступљени. Југословенске градове на овом Међународном конгресу заступа г. Слободан Ж. Видаковић, као Отправник послова Савеза градова и секретар

комитета за Свесловенски Савез градова. Београдску општину одлуком Претседника господина Владе Илића, заступају г. г. Слободан Ж. Видаковић, арх. Драг. М. Поповић и арх. Рајко Татић. Делегатима Београдске општине стављено је у дужност, да поред активног учешћа на Конгресу, прегледају и проуче како је проблем малих станова решен у Чехословачким градовима, као и да проуче изградњу социјалних установа Прага, Брна и Братиславе, нарочито савремених школа и установа за деčју заштиту. По повратку са конгреса делегати Београдске општине имају Претседнику Београда г. Влади Илићу поднети детаљан елаборат са конкретним предлозима, како да се реши питање малих станова у Београду, нарочито у односу на потребу хитног решења разних „Јатаган“ и „Пиштољ“ мала.

Министарство Грађевина и удружење архитеката и инжењера заступа на конгресу г. инж. Јован Обрадовић, шеф за градарство итд. Одлуком Претседништва Савеза г. Слободан Ж. Видаковић поднеће конгресу писмени реферат о социјално-економском проблему малих станова у градовима, специјално југословенским. Поред овог реферата г. Видаковић је написао једну засебну студију, која расправља проблем малих станова у нашим градовима, првенствено у Београду. Ова студија је писана на основу званичног статистичко-анкетног материјала службених станбених анкета, Савеза градова и Београдске општине.

Како је питање малих станова у Београду једно од најактуелнијих социјалних проблема, то из ове још необјављене студије, доносимо један одломак, који информативно приказује, шта су урадили европски градови на решавању станбеног питања.

Редакциони одбор.

Искуство других културних народа — напори њихових градова и успеси у социјално-комуналној политици — претстављају за мање народе живу и истинску школу живота. Ко уме да се користи искуством, кога су други народи скупо платили, уштедеће свом народу многобројна лутања и разочарења.

Наше су градске општине све до скоро биле у већини бирократизоване: њихови буџети предвиђали су највећим делом персо-

* Из студије „Станбена беда као узрок друштвене дегенерације“.

палате и административне издатке, а на праву социјално-комуналну политику давало се тако мало*), да се из тих бедних мрва није могло ништа да сазида, а најмање да се изгради права палата социјалног старања.

Расходи општина за социјалну политику изгледали су овако:

За социјално старање свих врста:

(процент од целокупног буџета)

	За 1933 г. у суми	У проценту од целокупног буџета
Београд (са Земуном и Панчевом)	6,330.413	1,73%
Загреб	11,570.216	4,75%
Љубљана	9,254.293	9,72%
градови бан. Савске (без Загреба)	5,798.145	3,97%
градови бан. Дравске (без Љубљане)	3,350.362	4,49%
градови бан. Моравске	646.796	2,26%
" " Вардарске	1,270.500	2,85%
" " Дринске	2,905.858	5,86%
" " Дунавске	3,284.867	2,49%
" " Приморске	1,607.776	3,17%
" " Врбаске	130.000	0,98%
" " Зетске	963.040	3,20%
Сви градови укупно:	112.466	3,71%

Дотле су за социјалну политику давали н.пр.: Софија 10%; Чехословачки градови просечно 14%; Бечка општина (у 1929/1930г.) 22,7% итд.

Код других европских народа, на чије се примере морамо позвати, комунална се политика води сасвим друкчије, нарочито у погледу решавања станбеног питања, које нас овде поглавито интересује... —

У току неколико последњих година Бечка је општина подигла преко 30.000 станова за економски слабе радне грађане. Да би се за бечку децу створили домови и обданишта, конфисковала је општина дворове хабсбуршких принчева и херцога, и тамо где су се некада стварали планови о великим светским пожарима и људским клиницама, сада се ори сребрни глас бечке дечице и стварају нараштаји, који ће боље разумети међународну солидарност од њихових предака! Бечка општина вршила је принудну експропријацију и свих потребних земљишта за изградњу малих станова, те данас преко 25% од површине Беча припада Бечкој општини (без улица и тргова, општини припада 60 милиона кв. метара грађевинског земљишта).

Треба посетити бечке радничке станбене колоније, па видети шта је све комунална управа Беча учинила за своје раднике и економски слабе грађане! То се не да описати; то треба видети и осетити. Огромне па-

*) Види о томе детаљније у нашој књизи: „Комуналне финансије наших градова”. — Библиотека Г. п. г. Београда”. — Св. 27 — 1935 год.

лате, које задовољавају не само основне захтеве унутрашње архитектуре и комфора, него и главна начела станбене хигијене, пружају се, расуте по целом граду, као дугачак низ Кеопсових пирамида. Све су собе у тим станбеним палатама велике и снабдеване директном светлошћу и проветравањем. Терасе за децу претстављају последње савршенство грађевинско-урбанистичке технике. Када се добро проуче ове станбене палате, онда се долази до закључка, да се у њима може постићи сав онај неопходни културни конфор и психолошко задовољство које пружају индивидуални станови у врту и зеленилу. То је отуда што ови бечки раднички станови нису станбене касарне него ипак породични станови, под једним општим и заједничким кровом, удешени да свакој радничкој породици пруже сав конфор, могућ према садашњим социјалним приликама... Бечки општински раднички станови износе од 38—48 м² величине, и сви они располажу електричним осветљењем, гасом, хладном и топлим водом, купатилима, заједничким парним перионицама, дворанама за предавања и забаве, леčiliшним амбулантама, библиотеком, децим вртovima, базенима, игралиштима. 70% од земљишта заузима површина заједничких и не ограђених дворишта итд. Док је раније бечки радник давао за нехигијенски стан најмање 26% од своје месечне зараде, он сада даје само 3% за здрав и хигијенски стан у општинским станбеним зградама. Месечна кирија за описани стан креће се од 50—110 дин. месечно! Од ове суме општина не тражи никакву ренту, чак ни отплату, амортизацију или какву камату на уложени капитал. У њој је урачунат само принос за одржавање станбене зграде.

У аустријским градовима највише су градске општине подизале мале и хигијенске станове, и то под режимом социјалистичких управа. Законом је уведена специјална комунална порез за грађење малих станова, порез који је оптерећавао ренту власника предратних, већ давно амортизованих кућа. Пореска стопа је врло социјална и креће се од 7 дин. месечно за мале станове, 72 динара за велике, до 800 динара за луксузне станове и до 32.000 дин. месечно за господске палате. Од овог пореза бечка је општина доибијала годишње око 300.000.000 дин. Колико је овај порез социјалан говори и факат, да су мали станови, којих у Бечу има 84%, давали од горње суме „пореза за мале станове” само 25%, средњи станови 13% од суме убраног пореза, а велики станови, иако их има свега 3% од свих станова, давали су 62% од целокупног приноса овог пореза, чији су приходи употребљавани искључиво за комуналну станбену политику. Само у току четири године, од 1924 до 1927 г.,

подигнуто је 25.000 малих станова, у које је бечка општина уложила преко три милијарде динара. Бечка општина подиже све мале станове у режији, преко свога специјалног станбеног сервиса („Gesiba“), а има за те сврхе властите каменоломе, кречане, фабрике грађевинског материјала, столарске радионице итд. Општина подиже преко свога станбеног друштва мале станове и појединцима, ако располажу са 25% од потребног капитала, а рок исплате је пет година са 5% интереса.

Немачка, која има свој закон о киријама још од 1922 године и чији су централни градови изградили релативно велики број малих станова, као н.пр.: град Берлин, који је подигао 20.000 малих станова, изградила је један нов програм о финансијском и материјалном помагању изграђивања малих станова, и то у већини случајева на бази општинских друштава за зидање.

После једне анкете станова, извршене од стране државе и Савеза градова у току 1925 године, којом је утврђено, да у немачким градовима има преко 600.000 сиромашних породица* које немају стана, као и да је пре насељеност малих станова довела до огромног пораста туберкулозе и процентуално страховитог скока дијаграма полних и заразних болести, немачки су градови, уз снажну материјалну потпору државе и стручну сарадњу свога Савеза градова, изградили цео један радни програм за што интензивније подизање малих станова. 26 марта 1926 год. донет је о томе и специјалан закон, којим је држава дала 200.000.000 златних марака за изградњу малих градских станова... Немачки градови свој програм за подизање малих станова спроводе у три правца: 1) изградњом малих станова у властитој режији; 2) давањем бескаматних зајмова друштвима за подизање малих станова; и 3) бесплатним уступањем грађевинских терена за подизање малих станова, са давањем великих повластица у погледу такса итд. Тако је Франкфурт на Мајни (чија општина има 52% од целог градског терена као својину) дао бесплатно читаве блокове својих општинских имања за подизање јевтиних станова, а н.пр. Хановер је помогао своје друштво за изградњу малих станова са бескаматним зајмом од 15.000.000 зл. марака, тражећи од Станбеног друштва да оно смести његових 34.000 сиромашних грађана, у нове, хигијенске и јевтине станове, Вестфалиске општине у томе смислу дале су 6.500.000 зл. марака., То су исто учинили Берлин, Хамбург, Либек и многи други немачки градови.

*) Министар рада Др. Брауне поднео је 1927 год. један извештај, у коме се такође доказује званичним подацима да преко 600.000 немачких породица немају стана.

Најинтересантнија је станбена делатност Лајпцишке општине. Да би се у изградњи малих станова ослободила општинског бирократизма, она је створила једно аутономно и потпуно засебно безимено грађевинско друштво за изградњу јевтиних станова. То друштво — у крајњој линији за рачун општине — стара се око набавке јевтиних хипотекарних зајмова; израђује сав потребни грађевински материјал и зида мале станове у властитој режији, односно свестрано потпомаже решење станбеног питања у граду. Друштво је извело стандардизацију грађевинског материјала, рационализирајући грађевинску делатност у сваком погледу. У ту сврху друштво има н.пр. своје отсеке за: земљане радове, своје пећи за печење креча и гипса, руднике камена, модерне електричне стругаре, гвожђаре, стаклорезачке, столарске и дрводељске радионице, опште грађевинске радионице од 17.500 м² са 1500 сталних службеника итд. Радом друштва руководи самоуправни одбор од 5 градских већника, 5 грађана станара и 2 претставника државне контроле. Лајпцишко станбено друштво дало је лепе резултате на пољу изграђивања малих јевтиних станова.

Слично овоме градском станбеном друштву, имају и многи други немачки градови, као н.пр. Дрезден, Ремшајд, Елбинг, Либек итд., који су подигли велики број малих и хигијенских станова, а у току последње две-три године у многим се немачким градовима обавезно преграђују велики луксузни станови у мале и хигијенске станове.

Да би се са сталном и планском делатношћу решавало станбено питање, у многим немачким градским општинама установљени су специјални *станбени отсеци*, који имају велику, озаконјену силу. Поред дужности да се боре против станбене беде, они су станбеним законима добили овлашћење, да у случају несташнице малих и хигијенских станова постављају станбене комесаре, који имају право и правичне поделе станбене површине путем принудног преграђивања великих станова у мале, јер се још и данас осећа недовољност малих породичних станова. Зато немачко министарство рада пледира за комуналну изградњу малих станова од око 45 м², с тим да не пређе 60 м² површине пода.

Немачка држава снажно потпомаже комуналну акцију за изградњу тих малих станова, те је н.пр. само у току једне године дала преко три милијарде дин. ових потпора за мале станове. Та државна потпора често прелази једну трећину од вредности подигнутих станова. Са овим државним и комуналним потпорама подигнуто је, од рата до данас, у немачким градовима око 850.000 малих и хигијенских станова.

Чехословачки градови показали су по рату леп замах на свима пољима социјалне политике, а особито у изградњи малих и хигијенских станова. У станбеној акцији чехословачке градске општине уживале су свестрану помоћ државе, која је, пре свега, гарантовала градским општинама и станбеним задругама за узете зајмове, а поред тога давала на име помоћи новчане станбене потпоре у висини једногодишњих камата и амортизација за све изграђене мале станове. Овим државним потпорама користило се у чехословачким градовима преко осам стотина станбених задруга. За своје службенике, држава је у централним градовима подигла мале хигијенске станове у вредности од једне и по милијарде динара, а градским општинама и станбеним задругама дала је дојава у току последњих десет година око шест милијарди динара на име помоћи за изградњу малих и хигијенских станова. Само изградња малих станова у Прагу помогнута је од стране државе са око једну милијарду динара, а исто толико и од стране Прашке општине, која је, поред 350,000.000 чешких круна, дала за сиротињске и радничке станове и потребна земљишта испод цене коштања, ослободила изградњу малих станова од свих грађевинских и других такса и приреза, као и осигурала трамвајску и аутобуску везу, канализацију, водовод, осветлење, калдрму и др. у радничким станбеним колонијама. Интересантан је и за нас поучан развој државне сарадње на потпомагању станбене изградње у чехословачким градовима. Зато ћемо бар у најкраћим потезима резимирати основне форме те државне интервенције на пољу станбене политике.

Главна форма државне финансијске потпоре у 1918–1922 год., којом су се највише и користиле општине и станбене задруге, била је у државној гаранцији за другостепену хипотекарну позајмицу. Држава се обавезала новчаним заводима, који су пружали позајмицу, на плаћање камата и амортизације гарантованих зајмова. Држава је гарантовала само за другостепену позајмицу, које са негарантованом позајмицом чине код станбених задруга 95% стварних грађевинских трошкова. Градитељ је морао да из властитих средстава покрије само 5% грађевинских трошкова. —

У колико се станбена криза ублажавала, у толико се и ова државна потпора смањивала. Н.пр. за станбене зграде са малим становима, које су општине и зграде подизале, државна потпора износила је од свих грађевинских трошкова у 1922 год. 85%; 1923 год. 70%; 1924 год. 45% итд.

Исто тако мењали су се и услови за давање државне станбене потпоре, а према развоју станбених прилика. У периоду од 1918

до 1922 год. држава је помагала изградњу само оних зграда са малим становима, у којима најмање две трећине површине пода долази на мале станове са површином до 80 м². 1924 год. проширена је државна потпора и на веће станове, као и на приватне градитеље, јер су дотле помагане само општине и станбене задруге.

1925 год. државна станбена потпора је укинута да би се већ после две године, 1927 год., законом обновила, само у многоме ослабљена: држава се обавезује на другостепену хипотеку само у случају ако дужник не би могао да плаћа. За разлику од ранијих закона, овим из 1927 год. градитељ је морао да сам покрива камате и амортизацију позајмице.

Од 1930 год. државна је помоћ поново реформисана, проширена и повећана, али се односи сада искључиво на зграде са најмањим становима (са површином пода од 30–40 м²). Државна помоћ за изградњу таквих станова износи 2,5% годишње од 90% свих грађевинских трошкова. Од 1934 год. та је потпора подигнута до 3% годишње.

Закон о праву експропријације за јавне потребе донео је чехословачким градовима велике комплексе грађевинског земљишта за потребе малих станова и социјалне установе. Тако је н.пр. град Праг дошао до 40 милиона квадратних метара грађевинског земљишта, уз минималну цену од 1,50 чехословачких круна по квадратном метру, што му је потпуно и омогућило изградњу малих станова, као и многобројних социјалних установа, као што су у Европи јединствени „Масарикови домови” и слично.

Праг је показао неоспорно лепе успехе у решавању станбеног проблема. Његов рад из области социјалног старања може послужити као образац многим градским општинама, нарочито у првој фази њихове социјално-комуналне оријентације. После комуналне политике Енглеске и Русије, где из дана у дан ничу читави нови и до савршенства уређени градови. Праг заузима једно од првих места бар у буржоаској социјалној политици. Што је најзначајније у овој акцији Прага, то је успешно извођење концентрације целокупног рада на пољу социјалног старања. Пре осам година та је акција била растурана, распрскана у хиљаде блиставих капљица хуманизма али без јаког и усредсређеног струјања. Сад је од свега тога створен јак млаз. Све је то концентрисано на Крчу — социјалном насељу прашке општине, у најлепшим творевинама савременог урбанизма — „Масариковим домовима”. У станбеној политици Праг се показао на висини свога доба. Подигао је неколико колонија јевтиних и здравих малих станова за своје сиромашне грађане и раднике.

Неколико основних података најбоље ће нам илустровати ову планску станбену политику прашке општине. У периоду од 1919 до 1923 год. прашка општина подигла је 2731 просторију за становање. Од укупних грађевинских трошкова (од 125 милиона к.ч.) држава је пружила потпору односно гаранцију у висини од 85%. 1924 и 1925 год. изграђено је 1136 станбених просторија. Грађевински трошкови износе 34,800.000 кч., а државна потпора, односно гаранција, кретала се од 45—70% тих укупних грађевинских трошкова.

Ма да је 1925 год. укинута државна станбена потпора, ипак је прашка општина наставила своју станбену акцију. При том, са још већим обимом: н.пр. у периоду од 1925 до 1930 год. Прашка општина, без државне потпоре, изграђује 3251 нових хигијенских станбених просторија. Изградња је рационализирана, те трошкови износе 109,600.000 кч. Грађени су искључиво мали станова, а подизани су у свима прашким квартовима. У 1931 год., под притиском јаке економске кризе, када сиромашни грађани не могу да плаћају ни јевтине општинске станове од собе, кујне и претсобља — прашка општина приступа изградњи извесног броја станбених зграда са једном просторијом за становање. Ма да се нашло релативно добро решење зграде са отвореним ходницима (верандама), око целе куће, ипак се ми не бисмо могли ни у начелу сложити са изградњом тих „кухиња за становање”, јер основне хигијенске потребе једне породице траже минимум од две станбене просторије. То се одмах увидело и у Прагу, као и у осталим европским градовима, јер већ 1932—1933 год. прашка општина наставља изградњу хигијенски спретно решених малих и јевтиних станова у зградама са сунчаним верандама. Стан се у овим зградама састоји из спаваће собе (28 м²), кухиње (7,5 м²), већег претсобља, купатила, клозета. Станарина је врло ниска: годишње износи око 2.200 кч. У њу је урачуната и топла вода у купатилу, пара у машински уређеним перионицама итд.

Од 1931—1933 год. Прашка општина подигла је око 1000 нових станбених просторија, са грађевинским трошком од око 22,000.000 чехословачких круна.

Желећи да помаже подизање здраве породице, Прашка општина изграђује од 1926 год. и породичне куће са малим баштама. Ове је куће општина подизала на властитим земљиштима, које је поделила на мале парцеле. То земљиште је давала на 80-тогодишњу употребу уз минималну кирију од 2 кч. на један хват. Да би му општина подигла породичну кућу, респективни радни грађанин морао је имати уштеду у суми од 10% од грађевинских трошкова. Остатак од 90%

давала би општина као своју позајмицу на 20 година са 5% интереса. Породичне куће подизала је прашка општина у колонијама, које је одмах везивала брзим и трамвајским саобраћајем, као и о свом трошку уводила водовод, електрику, плин, канализацију. У главној колонији породичних кућа општина је изградила 338 таквих кућа, уз трошак од око 14,000.000 кч. итд.

Прашка општина изградила је за најсиромашније грађане једну колонију дрвених кућа, барака у баштама. У те куће уложено је 11,000.000 круна, и у њима је омогућено јевтино а здраво становање. Исто тако подигла је 7 двоспратних зграда са 306 станова, који служе само привременим станбеним потребама оних породица, које се моментално нађу на улици без стана. Затим, изградила је преноћишта са по 750 постеља и најмодернијем уређајем: гардеробом, тушезима, трпезаријом, амбулантама итд.

У станбену делатност Прашка општина уложила је по рату преко 350 милиона чехословачких круна, и то не рачунајући огромну вредност датих грађевинских плацева. Али она не мисли да се на томе задржи. Сада спрема цео један програм станбене асанације, на првом месту побољшање станбених прилика у старим кућама, који ће добити специјалне пореске олакшице ако се хигијенски буду преуредиле, као и решавање проблема становања незапослених и полузапослених грађана итд.

Прашка општина извршила је 1932 год. обимну теренску анкету нехигијенских малих станова, преко које је створила детаљну евиденцију лоших станова, и сада предузима планске кораке да се ти нездравни станови преуреди или принудно поруше... —

Ми смо од увек пледирали да у акцији за изградњу малих и радничких станова морају Уреди за осигурање радника да играју првостепену улогу, јер најважније сретство у превентивној борби против туберкулозе радничких маса јесте изградња здравих малих станова.

Примера ради наводимо овде случај чехословачког Централног завода за социјално осигурање, који је развио велику делатност на пољу изградње хигијенски беспрекорних малих станова за широке радне слојеве у чехословачким градовима. Централни завод подизао је мале станове, али никако тако мале да би њихова пренасељеност претила здравственим приликама својих станара. Подизани су станови од собе, кујне, већег претсобља, шпајаза, купатила, клозета и сунчане веранде. Поред властите грађевинске делатности, Централни завод за социјално осигурање основао је и специјално Акционарско друштво за изградњу малих станова, које је у Прагу подигло 44 станбене хигијенске па-

лате са 920 станова у укупним трошковима од око 50 милиона круна. 90% тих трошкова покривени су јевтиним зајмом, кога је дао сам Централни завод за социјално осигурање а остатак од 10% уписаним радничким акцијама. Земљиште за ове радничке станове дала је Прашка општина са грађевинским правом на 50 година. Чехословачки Централни завод за социјално осигурање помаже и индиректно изградњу малих станова, нарочито путем давања јевтиних станбених зајмова градским општинама и станбеним задругама. Тако је до 1 јануара 1935 год. дао општинама, станбеним задругама и грађевинским удружењима станбених зајмова у 720 милиона кч., а изградњу породичних кућа за своје чланове помогао је са 160 милиона кч. За 1935 год. предвидео је 60 милиона кч. у те сврхе итд. Своје станбене позајмице Централни завод даје преко штедионица и то под условима, да се из тих сума подижу искључиво мали станови, у којима бар 80% насељене површине мора бити додељено оним сиромашним радним грађанима, који су код Централног завода осигурани итд.

У Прагу, да би се правилно решило питање станбено као и контраверза: виле у вртovima или станбене палате — створена је 1931—1932 год. стална изложба станбених вила, уистини успешних и урбанистички сјајно изведених предграђа, вила на серпетинастим падинама сунчаног и зеленог прашког брега *Баба*. Та стална изложба конфорних вила носи са правом и данас назив *савремен стан*. Праг је баш у близини ове станбене изложбе подигао и читаво предграђе у врту.

У току последњих четрнаест година, од 1920 до јануара 1935 год., подигнуто је у Чехословачкој 542.000 станова. Укупан број станова износи 3,650.000, те просечно на један стан у чехословачкој долази по четири становника.

Французи су познатим Лушеровим законом постигли лепе резултате, о којима смо ми већ опширније писали у нашим ранијим студијама о станбеном проблему.*)

Тај је закон са његовим последњим допунама у 1928 години синтеза хигијенских и етичких напора француске расе да реши станбени проблем, који, са свим правилно, по духу тога закона, није само баналан кров над главом, него центар етичког и хигијенског живота француске породице.

Лушеров закон од 13 јула 1928 год. није омогућио само да се подигну хиљадама домова у Француској, него је омогућио сваком ожењеном Французу, да са врло мало новаца и много моралног фонда у себи дође до своје цветне кућице, потпуно угодне и конфорне.

*) Види на пр. „Наши социјални проблеми“, одељак: „Станбно питање и асанација“, издање Геце Кона, 1932 год.

Лушеров закон — који у жељи да подигне национални наталитет — има првенствено еугенички циљ, садржи у себи и доста социјалних и етичких момената...

Тим законом обезбедила је држава градским станбеним друштвима позајмицу од 2,364.750.000.— зл. франака са 2% интереса, с тим, да се овим сумама изграђују искључиво мали, породични станови, чије максимално коштање не сме да изнесе више од 39.000 франака. Држава преко градских станбених друштава помаже првенствено све оне породице радних сиромашних редова, које покажу да су штедњом стекле изврстан проценат потребне суме за изградњу породичног дома, или које имају више од два детета. Остатак или целокупна потребна сума даје се на 25-годишњу позајмицу са максималном интересном стопом од 3,5%. Француска увек фаворизира децу. Зато се за свако дете, које респективна породица има, смањује интересна стопа са 0,25%, тако да она може да се снизи до 2,5%. Француске градске општине уносе у своје буџете велике субвенције овим друштвима за подизање јевтиних станова, а многе општине (као н.пр. Париска) са највећим делом акција и директно учествују у раду ових станбених друштава.

Лушеров закон не само што диктује подизање нових малих станова, него нормира и обавезно хигијенизирање старих станова. Зато он у првом члану подвлачи: „Овај закон има за циљ да нађе лека станбеној кризи и да постави програм у два дела: зидање и уређење нових и хигијенских станова и оправку постојећих”...

Француска држава плански потпомаже сваку станбену акцију, дајући зајмове до 75% од вредности грађевинског објекта са интересом, који не прелази 3,5%! Поред тога, држава даје сталне потпоре у 33% од вредности куће, ако је иста искључиво одређена малим становима. Та се државна потпора повисује на 66% од вредности грађеног стана, када је исти намењен радничкој и чиновничкој породици са најмање троје деце испод 16 година старости. Државна помоћ за изградњу станова за породице са децом изнела је за последњих 10 година преко једну и по милијарду франака.

Француске градске општине, у колико више саме не подижу мале станове, помажу станбене задруге бесплатним уступањем земљишта, давањем јевтиних зајмова и субвенција, потписивањем акција станбених друштава са јемством ренте до 3%, као и дивиденде за првих 20 година итд.

Град Париз, свестан значаја здравих малих станова, приступио је принудном рушењу т.зв. својих „нездравих острва”, односно свих оних крајева и блокова са влажним и убиственим станбеним учерицама. Али пре спрово-

вођења у дело ових асанационих мера, Париска општина одлучила је, да сада изгради мале станове за све оне своје грађане које треба да пресели из станбених јазбина*).

Ово је урадила Француска са већином својих градова и у 70% случајева решила свој станбени проблем, а наша Хипотекарна банка**), пошто је прво избацила стотине и сто-

*) Општина града Париза, као и одбор Сенског округа, приступили су почетком 1935 год. асанацији и рушењу т. зв. „нездравих станбених острва”. Специјална стручна комисија низом теренских анкета проучила је питање станбене асанације. Константована је у појединим квартовима страховита пренасељеност. Станбеним анкетама и санитарним картотекама утврђено је у Паризу хиљаде правих „огњишта туберкулозе”. Нарочито у дванаест квартова, где је густина пренасељености прешла 100 становника на хектар. Та станбена „огњишта туберкулозе” карактеришу се пренасељеношћу кућа, влажним и безсветлосним становима и недовољним дворшћима. Утврђено је, да је смртност од туберкулозе у тим „нездравим острвима” за преко 80% већа него у осталим градовима Француске. Борба Париске општине против тих „нездравих острва” врши се плански. За сваку кућу установљена је картотека станбене здравствености, у коју се уписује сваки смртни случај од туберкулозе и све друге констатације. Проучавањем ове париске социјално-здравствене картотеке — за чије устројство у Београду ми већ годинама пледирамо — установљено је седамнаест главних „нездравих острва” са 4290 кућа и 186.594 становника. У тим станбеним учрцицама, здравствено-социјална анкета Париске општине открила је и обољење од — куге!...

После овога социјално-здравственог теренског проучавања и других дискусија у одбору града Париза, Париска општина приступа сада принудном рушењу свих тих нехигијенских станова, на место којих се подижу здрави, мали и јевтини општински станови. За станбено санирање тих нездравих крајева Париза одобрен је и кредит од скоро једну милијарду динара.

**) Задржимо се неколико момената на овоме по станбено питање наших градова значајном детаљу.

Више пута смо подвлачили потребу социјалнијег става Државне хипотекарне банке у питању станбеном. Наш Савез градова, као врховни комунални форум, требало би да преко Владе интервенише, да Хипотекарна банка даје бар 30% од укупне суме својих хипотекарних зајмова за изградњу искључиво малих станова или великих зграда са малим хигијенским и јевтиним становима. Каматна стопа ових станбених зајмова не би смела бити већа од 5%.

Државна хипотекарна банка, међутим, обуставила је свако издавање зајмова ове врсте и легла на посао да на првом месту ликвидира старе зајмове и обезбеди правилно притицање отплата по заосталим обавезама.

Да ли је хипотекарна банка требала и смела да обустави даље пласирање зајмова у изградњу непо-

тине милиона из својих трезора на велике и у већини нехигијенске палате приватних лица — била је обуставила већ више од годину дана давање и тих скупих хипотекарних зајмова за подизање малих, јевтиних и хигијенских станова, који су нашим већим градовима данас најпречи... —

кретних имања, односно изградњу наших градова? Зар њена социјална улога не мора бити изразито наглашена!

Хипотекарна банка учинила је неоспорно много за квантитативни грађевински полет наших великих градова у последњој деценији. Нарочито за Београд, који данас не би ни приближно био то што је, да Хипотекарна банка није просула стотине и стотине милиона динара, и од Београда — паланке, створила Београд — велеград!

Али ни у данима свога грађевинско-хипотекарног полета, Хипотекарна банка није водила довољно разумну социјално-грађевинску политику. Зашто се н. пр. она није никада упуштала у испитивање изграђиваних станова њеним новцем, зашто није давала потстрека за изградњу малих, хигијенских станова, него је са неопростивом равнодушношћу посматрала како се њени милиони узиђују у станбене касарне бунарског типа, мрачне и мемљиве гробнице нашег подмлатка?!

И вада је таква непланска, антисоцијална хипотекарна политика претрпела неуспех, јер власници тих скупих станбених инсула — нису могли одговорити својим обавезама — Хипотекарна банка постаје стерилом и од целокупног свог хипотекарног рада — задржава углавном ликвидацију својих потраживања! Зар она није обавезна морално — државничким обзирима према нашим градовима да закључи један грађевински зајам и да спречи да се прекине онај, и социјално и привредно значајан, континуитет грађевинског полета наших градова, започет 1922 године, а готово умртвљен 1934 године?!

Велика и неисказана корист била би од тога:

а) прво, назидала би се још која десетина хиљада јевтиних и хигијенских станова, јер — пада у очи — да је данас у нашим градовима зидање чак и мањих зграда солидније и хигијенскије но пре десетак година великих и скупоцених палата.

б) Упослило би се хиљадама грађевинских радника и одговарајући број занатлијских радника, као на пр. столара, дрводеља, бравара, молера, керамичара, електричара и др. бранши, које стоје у непосредној вези са грађевинском делатношћу.

Хипотекарна банка је државни завод *suī generis* и као таква она је дужна да поведе више рачуна о значају своје финансијске интервенције и да не обуставља хипотекарни кредит сада, када је он у сваком погледу најпотребнији. Зато би Савез градова требао да преко Владе утиче на Хипотекарну банку, да она неизоставно створи финансијска средства и изради за лето ове и идуће године један детаљан програм о финансирању изградње малих, хигијенских и јевтиних станова, чија је рентабилност неокрњена! Ти хипотекарни зајмови имали би се кретати до суме од 350.000 динара на куће са

Па не само да је Француска обезбедила својим грађанима тако низак интерес на хипотекарне зајмове, не само да им је пружи́ла и низ других олакшица у зидању (јевтин конструктивни материјал, бесплатан подвоз истог, и др.) него им је тај зајам дала за 25 година са минималном месечном амортизацијом, која не сме да износи више од две стотина франака. Тако француски радник са мањим месечним издатком долази до сопственог стана него што југословенски радник плаћа кирију за туђи стан, и то нездрав и бедан!

Италијански градови такође активно раде на подизању малих станова. Ма да су и они, као и већина европских капиталистичких градова, још врло далеко од пуног решења станбеног питања, — које ће се идеално решити тек под правичнијим економским уређењем будућег друштва — ипак се извешан напредак и данас код њих осећа. Нарочито од када држава и законодавно и финансиски помаже ову градску акцију у изградњи здравих и малих станова, којом рукују нарочите градске комуналне канцеларије за јевтине станове. Ови специјални „Комунални институти за јевтине станове”, како се у Италији зову, са широким самоуправама и егзекутивним правима, постоје у Риму, Болоњи, Напуљу, Торину, Трсту, Милану итд., за које је градове донет и специјалан закон о општинским становима. Тим законом дато је право општини да изврши све експропријације приватних земљишта, потребних за градилишта малих станова, као и право принудног располагања фондовима локалних штедионица, осигуравајућих друштава и разним хипотекарним фондовима, и то са интересном стопом од 4,5%. Само у току 1925 године италијански градови дошли су, захваљујући овом законском пропису, до преко 350 милиона зл. лира за изградњу малих и хигијенских станова.

Држава систематски потпомаже изградњу малих станова, дајући сталну помоћ од 2,5% од вредности зграде за време од 50 година,

шест малих станова, односно 250.000 на куће са четири мала стана! итд.

Исто тако и општинске градске штедионице нису у већини схватиле своју основну мисију, која се не састоји само у буђењу смисла за штедњу код широким маса грађанства, него и у конкретном помагању комунално-социјалних програма градских општина, односно у што потпунијем реализовању њиховом, првенствено баш на пољу изградње малих и хигијенских станова! Крајње је време да се и оне оријентују у овом правцу, ако желе да и даље носе назив комуналних установа. Надајмо се, да ће њихов Земаљски савез, у чијем смо оснивању 1930 г. учествовали и лично, изградити један социјално савременији програм југословенске градске штедионице, као и да ће се свака градска штедионица истоме повиновати у своје будућем раду.

а код индивидуалног подизања породичног дома држава даје новчану помоћ од 20% од потребне суме за изградњу породичног дома. Према закону од 1926 год., у државни буџет унето је годишње око 100 милиона лира на име државне помоћи за изградњу малих станова у италијанским градовима (на пр. за Трст та државна помоћ износи 3.000.000 лира; за Милано 5.000.000 лира, за Рим дванаест милиона лира итд.). Поред тога, сав грађевински материјал, потребан за изградњу малих станова и породичних домова, превозе државне железнице са попустом од 50% подвозне тарифе, а држава мале и породичне станове ослобођава свих врсти пореза и приреза за 30 година итд.

Пошто „Градски институти” за јевтине станове долазе до принудних зајмова (од завода за осигурање радника и разних осигуравајућих друштава и хипотекарних фондова) са максимираном каматом од 4,5%, а како им од те камате држава на име станбене помоћи даје $2\frac{1}{2}\%$ од вредности изграђених станова, то станбени институти имају да доплаћују само 2% камате, односно 4—6% за целокупну амортизацију станбених зајмова.

Комунални институти за изградњу јевтиних станова, и ако су органи градске општине, ипак уживају пуну самосталност. Њима рукују специјални претставници градске општине уз сарадњу претставника државних социјалних установа, претставника корпорација и делегата социјалних друштава. Институтима општина даје потребна парцелисана земљишта, изграђује на истим путеве, водовод, канализацију, трамвај итд. Ови су станбени „Комунални институти” нарочито добро уређени у градовима Торину, Риму, Милану, Ђенови и Трсту.

Милански станбени институт, чији је обртни станбени фонд порастао на суму од преко 60 милиона лира, изградио је око 25.000 станбених локала већином у троспратним зградама и малим становима од две собе са нузпросторијама (претсобља, кујне, купатила и тд.). Закупнина тога стана креће се око 400 динара месечно. Милански станбени институт подиже и засебне породичне виле са 4 собе, са терасама, баштом итд. Кирија тих породичних вила износи око 850 д. У становима, подизаним са 20% државне помоћи (за породице са децом, према закону од марта 1926 год.), станару се кирија рачуна као отплата, тако да он у року од 20 година постаје власник свога стана, пошто је у Италији озакоњено *право власништва појединих станова*.

Миланска општина набавила је 12 милиона кв. метара земљишта, које је парцелисано уступила испод цене коштања своје Институти за јевтине станове, станбеним задругама или појединцима на 30-годишњу отплату.

Милански станбени институт има своје фабрике грађевинског материјала, столарске и др. радионице, циглане, кречане, багере писка итд.

Слична је организација станбеног института у Риму, Торину или Трсту, чије општине такође дају испод цене коштања, а често и бесплатно, потребна парцелисана земљишта за изградњу малих и јевтиних станова...

Већина европских држава озаконила је јавно старање за мале и јевтине станове, поверавајући ту значајну социјалну дужност првенствено градским општинама, али уз свесрдну помоћ државе.

Тако у Данској, где је градска социјална политика на лепом нивоу, специјалним законом је установљен Државни земаљ. станбени фонд, из кога се дају зајмови градовима, општинама, станбеним задругама, и појединцима за подизање малих и јевтиних станова. Интересна стопа ових станбених зајмова износи за градске општине 4%, а за појединце 6%. Онај грађанин који тражи станбени зајам мора да докаже, да има уштеђених до 20% од вредности грађевинског објекта. Остатак од 80% даје се у виду државних и општинских зајмова и то са низом озаконених олакшица.

Финска, као и Данска, детаљисала је улоге у станбеној акцији: држава даје станбеним задругама зајмове у 30% од вредности станбене зграде с тим, да градска општина даде зајмова истим задругама у 50%, а појединцима у 20% од вредности зграде, као и бесплатно перцелисано земљиште. Онај ко као појединац гради мора да има уштеђевину од 50% од суме потребне за подизање породичног дома. Остатак од 50% добија на зајам од државе и општине, као и бесплатно земљиште. Финска држава уступила је градским општинама сва своја земљишта, тако да данас у финским градовима на сваког грађанина дође просечно по 2150 кв. м. општинског земљишта. Дајући исто тако бесплатно потребно земљиште за изградњу малих станова, градске општине постављају једино као услов, да се на уступљеном земљишту подигне мали и хигијенски стан у року од три године. На тој основи изграђено је у финским градовима око 50.000 станбених зграда.

У Холандији станбену делатност градских општина помаже држава сталним субвенцијама, које годишње износе око 300 милиона динара. За појединачну, породичну изградњу малог стана држава даје бескалатне зајмове, који износе око 20.000 динара за сваки мали стан. Поред тога, градска општина јемчи банкама и новчаним заводима исплату камата и амортизацију за зајмове, које су учинили њени грађани за подизање својих породичних станова.

У Белгији је законом установљено „Национално друштво за мале станове“, са државном субвенцијом од око 6 милијарди динара. Станбено друштво преко градских општина оснива месне станбене задруге, којима даје зајмове са 2^{1/2}% интереса, с тим, да кираја подигнутих малих станова не сме бити већа од 4,2% од уложене суме у изградњу тога стана. Иза ових задруга у ствари стоје градске општине, пошто су оне и главни акционари тих станбених задруга. Да би се потстакла и приватна иницијатива, установљене су у белгијским градовима нарочите државне и општинске награде од око 3.500 франака, које се дају сваком грађанину који подигне свој породични стан. Таквих награда дато је од 1920 године до данас за преко 30.000 станбених кућа...

У швајцарским градовима, уз помоћ Државног савеза, подигнуто је по рату за 6 милијарди динара малих и јевтиних станова. Државни савез и кантони дају хипотекарне зајмове за подизање малих станова уз 4⁵% камате у износу од 65% свих грађевинских трошкова. Поред тога, Државни савез даје и помоћи за изградњу малих станова, које су се кретале до 1925 године у величини суме од 20–30%, а од 1925 г. до 10% од укупне вредности подигнутог стана. У Цириху је градска општина са Савезом и кантоном уложила у изградњу малих станова скоро једну милијарду динара итд.

Шведски градови, а нарочито Штокхолм, потпомажу грађење малих приватних јевтиних станова, дајући потребна земљишта (а 33% од свих градских површина припадају градској општини) у виду 60-тогодишњег закупа.

Конзервативна Шпанија, где су давно застарели принципи апсолутне неприкосновености приватне својине најдуже брањени, посвећује пажњу изградњи малих станова. Тога ради донела је Закон о принудној експропријацији великих комплекса земљишта за потребе комуналне или задружне изградње малих станова. Слично шведским градовима, и у Шпанији уступају градске општине парцелисана земљишта у дугогодишњи закуп од 90 година, на којима задруге или призатници подижу мале и хигијенске станове...

У Пољској, на иницијативу пољског Савеза градова, донет је 1925 године специјалан закон о изградњи градова, у коме је детаљно нормирано питање изградње малих станова, па и право принудне експропријације потребних грађевинских комплекса за сврхе изградње малих станова. Истим законом, држава је сва своја многобројна земљишта у околини градова бесплатно уступила градским општинама, те је 90% од све поратне грађевинске делатности у пољским градовима подигнуто на тим од државе уступље-

ним грађевним парцелама. Пољске градске општине помажу приватну иницијативу у изградњи јевтиних станова, дајући им све пореске олакшице, као и парцелисана земљишта под дугогодишњи закуп. Држава са своје стране даје низ субвенција, као и бесплатан подвоз грађевинског материјала за подизање малих станова. У изградњи јевтиних станова нарочито се у Пољској истичу градови Варшава, Лавов, Познањ, Краков итд.

Код Енглеза је станбено питање потпуно плански решавано. Решавано је на још већој линији, можда мање великодушно но у француским градовима, али трезвено, са оном познатом упорношћу енглеске расе.

У свој комунално-социјални програм Енглези су унели (Законом од 1919 год.), подизање преко пет стотина хиљада домова са становима за своје сиромашне грађане, и од тога је више од половине већ остварено.

Док белгијски и француски градови, па донекле и немачки и чехословачки, највише подижу мале станове преко нарочитих друштава и задруга за изградњу хигијенских станова, дотле енглески градови изграђују мале станове скоро искључиво у директној комуналној режији. Законом зв. „Хаусинг енд Таун планинг ект” од 1919 и 1925 год. овлашћене су градске општине не само да граде мале и хигијенске станове у најобилнијим размерама, него и да врше како све експропријације потребних терена, тако и принудно рушење нездравих станбених зграда и крајева... Озакоњено је тада и издавање емисија станбених облигација савеза здружених или појединачно градских општина. Станбени бонови градских општина, који доносе 6% интереса, пласирани су, захваљујући снажној комунално-публицистичкој пропаганди, код свих народних редова, који су свесрдно помогли ову социјалну акцију својих општина. Према утврђеном плану, биле су потребне огромне суме финансијских сретстава и њих су заједнички пружили држава и градске општине, уз помоћ радничких синдиката и разних социјалних и хипотекарних фондова. Сума за изградњу малих станова у свима енглеским градовима прелазила је 520 милиона фунти (око 123.760 милиона динара). Држава се специјалним законом од 1923 г. обавезала да годишње даје милионске станбене субвенције и то за време од шездесет година. Градске су општине, такође, закључивале дугорочне станбене зајмове, често и са роком од 80 година!...

Интересантан је и начин како енглеска држава субвенционира градску комуналну делатност у изградњи малих станова. Она се законом од 1923/24 г. обавезала, да градским општинама плаћа по 9 фунти (око 2142 дин.) годишње за сваку саграђену кућу са малим становима, и та субвенција да траје 40 година

за сваку станбену кућу. Једини законски услов државе је, да кирија у овим становима не сме прећи висину закупа за предрагне радничке станове. На основу ове државне субвенције, градске општине, у колико не желе да директно изграђују мале станове, могу на сваких 9 фунти држ. годишње субвенције дати приватној иницијативи дугогодишњи зајам од 100 фунти (око 23.800 дин.), да би се тако у року од 40 година могао респективни мали стан да амортизује, у главном из саме државне субвенције.

До сада је у енглеским градовима изграђено 987.670 малих станова, већином у породичним зградама. Енглеско традиционално схватање породичног дома толико је укорењено, да од свих станбених зграда у атару великог Лондона 81% спадају у мале, породичне куће, а у другим енглеским градовима тај се проценат пење и до 94%.

Овако снажна и удружена станбена акција морала је да успе, те су енглески градови међу капиталистичким државама до данас највише учинили на пољу изградње малих станова. У овој комунално-станбеној политици енглеских градова — још једном да подвучемо — нарочито их је помагала енглеска држава, која је још 1844 год., на захтев сера Роберта Пила, установила, сталну парламентарну комисију за проучавање станбеног питања у градовима. Први закон о становима донет је још 1851 год., да би се од тада до данас нормирало још четрдесет нових и детаљисаних закона о малим и јевтиним становима у енглеским градовима.

Као пример те гвоздене упорности енглеске расе, наводимо овде да су само једнога дана лондонске комуналне власти срушиле 7800 нездравих станова, а само у току једне године сазидале и подигле 22.000 кућа за своје раднике и сиротињу, као и случај ирске престонице Даблина, која је пре кратког времена своју сиротињу сместила у здраве хигијенске општинске станове, а нездраве квартове једноставно порушила. Лондонска општина од својих станбених колонија, у које је сместила стотине хиљада сиромашних становника, добија данас око 7,2% прихода.

Енглеска држава не само да материјално помаже изградњу малих станова, него и руководи преко свога Министарства рада и народног здравља што бољом рационализацијом и хигијенском обрадом малих станова. Тога ради министарство народног здравља у заједници са савезима градова и општина издаје специјалне едиције са серијама типова зграда за становање, где су детаљно предвиђени сви моменти, технички, економски, социјални и др. при изградњи малих станова, као и дата најдетаљнија стручна упуства.

Поред тога, успех енглеских градова у подизању својих цветних гарден-ситија прет-

ставља једно лепо дело нашег века. Градови у врту — о којима ћемо доцније рећи коју реч више — замишљени у хуманитарној фантазији Ебенезера Ховарда, већ су остварени у толиким угледним примерима, нарочито око Ливерпула, Лондона, Бирмингема, Манчестра итд.

Док се већина наших градских општина решава да ли да изведе и најмању социјалну акцију, дотле се у Енглеској сања данас један велики сан. Отаџбина Томаса Мора и Роберта Овена има још економско-социјалних романтичара, утописта и сањалица, а то је утешно за цело човечанство! У Енглеској постоји сада читав покрет — не екстремиста, не ни тредиуниста, који су капитализму више него лојални, него баш широких буржоаских кругова, који из нагона за самоодржавањем, из класног егоизма и ради сузбијања класне заострености, траже да се запустени раднички квартави свих великих енглеских градова из темеља поруше, јер су они расадници и физичке и моралне заразе, и сав тај радни и сиромашни свет расели у нове и цветне колоније, у гарден-ситије!.. —

Ма колико да се у овом целокупном станбеном старању европских држава и њихових градских општина прозиру, можда, егзистички тразији тешко оболелог капиталистичког поретка, ипак се мора објективно признати један снажан замах многих социјално-комуналних акција на стварању што погоднијих и што здравијих радничких станбених насеља.

Градови Енглеске и Европе, иако притешњени пожудама и егоизмом капиталистичког друштвеног поретка, ипак су прегли свом својом снагом да путем једне шире социјално-хумане делатности помогну сиромашне масе свога грађанства. Међутим, и ако спутавани огромним економским предрасудама, они су ипак утрли многу сузу патњи, али су у исто време и показали, да је њихова снага и организација немоћна да болни крик широких фаланги раднога народа, жељног социјалне правичности и здравијег живота, претворе у песму среће и радости...

Најснажније замахе на решавању станбеног питања чине до данас градови Совјетске Русије, што код нас, као Словена, може само да пробуди осећај поноса и братске среће.

Услед снажне индустријализације доживели су у току последњих година скоро сви руски градови, а нарочито Москва и Лењинград, нагли популациони развитак. Москва, која је пре 10 год. имала 1,700.000 становника, гигантски је порасла до фебруара 1935 г. на 3,600.000 становника, што пружа један у историји градова скоро непознат пораст од 110% за непуних 10 година! Некадашњи Петроград, данас Лењинград, има око 2,450.000 становника. Исто тако снажан су развитак и

мали и градови: Горки (459.000 становника), Стаљинград (404.000), Свердловск (462.000 ст.) итд. Упоредо са наглим џиновским ширењем старих руских градова, где се за последњих 10 година популациони развој креће од 38 до 110%, Руси су подигли цео низ потпуно нових градова као центре своје моћне етатизирани индустрије и пољопривреде, а гради се око стотину потпуно нових и урбанистички савршених градова, као на пр. што су нови градови Кировск, Стаљиногорск, Магнитогорск, Прокопевск, Березники итд. Поред тога, многи су стари градови из основа преуређени и прилагођени својим привредним и социјалним потребама. Међу њима се нарочито истичу Саратов, Иван Вознесенск, Новосибирск, Свердловск, Чељабинск, Горки и тако даље.

По једном унапред утврђеном плану, врши се у руским градовима изграђивање нових станбених колонија, које задовољавају све социјалне и хигијенске захтеве радних маса братске нове Русије и њених напредних градова. Подизањем стотинама хиљада ових станбених грађевина руководе најбољи руски архитекти уз сарадњу немачких и америчких изграђивача градова, као што су на пр. светски ауторитети арх. Мај, творац новог Франкфурта на Мајни, арх. Мајер, арх. Л. Корбисје и други.

Према привредној структури града врши се избор типа станбених колонија. Код градова са преко сто хиљада становника подижу се „станбени квартави“, који могу да приме по 8.000 становника. Станбени квартави одвојени су међусобно неприкосновеним зеленим појасима (парковима, шумама, цветним баштама итд.), широким најмање 300 м. У средини ових појасева подижу се градске основне школе, дечја обданишта, игралишта и тд. Исто тако за сваки „станбени квартал“ изграђен је од стране града културни центар (библиотека, позориште, сала за предавања, народна читаоница, привредни музеј, биоскоп и т. д.).

Станбени квартави везани су са индустријским и административним центром града брзим и јевтиним саобраћајним сретствима. У 72 града је тога ради уведена специјална аутобуска и трамвајска веза, у чије је инвестиције уложено од 1931 до 1935 г. 325,000.000 рубаља. Само је на пр. у Москви од 1931 г. порасла дужина трамвајске пруге са 90 километара, а у Лењинграду са 70 км.

Исто тако сви „станбени квартави“ добила су водовод, канализацију и електрично осветљење.

Станбеном политиком руководи уједињена акција државе, покрајинских (градских) управа и градских станбених задруга, у које је уписано преко милион и по чланова.

Изградња станова у руским градовима нарочито се снажно развила од 1931 г. Н. П. Коморов, комесар за комуналну политику Совјетске Русије, у својој студији и извештају о напретку градова у Совјетском савезу, изнео је интересантне цифре о станбеној политици руских градова. До 1931 г. станбене задруге и градови изградиле су четири и по милиона квадратних мет. станбене површине, у вредности од 400 милиона рубаља. Од 1931 године до 1 јануара 1935 г. изграђено је од стране градских совјета и станбених задруга преко 19 милиона кв. метра станбене површине са уложених 6.300.000.000 рубаља. Годишњи стални инвестициони кредит координиране градске станбене акције износи једну милијарду и шест стотина милиона рубаља. На исто тако снажној и широкој основи врши се и изградња станова на Уралу и у западном Сибиру. Градови западног Сибира добили су на пример 4.700.000 м² станбене површине. Задруге за издавање станова и градске комуне располагале су крајем 1934 г., у свима градовима братске Русије, са укупно 54 милиона кв. м. станбене површине малих и хигијенских станова, у којима станује око седам милиона становника.

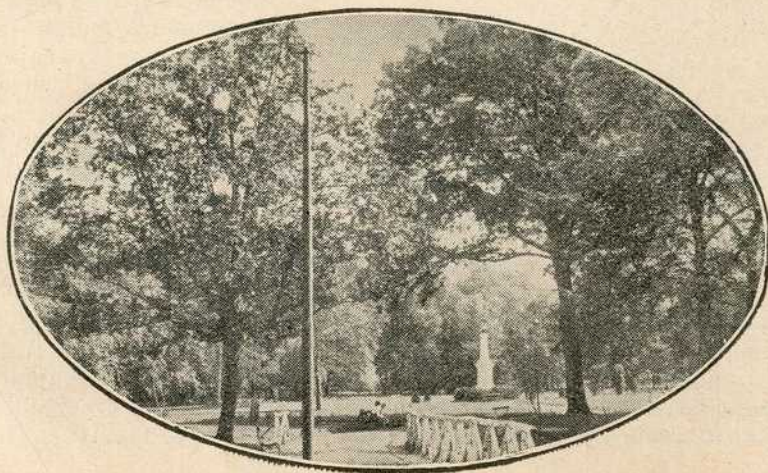
У великим руским градовима, нарочито Москви и Лењинграду, долазило је 1928 год. на једног становника просечно по 5 кв. м. станбене површине. 1932 г. та се просечна цифра попела на 6 кв. м., а почетком 1935 год. прешла је 10 кв. м., односно дуплирала се од 1928 год. до данас. Станбену политику најјаче помаже држава. Задругама за изграђивање станова она даје дугорочне кредите, на шездесет година, у висини до 90% вредности изграђиваног објекта. Све док се станбено задругарство није развило до пуног степена, држава је преко градских (покрајинских Совјета) помагала задњих година и индивидуалну активност у изградњи станова. Тако н. пр. појединци, који су желели да подику станбену зграду за себе и своју породицу, ако су имали уштеђених 30% од суме потребне за изградњу дома, добијали су од државе

и покрајинске (градске) управе остатак суме од 70%, као зајам са каматом од 0,4 до 2% максимум.

Амортизација овог станбеног зајма отпочињала је тек треће године по изградњи станбеног објекта. Отплата износи годишње до 1,5% од вредности подигнутог станбеног дома. Ма да је у Русији укинута приватна стожина, ипак се у првој грађевинској кампањи није извршила етатизација станбених објеката, чија је вредност до 10.000 рубаља, односно станбених зграда за становање једне породице. Била је дозвољена и индивидуална грађевинска делатност у подизању малих породичних зграда, али с тим да исте не могу прећи одређени максимум станбене површине, који се процењује бројем породичних чланова и вредношћу рада тог заинтересованог грађанина. Пораст ове индивидуалне иницијативе у станбеној кампањи осећала се нарочито у току 1928—1930 године. Према једној службеној статистици руских градова, у индивидуалној иницијативи подизања станова било је: 42% радника, 22,4% интелектуалних радника, намештеника и чиновника, 34,8% занатлија и 0,8% руководаца предузећа. Појмљиво је, да је колективна, државна и задружна, иницијатива све више потискивала индивидуалну станбену делатност, која је у 1934 години јако ослабила.

Како држава, тако исто и покрајинске (градске) управе изграђују данас читаве колоније малих и хигијенских станова, које издају под закуп својим грађанима с тим, да месечна кирија не сме да пређе 8% од месечног прихода респективног станара.

Па и поред свих ових социјално-комуналних успеха у изградњи руских градова, претседник Московског совјета Буљганин, говорећи у својим написима о претстојећој комуналној политици Москве, подвлачи, да прави развитак комуналне политике свих руских градова, а нарочито на станбеној акцији, тек претстоји у програмском периоду од идућих пет година!.. —

Др. Реља Дранитовић,
шеф Отсека за израду и извршење буџета

Извршење буџета

Буџет је једногодишњи закон, тако каже чл. 1 Закона о државном рачуноводству. У ствари, буџет предвиђа све што се у току једне године може учинити, било при прикупљању прихода или извршењу расхода. Сви расходи треба да су предвиђени, а у колико нису, Закон дозвољава да се такви ванредни непредвиђени расходи покрију из резервних кредита. Те генералне одредбе Закона нису пропраћене гачним и јасним прописима како треба да се буџет извршује. Закон у начелу, много је више покљонио пажњу саставу самога буџета, док само у генералним линијама говори о томе како буџет треба да се извршује.

Питање извршења буџета спада у ред важнијих финансијских питања. Њиме се у другим државама баве многи угледни финансијски стручњаци. За начин спровођења самога буџета везана је цела финансијска политика како државе тако и самоуправних тела. Треба истакнути само то, да народна претставништва код државног буџета, градска већа код општинских буџета ит.д., од дана изгласања буџета нису упућена у његово извршење све док се не поднесу завршни рачуни, т.ј. онда кад је немогуће исправити ма шта у погледу примене закона. Тачно је да постоје Месне контроле, које раде под надзором Главне контроле. Само, Месној контроли долазе акта перфектна за исплату, односно кад је једна радња по буџету постала извршена. Међутим, питање претходне контроле, није законом потпуно нормирано.

Нас толико и не интересује само извршење државног буџета. Оно све налази колико под ударом самога Закона о рачуноводству, толико и безброј уредаба и правилника, који сам Закон допуњују и на тај начин створен је један принцип рада. Тај принцип је донекле поремећен новим Законом о државном рачуноводству, који ступа на снагу 1 априла 1936 године, али било је довољно времена да се поступци рада око извршења буџета постепено прилагођавају новим прописима.

Насупрот државном извршењу буџета, које је, како смо навели, низом правилника и одредаба, нормирало поступак тога рада, стоји начин извршавања општинских градских бу-

џета. У самоме Закону о државном рачуноводству, па и у Закону о градским општинама, нигде се не спомиње да се Закон о државном рачуноводству протеже и на општине. Министарство финансија по једном тумачењу дало је мишљење да по § 116 Закона о градским општинама, буџетска и рачунска година по буџетима градских општина почиње и свршава се када и буџетска и рачунска година по државном буџету. Према томе, буџетска радња по буџетима градских општина: отварање кредита, ангажовање издатака, издавање наредба и налога за исплату, врше се на исти начин као и по државном буџету. Само тумачење, које је може се рећи везано за један изванредан случај, не би било довољно да се то императивно узме као потпуно и неопозиво. Јер по чл. 2 Закона о државном рачуноводству до 1 априла 1924 године, поклапала се, као и сада, буџетска и рачунска година државе и општина, а колико нам је познато Закон о државном рачуноводству није ни у колико био обавезан за општине. Онда где је контрола, ради увођења бољег реда а у недостатку других законских прописа, у појединим општинама примењивала тај Закон, није овде од важности. Нас интересује чињеница, да за извршење градског буџета не постоје јасне и довољне законске одредбе.

Буџет, по нашем схватању, а тако га тумачи и сам нови Закон о Државном рачуноводству, је предрачун радњи које се имају обавити. Он је скица поступака куда ће се у току једне године кретати радња једне установе. Да ли ће се ићи том стазом, да ли ће све радње у току те године бити не само рачунски правилно изведене, него и целисходне и разумно по опште интересе народа вођене, то зависи од поступака који ће се вршити.

Опште је позната чињеница, да се финансијска криза, која код нас влада, изазвала у знатној мери, недовољно примишљеним радом на привредном пољу. Не треба тражити финансијску кризу у томе што је градски улагач повукао новац из банке, и што не постоји сила и моћ која ће те улагаче поновно упутити у банку, док они сами то убеђење не стекну. То је плод рада великог дела наших банака. Не тражите, исто тако кризу многих општина,

код грађанства, које, како се то често мотивише не удовољавају својим општинама, него је тражите у самој општини, у њеном раду, њеном руковању и извођењу буџета. Онда где се радило и ради са пуним схватањем, пуном предострожношћу, где се тачно одмерава сваки рад, не може доћи до кризе у оној мери у којој се налази велики део наших градских и варошких општина.

Да би се буџет правилно извршио треба разликовати неколико фаза саме контроле. Кад кажемо правилно извршио, ми смо далеко од тога, да под тиме разумевамо само његову рачунску законску страну о којој закон највише и говори. Један много важнији моменат је, настојања да се при извођењу радњи буџетом предвиђених, не прекорачи, у току те године, капацитет финансиско-привредне моћи општине. Јер, онде где се ради са том предострожношћу, не може се доћи до оних финансиских незгода у које се долази. Овде се представља једно, што је често пута, на велику нашу жалост, нетачно, а то је да је буџет састављен са пуном предострожности о вероватноћи његовог извршења у погледу прихода. Ако је ту створена погрешка, она може бити фатална последица, а често је тако и бивало. Разумно газдовање Општине при извођењу буџета, и стално одмеравање расхода према приходима, не може никада довести општину, а нити једну установу, до неизлазног финансиског положаја.

Кад је реч о тој врсти надзора која би се могла назвати првом контролном мером при извођењу буџета, треба напоменути да баш она недостаје код готово свих самоуправних тела. Закон у томе је потпуно недовољан, и није онда ни чудо, да се Министарство финансија налази побуђено да врло често при одобравању буџета ставља на пр. овакав пасус:

„Претседник општине има стално пратити кретање прихода и у случају да приходи подбацују има истовремено, одмах и у истом износу смањити расходе. Ни под каквим условима наредбодавац не сме дозволити ангажовање издатака и стварање обавеза без претходног пуног покрића.“

Наивно би било и помислити да се ова добра, паметна, и ако хоћете пожељна замисао г. Министра финансија, која би требала да буде „Верују“ за општу финансиску политику свих не само самоуправних него и свих јавних тела, спроводи. Зашто да се вежу, и ко сме да се веже наредбодавца у његовим подвизима на које му Закон даје овлашћење. § 120 јасно каже: „Градско финансирање се врши по буџету како је одобрено“. А по § 96 Претседник „наређује издатке по буџету и зајмовима“.

Свако ко се нађе побуђен има право да г. Министру одговори, да његово тражење није на закону основано. По закону г. Министар

финансија има да прими или не прими буџет и да прими или не прими завршни рачун. Ту и тамо по неку промену у вези са буџетом да одобри или не одобри, и то је, на жалост али тако је, све што може г. Министар финансија као надзорна власт да учини.

Закон о уређењу врховне државне управе, као и уредба у вези тога Закона, даје му и право надзора над самоуправним финансијама. Само што та генерална одредба није до сада била довољна да се финансије самоуправних тела укалупе и довољно среде.

Постоји ту нешто друго, а то су прописи § 136 Закона о градским општинама, где се каже: „ако надзорна власт примети да град не предузима или не предузима у довољној мери оно што изискују самоуправни задаци стављени у дужност граду овим или другим законима, може... ставити предлог Државном савету шта је град дужан предузети.“ Само, закони нигде не прописују, како и на који се начин има буџет општина извршити, да се не дође до гомилања њихових обавеза без икаквог покрића, од којих стрепи г. Министар финансија и зато их ни Државни савет неби осудио. Уосталом, није то маркантна, трагична шупљина само овога Закона о самоуправним телима, него се то понавља од увек. Данаас постоји једна чињеница: та празнина је имала своје дејства. Дошло се до тешке ситуације. Дали ће се и даље, наредбама, које се могу схватити само као добре жеље надзорне власти, и које њу бар донекле, и ако сувише мало, покривају, и даље остати, или ће се приступити доношењу једног позитивног законског прописа о ономе, што г. Министар финансија, овај као и они ранији, често понавља, како треба радити да се очува равнотежа финансијама, како би то једаред за свагда имало и свога позитивног дејства?

Та прва контролна мера, је и једна од најважнијих. Дobar домаћин ће спречити да се задужи ако је свестан да не може отплатити. Он ће обуставити сваки рад за који није поуздан да ће га моћи покрити приливом својих прихода. Није оправдано што се често тврди, да јавне установе морају често и без обзира на своја финансиска средства, удовољити потребама које се од њих траже у даном моменту, као калдрмисање улица, паркирања, пошумљавања, проширења трамвајске мреже и т. сл. Све што град ради преко просечне привредне моћи свога грађанства, је зло и рана не само његова, него и грађанства и државе. Свесна свога позива, ниједна градска управа, у првом реду не сме тражити од свога грађанства оно што оно не може дати. А, као последица тога, и пружаће му у тој множини и своју заштиту. У давању те заштите, треба да се огледа способност саме управе. Јер све што се, па било и за добро грађана, уради преко његове привредне моћи, није здраво, а

та болесна радња може да упропасти и многе здраве замисли које би касније дошле.

Прва контрола утрошка буџетом одобрених кредита, може да се састоји у тако званом отварању кредита, како то ради и Држава. Отварање кредита је прва мера предострожности да се не може Управа ангажовати преко онога што је она у стању да удовољи. Отварање кредита треба да се врши, за материјалне расходе тромесечно, а за личне по једномесечно.

На основу убраних прихода од протекла три месеца, а узимајући у обзир и раније године, може се лако добити слика приближних прилива прихода за будућа три месеца. На тој основи, треба да се врши и распоред отворених кредита, чија сума не сме прећи преко пројектоване суме прихода. При завршетку тромесечја узима се у обзир остварљивост како прихода тако и извршених расхода, и појављена разлика се преноси при прорачуну другог тромесечја. На тај начин може се, у колико постоји воља Управе да се плански ради, створити ако не апсолутна равнотежа у финансијама, а оно да се спречи свака самовоља, свако славољубље, да се нешто „монументално“ и „вечно“ остави, што се после преноси као рак рана са једног колена на друго док не дође на то да то плати онај који то најмање може, и који је најмање позван да то чини. Најважније је, код уредног вођења комуналних финансија, да се основни акт који повлачи за собом издатак провери и проучи, да се унапред обезбеди и ликвидација тога издатка, колико је уврштена у програм рада, или да се одбаци. Свака друга радња предострожности је беспредметна, јер је без довољног дејства.

Све остале радње, које се у виду превентивне контроле раде, односе се више на рачунско испитивање, или на начин извршавања набавке. Тек онда када је један издатак одобрен, по питању кредита, и кад је осигурано његово коначно ликвидирање, може наредбодавац да изда наредбу о извршењу. Ту је законодавац у Закону о градским општинама био мање говорљив него у ранијем закону о Општинама. Стварно излази једно, а то је, да се већ унапред предвиђао један засебан Закон о финансијама самоуправних тела. Тај је и потребан, али до доношења тога закона може се што шта још догодити.

§ 124 Закона о градским општинама предвиђа да ће Министар финансија саставити ближе одредбе о благајничком и рачунском пословању и контроли. Слична одредба била је и у Закону о општинама, али до данас није се та Уредба појавила. Сам закон о општинама обнародован је пре скоро годину дана. Времена је било доста да се и тај недостатак попуни. Зато и не можемо очекивати да ће то што би регулисало финансиску службу град-

ских општина доћи ће од стране надзорне власти, него морају саме управе настојати да ту признаницу погуне.

Рачунско-благајничкој служби, као и претходним контролним мерама, не посвећује се свуда у градовима она пажња која је потребна. Није потребно већих доказа од оних које нам дају судови, осуђујући овога или онога благајника наплаћивача, ит.д., ради злоупотребе општинског новца. Те злоупотребе не долазе случајно, не долазе чак ни ради васпитања или криминалности појединаца, него ради недовољне контроле у рачунско-благајничкој служби. Контрола је недовољна јер су недовољни законски прописи, и јер у свима општинама на свима рачунско-благајничким местима не седе људи свесни своје дужности. А не тражите реда онде где нема довољно строге, стручне и самосталне контроле. Градска општина то је велики административни апарат. Ту се нарочито настоји, поготову кад нема довољно заштите у закону за ту сврху, да потури нешто што није потпуно на месту. Несталност управе, несталност особља, кога свака управа мена, нестварања стручног кадра људи који би могли да уоче све недостатке рада, зар су данас? Нису. Можда је и овако стање наших могли створити нешто боље него оно што је градских општина, благословено, јер, ко зна, могло је и горе да буде. Сви градови хвала Богу живе. Што грађани од терета једва дишу, то је знак кризе. Што привредни сталези пропадају јер су милиони и милиони дугова укамењени у општинским архивама, то не значи да можда неће бити некада боље — тако без сумње резонују они који су суделовали на остварењу данашње заплетености у финансијама наших градских општина.

Надзорне власти носе део одговорности за ово стање. Немогуће у недовољном вршењу „надзора над финансиским газдовањем самоуправних власти“ на што их упућује чл. 3 Закона о уређењу врховне државне управе, него што нису прописали потребне законске прописе о регулисању рачунско-благајничке службе. Да се рачуна на свест свакога грађанина, онда закони неби били ни потребни. Али је овде у питању начин рада. Чл. 134 Закона о општинама прописивао је да „издаци учињени по рачуницама преко или ван буџета без надлежног одобрења сматрају се као злоупотреба а за штету одговарају руковалац касе и наредбодавац солидарно.“ Види се да се Закон ограничио на последњу и ако хоћете очиту радњу злоупотребе која се може одиграти. Међутим, све оне претходне радње, које су код државе регулисане било законима било уредбама или правилницима, немају своје примене код Општине.

Потребу Закона о градским финансијама, изискује и факат, да се деловање у градским општинама потпуно не подудара

са деловањем државних установа. И кад би која градска општина по својој доброј вољи хтела да се користи свим регулама државног административног апарата, не значи то да би она своју рачунско-благајничку службу довела у потпуни склад са својим потребама правилног и корисног рада. Финансије општина, као и све друге њене службе, треба засебно третирати. Оне у себи имају елемената који се не појављују код других установа. Довољно је упознати се само са појединим гранама комуналне политике у неколико градова, да се уочи њихов разни поступак рада. Опште је познато, да се на пр. висина такса, трошарине, приреза и других берива потпуно разликује код појединих градова. То, ако ништа не доказује, довољно је да се закључи да је ту била слаба интервенција надзорне власти. А да не говоримо о примени расхода, о начину задуживања појединих општина, које је код многих довело до парализе целе општине.

Данас се осећа највише потреба да се финансије градских општина среде. То захтевају не само интереси грађанства, које се не сме пустити на милост и немилост савести појединих градских чиновника а често и градских управа, него и интереси државе. Држава ће бити дужна да у случају потребе пружи не само своју моралну помоћ него и материјално да помогне град. И надзор државе над радом самоуправних тела тако се једино и може разумети.

У јавности се о томе мало чује. Разлоге томе не треба тражити, а нити би надзорни ор-

гани требали из тих разлога да и даље поштују слободу онде где се она и не може ни замислити. Нисмо против аутономије самоуправних тела. На против, она је неминовна потреба, и без ње се не може ни замислити користан рад општине. Али ту самосталност треба поставити у круг, који се мора огрдити. И тим самосталним јавним телима треба показати правац којим ће се те њихове јавне и по опште интересе грађанства радње кретати. Сва та деловања градских општина треба да се приближе једна другом, да се допуњују како се неби смело казати да један град отима другоме да живи.

Законом о градским општинама пошло се правцем прилагођавања данашњим приликама нашег града и државе. На томе се не сме застати. јер тај Закон изгледа да је потпуно заборавио да градске финансије исто онако требају једно корисно решење, нов дух, нов начин рада, како год је требала административна радња општине. Можда би неки сматрали да нисмо у праву, да је комуналним финансијама било далеко потребнији закон него административној управи, јер код добро вођених комуналних финансија лако се стварају добре комуналне администрације. Без довољних средстава, и без добре воље у грађанству која се може створити у првоме реду, кад се добро води рачуна о ономе шта оно може да даде од себе а шта не може, шта му треба пре а шта после дати, што може створити једино разумно газдовање, нема довољно ослоња ни за какав позитиван и стабилан комунални рад градске самоуправе.

А. Б. Херенда,

секретар Одељ. за штампу и туризам Градског
поглаварства гр. Београда

Утицај економских прилика на бројност бракова у Београду

Брак није само форма која постоји због извесне верске догме, или због законских прописа појединих држава за одржавање порода. Брак је истинска основна друштвена ћелија, на којој се оснива породица, а на здравој породици дижу се темељи здраве државе и људске заједнице.

Због тога, у људској заједници не постоји брак као трајна заједница између две особе супротнога пола само тамо где га прописују верски или државни закони. Он постоји фактички у свима формама људске заједнице, почевши од најпримитивнијих, па до најмодернијих и најслободоумнијих.

Међу примитивним племенима људскога рода, где цивилизација још није прокрчила пут, брак ипак постоји, ма да форме могу бити различите (трајна заједница, повремена заједница, заједница једног мушкарца са више жена, или, у врло изузетним случајевима, заједница једне жене са више мушкараца). Да би се овој заједници дало и једно формално обележје, склапање бракова склопано је увек са извесним јавним обредима. У главном, инстинкт размножавања чак и најпримитивнији људи нигде нису препустили случајном сусрету двеју особа супротног пола и њиховом тренутном полном зближавању, него су га каналисали у извесну трајну (повремену или доживотну) заједницу.

Брак у цивилизованим људским заједницама

У цивилизованим државама та трајност брачне заједнице основана је или на законским прописима појединих држава, или на законским прописима државних закона. Католичка црква сматра брак нераскидљивим и доживотним, док остале цркве дозвољавају и његову повременост, али само у изузетним и изрично предвиђеним случајевима. Световна законодавства редовно дозвољавају повременост брака, али опет само у изузетним изрично предвиђеним случајевима, кад наступе околности, које не дозвољавају даље нормално одржавање такве брачне заједнице, тако да би брак био штетан и своје циљу, и супружницима, и људској заједници.

Најлибералније брачно законодавство завела је Русија, одмах после револуције. Брачне

формалности упрошћене су до максимума, тако да је за пуноважност брака била довољна пријава супружника брачном уреду, а за престанак брака била је довољна само једностранна воља једног брачног друга и његова формална пријава. Помислило се у први мах,

Табела I

Број склопљених бракова у европским земљама на хиљаду становника у равним периодима

Ред. бр.	Земља	1901—1904 год.	1910—1914 год.	1921—1925 год.
1	Немачка	8,0	7,6	9,4
2	Аустрија	—	7,1	9,6
3	Белгија	8,1	7,4	10,6
4	Бугарска	9,7	8,4	11,0
5	Данска	7,1	7,2	7,9
6	Шпанија	8,3	6,9	7,4
7	Естонија	6,8	7,1	8,1
8	Финска	6,5	6,6	7,1
9	Француска	7,6	7,7	9,5
10	Мађарска	8,6	8,6	10,0
11	Ирска	5,2	5,2	4,9
12	Италија	7,3	7,5	8,3
13	Летонија	—	—	8,4
14	Литванија	—	—	7,7
15	Луксембург	—	—	8,8
16	Норвешка	6,2	6,2	6,2
17	Холандија	7,5	7,4	8,2
18	Пољска	—	—	10,2
19	Португалија	—	6,7	8,0
20	Енглеска	7,9	7,7	7,7
21	Шведска	5,9	5,9	6,3
22	Швајцарска	7,4	6,9	7,6
23	Чехословачка	8,2	7,3	10,0
24	Румунија	8,3	9,2	—
25	Русија	8,5	8,2	10,6

да ће ова слобода брачних форми пољубити из основа брак и породицу. Заиста, било је у почетку више драстичних случајева злоупотребања дате слободе. Али доцније, без обзира на сву слободу, брак је опет добио своју стабилност, основану мање на формалној сте-

WWW.UNILIB.RS

зи, али више на социјалној основи схватања брачне заједнице и породице. Револуција у брачном законодавству у Русији имала је једну добру и једну лошу последицу. Добра последица је велико повећање броја бракова и порођаја, а лоша последица велики број деце лугалица, напуштене још из првих совјетских бракова, док нове брачне форме нису још биле наишле на довољно социјално размјевање.

Дакле, свака људска заједница, без обзира на степен њеног правног и социјалног развитка, много полаже на брак и брине се да ту институцију одржава и штити. То није само морална дужност једне људске заједнице, него и њена насупина потреба, од које зависи њена садашњост и будућност, њен социјални и морални развитак.

Т а б е л а П

Бројност бракова у европским земљама на хиљаду становника 1929 и 1930 год. (за Београд 1933 год.)

1. Украјина	11,0
2. Бугарска	9,7
3. Пољска	9,7
4. Чехословачка	9,3
5. Луксембург	9,1
6. Белгија	8,9
7. Мађарска	8,8
8. Немачка	8,7
9. Шпанија	8,4
10. Француска	8,3
11. Естонија	8,0
12. Летонија	8,0
13. Холандија	8,0
14. Данска	7,9
15. Швајцарска	7,9
16. Литванија	7,8
17. Аустрија	7,7
18. Енглеска	7,7
19. Финска	7,5
20. Португалија	7,2
21. Италија	7,1
22. Шведска	6,8
23. Норвешка	6,4
24. Ирска	4,6
25. Београд	8,0

У примитивним, економски недиференцираним људским заједницама, особе оба пола ступају у брак чим постану способне за брак, односно за рађање деце и издржавање породице. У цивилизованим и следствено економски диференцираним људским заједницама то није правило. У оваквим заједницама има велики број узрока који утичу на ступање у брак, а који су друштвене, моралне и економске природе.

У горњем смислу постоје данас у цивилизованим људским заједницама три врсте мотива за склапање брака, те се појављују бракови: из љубави, конвенционални бракови (бра-

кови из друштвених обзира) и бракови из материјалних интереса.

Са моралне тачке гледишта био би најидеалнији брак из љубави, тј. брак који се заснива на узајамној душевној и физичкој привлачности супружника. Али, да би један брак био у свему добар, није довољна само љубав, него је исто толико потребно још много услова, као на пр. физичка и душевна зрелост супружника, њихова социјална зрелост, материјална способност издржавања породице итд.

Према мотивима који утичу на склапање брака померају се и цифре квантитета њиховог склапања.

Фактори који утичу на бројност брака.

Два фактора утичу на првом месту на бројност склапања бракова и то:

1. Формалности за ступање у брак;
2. Економске прилике.

Постоји мишљење, да је и морални ниво од великог утицаја на бројност бракова. Међутим, како цифре очигледно показују, то није тачно, и утицај опадања моралног нивоа на бројност бракова није ни од каквог значаја. Јер, пре рата, кад је општи морал био свакако на већој висини него ли после рата, број бракова у Европи био је готово свуда мањи, него ли непосредно после рата.

Но, док висина моралног нивоа не утиче на бројност бракова, дотле је њен утицај врло велик на стабилност бракова и, уколико је морал у једној средини лабавији, у толико више долази до раскида брачних заједница.

Формалности су, као што смо рекли, фактор који неповољно утиче на бројност бракова. У колико има мање формалности и сметњи склапању брака, у толико се бракови више склапају. Најбољи нам је пример за то Русија. Пре рата, при нормално потребним формалностима за брак, у периоду 1910—1914 године, склапало се у Русији 8,2 брака на хиљаду становника. После рата, када је ново совјетско законодавство готово сасвим уклонило сметње и формалности, број бракова у периоду 1920—1923 године попео се на 13 на хиљаду становника, те је Русија стајала (а и данас стоји) на првом месту у Европи, ма да је тада у Русији владало врло тешко економско стање.

Према последњим статистичким податцима Друштва народа, из 1929—1930 године, у Украјини се склала 11 бракова на хиљаду становника и Русија држи још увек првенство Европе.

Утицај економских прилика на бројност бракова.

Општа привредна депресија имала је јаког утицаја на бројност бракова. Од 1928 године, кад је криза почела да се јако осећа у Европи и целом свету, број бракова почео

је да опада, и то највише у земљама где је становништво кризом највише материјално погођено, док се у земљама где је криза имала слабије реперкусије, број бракова држи на приближно истој висини.

Међу европским земљама једна од најтеже кризом погођених је Аустрија. И баш у Аустрији имали смо највеће опадање бракова. Између периода 1921—1925 године и 1930 године, опадање бракова показује цифру од 20%. Одмах после Аустрије долази Белгија са опадањем од 16%. Као скроз индустријска земља, Белгија је, у редовима свога многобројног радништва, осетила јако последице незапослености и пада надница, а то је имало тешке реперкусије на бројност бракова.

Италија је развила најживљу пропаганду за размножавање расе и за што већу бројност бракова, дајући младенцима велике бенефиције у многим правцима. Па ипак, то није готово ништа помогло. Италија у опадању бракова заузима треће место у Европи, са 14,4%, а по бројности бракова долази међу последњима, на двадесет првом месту, са 7,1 бракова на хиљаду становника.

Знатно је такође опадање бракова у Француској, са 12,6%, у Мађарској са 12%, у Бугарској са 11,8%, у Португалији са 10%.

У осталим европским земљама број бракова опадао је са испод 10%. Најмање је опао у Холандији, са 2,4%, и у Естонији, са 1,2%. У Данској и Енглеској задржао се потпуно на истој висини.

Што у Данској број бракова није опао сасвим је разумљиво, јер је Данска пољопривредна земља са врло високим нивоом своје производње, постављене на најмодернијој основи, те кризу није тако много осетила. Чудније изгледа што је број бракова остао исти у Енглеској, која је, као индустријска земља, кризом јако погођена. Али, не треба заборавити, да енглески незапослени радник прима помоћ, која често није мања од зараде и наднице нашег запосленог радника, а да је број бракова у Енглеској и пре рата био мали (7,7 на хиљаду становника).

Број бракова увећао се у Совјетској Украјини (за целу Русију недостају последњи податци), Финској, Ирској, Швајцарској, Луксенбургу, Норвешкој и Литванији, али незнатно, свега од 1% до 5%. Знатније повећање имале су Шпанија, са 13,5%, и Шведска, са 7,9%.

По броју бракова на првом месту у Европи данас стоји Совјетска Украјина, са 11 бракова на хиљаду становника. Затим долазе Бугарска и Пољска са 9,7 на хиљаду становника, па Чехословачка са 9,3 и Луксенбург са 9,1. Пада у очи да првенство у броју бракова заузимају земље чисто пољопривредне економске структуре (Украјина, Бугарска,

Пољска). Без обзира на кризу, земљорадничком становништву, нарочито оном на нижем нивоу производње, потребан је брак како због вођења домаћинства, тако и због радне снаге, која се добија децом. Исто тако видели смо да исте те три земље (Украјина, Пољска и Бугарска), заузимају прва места и по броју порођаја у Европи.

Најмањи број бракова у Европи склапа се у Ирској, свега 4,6 на хиљаду становника, што значи више него у пола мање од Украјине, Бугарске, Пољске и Чехословачке.

Наша Табела I показује нам број склопљених бракова на хиљаду становника у европским земљама и то: 1. У почетку XX века, у периоду 1901—1904 године; 2. У периоду непосредно пре рата, 1910—1914 године; 3. У периоду непосредно после рата, 1921—1925 године.

Табела III

Процентуално опадање бракова у Европи од године 1921—1925 до 1929—1930 (за Београд 1933 год.)

1. Аустрија	20%
2. Белгија	16%
3. Италија	14,4%
4. Француска	12,6%
5. Мађарска	12,0%
6. Бугарска	11,8%
7. Португалија	10,0%
8. Немачка	7,4%
9. Чехословачка	7,0%
10. Пољска	4,9%
11. Летонија	4,7%
12. Холандија	2,4%
13. Естонија	1,2%
14. Данска	0,0%
15. Енглеска	0,0%
16. Београд	47,0%

Табела II показује нам бројност бракова у европским земљама према последњим статистичким податцима Друштва народа 1929 и 1930 године.

Огроман пораст бракова у Београду после рата.

Као што се види из наше Табеле I, у првом периоду непосредно после рата, број бракова повећао се, са малим изузетцима, готово у свим европским земљама, чак и у онима, које нису у рату учествовале.

Али, највећи пораст бракова после рата имао је несумњиво Београд у првом послератном периоду, а нарочито 1921 године. Те године само међу православним живљем у Београду склопљено је 20,4 бракова на хиљаду становника.

Кад се узме у обзир да је непосредно пре рата највећи број бракова имала у Европи Румунија, са 9,2 на хиљаду становника, онда цифра од 20,4 на хиљаду, коју је

WWW.UNILIB.RS

забележио Београд 1921 године, постаје свакако светски рекордна.

Тај велики број бракова после рата у Београду изазван је на првом месту дугим застојем за време окупације, кад је већина младих људи способних за брак била у војсци, и ван земље. Бракови пропуштени за то време обилно су накнађивани по повратку Београђана својим кућама.

После 1921 године бројност бракова у Београду, као што је природно, почела је да опада. Но ипак, у целом првом послератном периоду, до 1925 године, она се држала на знатној висини и превазилазила је уопште остале земље Европе, бележећи цифру од 15,1 на хиљаду становника.

Као прва после Београда долазила је у том периоду Бугарска са 11 бракова на хиљаду становника, затим Белгија и Украјина са 10,6 на хиљаду, Пољска са 10,2 на хиљаду, Мађарска и Чехословачка са 10 на хиљаду. Број бракова у осталим европским државама кретао се већином између 7 и 8 на хиљаду становника. Најмање бракова имала је Ирска, са свега 4,9 бракова на хиљаду становника.

Табела IV

Процентуалан пораст бракова у Европи од године 1921—1925 до године 1929—1930

1. Шпанија	13,5%
2. Шведска	7,9%
3. Финска	5,6%
4. Ирска	4,1%
5. Швајцарска	3,8%
6. Украјина	3,7%
7. Луксембург	3,4%
8. Норвешка	3,2%
9. Литванија	1,3%

Рейеркусија привредне дејесије на бројност бракова у Београду.

Привредна криза, која је у Београду јако захватила нижи и средњи сталеж, дакле огромну већину београдског становништва (радника и чиновника има у Београду 78,2%), имала је свакако јаког утицаја на опадање бројности бракова. И, после 1925 године, број бракова у Београду почиње да опада нагло. То је сасвим разумљиво, кад се узме у обзир, да је немогуће човеку и жени, који зрело мисле, ступити у брак, ма колико то тражили њихови осећаји и жеље, ако им приходи не омогућавају егзистенцију, а нарочито пак егзистенцију будуће породице.

Данас, кад од 115.000 становника Београда који привређују, пуна 61.000 имају приходе испод 1.500,— динара месечно, а око 10.000 испод 2.000,— динара месечно, онда је заиста тешко ступити у брак и са тим приходом издржавати себе, жену и будућу породицу.

Према индексу Београдске радничке коморе, за најскромнији живот једне радничке породице у Београду потребно је 1.803,— динара месечно. Узета је у обзир породица од 4 члана, тј. муж, жена и двоје деце, колико је просечно најнормалније. Предвиђен је најскромнији стан од свега 350,— динара месечно кирије, који, према београдским закупним ценама, свакако не може да буде хигијенски. Па ипак, најпотребнија сума за живот такве породице прешла је приходе 61.000 односно 53% Београђана способних за привређивање, док даљих 10.000, односно 8,7%, имају приходе испод 2.000,— динара месечно, дакле једва довољно за живот једне породице, али тако скроман, да се са њим тешко може подмирити једна чиновничка породица. Најзад, треба узети у обзир и велики број незапослених радника, који износи око 20%, и који не могу да издржавају ни самг себе, а камо ли да стварају породицу.

Економска криза имала је врло јако дејство на бројност бракова у Београду.

Ако узмемо у обзир сразмеру опадања броја бракова, онда је Београд, према периоду 1921—1925 године, имао опадање од 47%. Највећа пак опадања бракова међу европским државама за исти период времена бележи Аустрија са 20%, Белгија са 16% и Италија са 14,4%.

Наша Табела III показује нам процентуално опадање бракова, а Табела IV процентуално повећање бројности бракова у европским земљама.

У Београду се склапа 8 бракова на хиљаду становника

Ма да је Београд имао неразмерно јако опадање бројности бракова, ипак још увек, захваљујући свом ранијем великом броју бракова, заузима доста добро место у европској скали.

Београд је 1933 године имао 8 склоњених бракова на хиљаду становника, те према осталим европским земљама заузима једанаесто место.

Више бракова него ли у Београду склапа се у Украјини, Бугарској, Пољској, Чехословачкој, Луксембургу, Мађарској, Немачкој, Шпанији и Француској.

На истом нивоу са Београдом по бројности бракова стоје Холандија и балтичке државе Естонија и Летонија.

Мање бракова него ли у Београду склапа се у Данској, Швајцарској, Литванији, Аустрији, Енглеској, Финској, Португалији, Италији, Шведској, Норвешкој и Ирској.

У Ирској, која бележи најмањи број бракова у Европи, склапа се 42,5% бракова мање него ли у Београду, а у Украјини, која бележи највише бракова, у Европи, склапа се 27,3% бракова више него ли у Београду.

Бројност бракова у Београду по вероисповестима.

У Београду је законом признат и обавезан црквени брак, као и у највећем делу наше државе. Према томе, Београђани који желе да ступе у брак, морају да изврше обред венчања у цркви и то по прописима оне вероисповести, којој припадају.

Велика већина београдског становништва припада православној вероисповести. Од 240.000 становника Београда 185 000 су православни, а то износи 77,6%. После православних долазе на друго место римо-католици са 36.480, па мојсијевци са 7.900, муслимани са 3.500 и евангелици са 2.750. Остале вероисповести имају безначајно мали број верника.

Од свих Београђана најмање се жене православни. Ма да они претстављају гро београдског становништва, ипак *цифра православних бракова силази нешто испод просечне и показује свега 7,9 бракова на хиљаду становника*. Међутим, године 1921, само за православни живаљ у Београду број бракова износио је необично високу цифру од 20,4 на хиљаду становника.

Први по бројности бракова у Београду су муслимани. Са малим смањењем они су задржали готово исту цифру из 1921—1925 године, која је просечно бележила 15 бракова на хиљаду становника. Данас се међу београдским муслиманима склапа 14 бракова на хиљаду становника.

Узрок таквој бројности бракова код београдских муслимана не може се тражити у њиховом економском стању, јер оно пре спада у лоше, него ли у добро. Али, овде је у питању други потстрек за брак, тј. велике олакшице у брачним формалностима и велика либералност у доцнијим брачним обавезама.

Као што је познато, муслиманска брачна правила дозвољавају муслиману да узме више жена. Овом привилегијом мушке брачне стране данас се, истина, не користи готово ни један београдски муслиман. Али, питање развода је врло олакшано, јер је за то потребна само једнострана воља супруга. Најзад, породице сиромашног муслиманског живља навикле су на тако скроман живот, да се лако помирују са тим да живе и од најмањих прихода, те их криза и лоше материјално стање не задржава толико од брака, као остале, који су навикли на виши и скупљи стандард живота.

Београдски муслимани склапају за 44% више бракова, него ли православни.

После муслимана по бројности бракова у Београду долазе евангелици и римо-католици, са 12,7 бракова на хиљаду становника. Висока цифра, која се и овде показује, налази објашњење у доста тесној повезаности, ко-

ја влада међу припадницима ових вероисповести, нарочито међу римо-католицима, већином досељеним из нових крајева, који се редовно и у великом броју окупљају у својим богомољама и у разним верским и регионалним друштвима. Услед овог тешњег контакта између особа супротних полава исте вероисповести, истих обичаја и сличног регионалног менталитета, јако је олакшан пут узајамном упознавању, које доводи до брачног споразума и формалног склапања брака.

После римо-католика и евангелика по бројности бракова долазе београдски Јевреји (Сефарди и Ешкенази) са 11,3 бракова на хиљаду становника.

Табела V

Број склопљених бракова на хиљаду становника по вероисповестима у Београду 1933 год.

Вероисповест	Број становника	Број бракова	Колико бракова на 1000 становн.
Православни	185.500	1 437	7,9
Римо-католици	36.000	465	12,7
Јевреји	7.900	89	11,3
Муслимани	3.500	4	14,9
Евангелисти	2.750	35	12,7

Овако знатан број бракова београдских Јевреја објашњава се добрим економским стањем великог дела Јевреја. Оно пак јеврејске сиротиње, која се у последње време у Београду појављује, ипак не остаје у сасвим безизлазном положају, јер их њени једноверници помажу и материјално, и стварањем могућности рада. А, као што смо већ нагласили, добре материјалне прилике утичу врло повољно на бројност бракова.

У апсолутним цифрама, године 1933 склопљено је у Београду: 1437 православних, 465 римо-католичких, 89 јеврејских, 49 муслиманских и 35 евангелистичких бракова.

Тачно стање бракова у Београду по вероисповестима показује нам наша *Табела V*.

* * *

Као што се из најред изнетој види, опадање бројности бракова у Београду дошло је свакако као последица данашњих тешких економских прилика велике већине становништва.

Кад се узме у обзир несумњива вредност брака у етичком, социјалном и националном погледу, онда је јасно да овај проблем треба најствестраније испитати и уложити све силе да се материјално омогући склапање и егзистирање брака, на коме почива темељ данашње породице, нације и државе.

Прилози за историју Београда:

Светолик М. Гребенац

Где је место у Београду на коме је спаљен Св. Сава?

О питању места на коме је спаљено тело Св. Саве, овим написом отварамо анкету и пустићемо у своје ступце и свако друго документовано мишљење.

Када је пре више од тридесет година расправљано о месту на коме је некад у Београду спаљено тело Св. Саве, да би се ту подигао храм њему посвећен, надвладало је мишљење да је Св. Сава спаљен на платоу повише хотела „Славија”, — па је ту и саграђена привремена црквица.

Одмах се мора рећи да је такво мишљење сасвим погрешно. Оно не само што се не заснива ни на каквом нарочитом историском споменику (документу) него и сам положај тога платоа према Београду (вароши) и насељима око њега из онога доба, а с обзиром још и на мотиве због којих је Св. Сава спаљен, искључују и саму помисао на то место.

Крајем 16-га века тај плато је био под њивама и лугом, ненасељен и једва приступачан. Био је ван саобраћајних праваца; до њега се долазило, вероватно, каквом путањом преко њива. Осим тога он је и једном дубоком пролоком (вододерином, скоро урвином) био одвојен од Београда. То је онај поток што је све до наших дана још дерао Макензијевом улицом, па испред хотела „Славије”, кроз Немањину улицу сливао се у некадању „Циганску Бару”, која се пружала поред Саве (напореда са њом, почињући од „Господарске Механе” а свршавајући се код парка испред хотела „Бристол”).

Зашто би Синан-Паша имао потребе да се мучи и пентра на тај далеки плато? Да до њега и по њему гази њиве и ливаде које су тада биле у јеку, јер је спаљивање извршено крајем Априла? Нашто стварати толику потру и уништавати толике плодове, када је око Београда, баш на делу „Врачара”, било и сувише необрађена земљишта?! Већ и стога је извесно да су мошти Св. Саве морале бити спаљене на неком другом месту, на месту које није било обрађено, које није било ничије и којим се свако могао користити. Затим, на месту негде поред самој Цариградској друма, да би му се лакше могло приступити. Зато то место треба тражити негде уздуж улице Краља Александра, јер она иде баш истим правцем старог Цариградског друма.

Али да би се то место могло извесније пронаћи треба водити рачуна и о оном другом елементу, о мотивима због којих је Св. Сава спаљен. Мора се имати на уму да је то урађено, као што знамо, из политичких разлога. Светац је, и ако мртав, био проглашен, слично поступку са папом Формозом, за тешког политичког кривца и кажњен да његове мошти буду спаљене. Али такво спаљивање имало је бити јавно. Извршење најтежих казни и за политичке кривце, по појмовима Турака (па и по доцнијим западњачким појмовима) морало је бити јавно, јер им је и један од циљева био застрашити оне који остају у животу.

Знамо из скорије прошлости како су Турци и наше ближе претке набијали на коље због њихових политичких кривица и тако набијене излагали на јавна места, већином од Стамбол-капије (од места где је данас споменик Кнез Михаила) па дуж Цариградског друма, до „Теразија”. И сеча кнезова пред Устанак Карађорђевог вршена је јавно, пред народом. У осталом, да Св. Саву није требало јавно спалити, пред српским народом, не би га из Милешева ни доносили чак у Београд, већ када је поробљен тај манастир, свршило би се ту на лицу места и са остацима Св. Саве.

Овакво схватање Турака о циљу егзекуције даје нам један нови податак за тражење места на које је Св. Сава спаљен. Оно нам казује да је то место морало још бити и ближе вароши. Прво зато, што се пламен с ломаче требао лепо видети и из самог Београда, а затим и с тога да би олакшаним приступом већи број радознала света био намамљен да дође на само лице места.

Ако, сад, бацимо погледна ондашњи положај Београда и српских насеља око њега, лако ћемо увидети, још једаред, да ни мало не могу имати права наши историчари који су као место спаљивања означили оно место где се сада налази црквица Св. Саве, које је место, — кажимо и то — у оно доба једва и улазило у састав „Врачара”.

Како стојимо са насељем Срба у Београду и око њега при крају 16-га века?

Београдска варош, као што је познато и утврђено, није за доба Турака никада ишла преко шанца, који ју је опасивао. А тај шанца

WWW.UNILIB.RS

ишао је од ушћа Саве па данашњим улицама: Кнез Михаиловог венца (сада почетак Париске), па Косанчићевим и једним делом Топличиног и Обилићевог венца, затим поред палата „Руски Цар“, „Риунионе“ и Народног Позоришта, па се спуштао Позоришном (Француском) улицом до њенога додира са Господар Јовановом, ту скретао цркви Александра Невског и одатле ишао Дунаву, у правцу ка новој електричној централи, све до некадање финансиске карауле, а ту се окретао тврђави и с њом се везивао на месту где она додирује Дунав. То је територија коју данас заузимају од прилике квартави варошки (II) и дорћолски (III). Ту је онда био Београд и ту његово варошко насеље. Али су уз Београд, изван шанца, била још два српска села, мала додуше, више чивчијска насеља него ли права села. Прво насеље ширило се дуж данашње Босанске улице, од улице Краљевића Марка до зграде старе пиваре (угао Босанске и Балканске улице) и звало се *Сава-мала*. Друго се налазило око данашње Палилулске школе, у делу улица Хиландарске и Вашингтонове и звало се *Палилула*.

С обзиром на такав распоред српског становништва, а ради циља који се имао постићи овим спаљивањем, природно је да су Турци за ломачу морали изабрати неко место које би било подједнако на домак свих Срба. Зато све говори да место, на коме је извршено спаљивање, морамо тражити само на простору који је у оно доба био подједнако удаљен и подједнако доступачан српским насељима, онемо у самоме Београду и онима крај њега. То је, доиста, нешто сасвим природно и сасвим логично

II.

Архимандрит Рајић (Раич) дао је у својој *Историји* нешто ближи податак о месту на коме је Св. Сава спаљен. Према томе Рајићевом казивању место се налазило баш у оном простору како смо и ми напред извели, и зато не можемо игнорисати овај историски извор. Стога ћемо, у ближем одређивању самога места ломаче, поћи и сами од овога Рајићевог податка.

Он каже:

„Због пијетета који су Срби имали према својим свецима а и ради потсећања Београђана на оно место на коме је спаљено тело Св. Саве, (оно је, пак, било на *левој страни брега „Чупина Умка“*, на којој је Чупа капетан посечен због своје кривице) које се звало *Мајдан*, — и из поште према овоме свецу, чак до Варадинског Рата и године 1716. то је место *било оградањено*; али како је у то време у овоме крају вођен рат између Немаца и Турака, то је и ово место уништено.”

Знамо да Рајић као наш први историчар има много нетачних и непоузданих места. У

доба у које је он писао историју српскога народа, многи историски извори нису ни били познати. Али непоузданост његове историје у главном се своди на доба наших првих држава и државе средњег века. Овај податак, међутим, и ако се односи на један догађај из

Св. Сава (уметнички рад светогорских калуђера, црквених живописача. Поклон цариградског Патријарха храму Св. Саве у Београду).

16-ог века, Рајић је црпео из неког извора од много доцнијег датума. Можда баш из казивања или из белешке некога од учесника у Варадинском Рату (каким се именом у нашем народу називао аустриско-турски рат од 1716. године.) У сваком случају Рајић га није измислио, нити напамет написао, када у њему даје толике појединости, па чак означу-

је и називе места која, видећемо, доиста постоје — и данас још — у Београду.

У Рајићево доба Варадински Рат није припадао некој давној прошлости и Рајићу није ни мало тешко било доћи до овога податка, ни проверити његову тачност. У овоме рату било је и доста Срба међу војском принца Евђенија; свакако их је много било који су и видели то „ограђено место“. А сви који су се по свршеном рату, у 1717. години, вратили домовима, морали су о томе причати својој околини. Тако је све то и дошло до Рајића. Зато овај податак сасвим сигурно можемо узети у обзир као поуздан историски докуменат. У толико више што се подудара и с њим околностима о којима смо напред говорили.

Да видимо, сад, које је то место у данашњем Београду које се на „Врачару“ назива „Мајдан“? Где је та „Чупина Умка“ и где је та њена „лева страна“ на којој је Св. Сава спаљен?

Место „Мајдан“ то је оно исто место које данас зовемо „Таш-мајдан“. Других мајдана на „Врачару“ није онда било, а не постоје ни данас. „Чупина Умка“ је онај повијарац који се од данашње цркве Св. Марка пење ка Сизмолошкој станици, изнад некадашњег старог гробља, а од те цркве, опет, спушта ка некадашњем улазу у старо гробље и ка новој згради Парламента. Да је „Чупина Умка“ на *Таш-мајдану* знамо и из Милићевића, који у својим „Успоменама“ вели да је извесну свечану сахрану гледао са „Чупине Умке“, на *Таш-мајдану*¹⁾. Остаје нам, сад, да одредимо „леву страну“ брега „Чупина Умка“, па да изнађемо тачно место где је била ломача на којој је мртво тело Св. Саве претворено у прах.

„Лева страна“ према начину изражавања у доба Рајићево и дуго иза њега значи *западну страну*. То знамо из старих тапија у којима се запад најчешће означава истим изразом: „лева страна“. Ако се сад оријентисемо на лицу места, западна ће нам страна ићи према згради новог Парламента, што ће рећи да је Св. Сава спаљен негде на *простору* између цркве Св. Марка и *новога Парламента*.

Осмотримо ли, сад, изближе тај простор, пашће нам одмах у очи *нешто нарочито чеобично* на њему.

III.

Место где је подигнут Парламенат звало се, а и данас се зове: „Батал-џамија“. Зове се тако по једној џамији која је била на месту централног дела нове скупштинске зграде а срушена тек 1871. године (ноћу између 27 и 28. маја). Ако се упитамо шта ће та џа-

мија ту, на томе месту, које је за турска земања било потпуно пусто и *изван* шанца, који је опасивао турски Београд, тешко ћемо добити одговора. Да ли је она зидина ту да би била богомоља, или у какву другу сврху? Зашто су је Турци назвали „џамијом која не ради?“ (За „батал“, реч турску, нема у нашем језику сличне речи, која би одговарала њеном пуном значењу. Зато се она мора превести описно. „Батал“ значи: „без дејства“, „који не ради“).

Не изгледа вероватно да је ова џамија зидана за богомољу. Готово је извесно да у њој није одржана ни једна служба Алаху. То стога што су Турци у Београду, у вароши, имали и сувише џамија, а и сувише празна простора иза шанца, да би ту подигли какву нову богомољу, ако би им требала. Најзад, када су варош опасали шанцем и ставили га под стражу јасно је да су они своју пуну безбедност осећали само на територији иза шанца. А безбедност им је тек била потребна при молитви. Али и сами турски војни прописи о чувању шанца и капија на њему искључивали су приступ овој џамији, нарочито за време кратких дана, када сунце залази већ око „ићиндије“ (поподневна служба — молитва — у три и по сата). Јер се према тим војним прописима ни у варош ући ни из вароши изићи није могло после сунчева заласка. А код муслимана је правило да се у џамији изврше све молитве! Њих пет у току 24 сата. И то: две пре подне, а три после подне. Последња је око пола девет увече (звана „јасија“).

И сами назив „батал“, који су Турци дали овој џамији, говори у прилог горње претпоставке. У сваком случају тај њен назив доказује да је она, ако не већ од самога почетка а оно бар од неког извесног времена претстала дејствовати.

Због чега би све то могло бити?

На ова горња питања може се дати само један одговор и све се може расветлити само једним објашњењем. Та је џамија ту подигнута ради откајања некога греха. А тај грех, с обзиром на све оно што смо већ изложили и шта знамо, може бити само грех *учињен сјаљивањем Св. Саве*. Оваквом одговору не смета ни најмање факт да је светитељ припадао другом закону (вери). *Коран* наређује да се поштују и свети туђих религија! То знамо и из Дрепера¹⁾. Синан-паша био је потурчењак. Као такав он очигледно није ни познавао све прописе *Корана* и зато је, с те стране, његов поступак разумљив. У осталом, он је 1594. године радио као политичар, као турски родољуб, а верски прописи се често жртвују интересима политике.

¹⁾ Одлични познавалац *Корана*, г. Осман Нури-Хаџић, држав. саветник, потврдио ми је такође да *Коран* овакав испад сматра као нешто недозвољено.

Али за његове потомке такво извињење није могло имати вредности. Његов поступак је за њих значао грех којим су од рођења оптерећени.

Зато појаву ове џамије овако објашњавамо:

Синан-Паша, који је наредио спаљивање Св. Саве, био је потурица, као што већ рекосмо; пре пореклом православни Србин, него ли православни Арнаутин. Зна се да су се у породицама потурчењака дуго и дуго поштовале успомене на ранију религију и кришом, чак, вршене молитве ранијим свецима. Извесно је да ни у породици ни у роду Синан-паше није могло бити друкчије. У сваком случају морало се знати и у Синанову роду да су им претци били хришћани. А морало се, доцније, сазнати да и *Коран* забрањује онако понашање према свецима, макар и туђе вере. Претпостављамо да се некоме од директних потомака Синанових, ако их је имао, или некоме из његова рода, морала после смрти Синанове догодити нека несрећа. Празноверје, које и данас држи људе, одмах је ту несрећу морало довести у везу са грехом Синан-паше, учињеним према свецу којега су и његови претци славили, а коме и *Коран* одаје пошту. Затим је од стране некога хоће или другог каквог теолога дошао савет да потомак подигне богомољу на ономе месту где је овај грех учињен да би, тиме био откајан. То у толико пре што је поступак Синан-паше, као што већ рекосмо, значао грех и по самом учењу *Корана*!

Зато претпостављамо да је ову „батал-џамију” подигао неки из рода Синан-пашина, подигао ради откајања греха, и да је, зато, она подигнута баш на месту где је лизао пламен са ломаче, која је сагорела тело Св. Саве. Турци је свакако још од њена постанка нису посећивали, не само с разлога њене удаљености од вароши и због препрека око излажења кроз капије на шанцу, већ свакако и због мотива који су диктовали њено грађење. И нису је ни могли друкчије назвати него џамијом „која не ради“, која није за употребу.

Ови мотиви откајања греха несумњиво су морали бити познати савременој турској генерацији у Београду. Да тако није било, извесно је да би бар мухамеданској духовној власти, пошло за руком наговорити правовернога, који се био решио да подигне нову богомољу, да ту богомољу сагради у вароши, где ће бити од користи по муслимански свет, а не да је подиже на пуну пољу, где нико од ње неће имати хасне.

Ја не видим на који би се други начин могло објаснити подизање те џамије на томе месту, као и сам њен назив. Зато, када се и ово има на уму, све упућује на закључак да је ту баш, на томе месту, спаљен Св. Сава.

IV.

Има још један кут на овоме простору који би се такође могао схватити као место на коме је спаљен Св. Сава. То је оно место где се данас налази црквица Св. Марка, која такође лежи на западној страни „Чупине Умке”.

Откуда та црква баш ту под самим брегом?

Она је била намењена Палилулцима, па се и данас још назива Палилулском црквом. Њу је пре 100 година подигао Књаз Милош када је расељавао Сава-малу и насељавао Палилулу. Али је није подигао у центру насеља како је то обичај и како се цркве увек подижу, да би свима вернима биле подједнако приступачне. Чак је није подигао ни на периферији, већ доста далеко од самога насеља.

Иекадашње Старо гробље на Таш-мајдану.

То нам даје повода да се упитамо: да ли је то тако случајно урађено, или је било неког стварног разлога за ово одступање од реда и обичаја?

Из података које имамо о грађењу ове цркве не види се на који је начин Књаз Милош изабрао баш ово место. Али из обичаја знамо да се за богомољу увек тражи неко значајно, неко „свето место”. Тек ако таквог места нема у околини којој је црква намењена, она се, онда, зида у центру насеља. Тај укоренији обичај би говорио да је и Палилулска црква саграђена на неком „светом месту”, када је подигнута тако далеко од самога насеља.

Према Рајићу, видели смо, место на коме је Св. Сава спаљен било је ограђено све

до 1716. године. Ако је те оградe тада и нестало, код савременика се ипак морало сачувати сећање на ово место за још коју деценију. Доцније се, на сваки начин, изгубило његово значење, али је у успомени код народа остало као неко необично — свето — место. Као такво оно је могло дочекати и Милоша и његову намеру да сазида цркву.

Могућно је, дакле, да је баш на томе месту спаљен Св. Сава и да је ту било оно ограђено место о коме говори Рајић. Али је могућно и то да је ограда ту пренета са правога места спаљивања тек онда када се на њему почела зидати цамија. Таква померања белега срећемо доста често, али она никада не иду далеко. И ово место једва ако је од „батал-цамије” удаљено за 200 метара.

Али да је место на коме је била „батал-цамија” вероватније као место спаљивања Св. Саве говори и околност да је цамија много раније саграђена, да је саграђена, дакле, у време које је било ближе догађају, те се тада и место ломаче лакше могло наћи и тачније определити.

V

У сваком случају несумњиво је да је ломача на којој је спаљено тело Св. Саве била негде на простору између данашње црквице Св. Марка и нове зграде Парламента. То се утврђује не само податком из Рајића, већ и све околности, које су се стекле око овога простора, говоре у прилог оваквог решења. Нарочито околност да се овај простор налазио покрај Цариградског друма, који је, везујући Београд са Стамболом, центром отоманске царевине, имао још и извесан симболички значај када је у питању једна јавна егзекуција, вршена из политичких разлога, и то из разлога одбране царевине од њених унутрашњих непријатеља.

Имамо још два посредна момента који допуњују изложене околности и тиме проширују вероватност наших закључака.

Први је моменат ово:

Рајић каже да је „Чупина Умка” названа тако по имену Чупе капетана, који је

на томе месту погубљен због неке своје кривице. Тај Чупа капетан, колико о њему знамо из народних песама*), био је један од нижих старешина у војсци принца Евђенија. Ми данас не знамо у чему је била та Чупина кривица због које је на овоме месту јавно посечен, али свакако и та кривица мора бити из области политике. Не можемо претпоставити да је Чупа капетан, ни по своме чину, ни по ономе гласу који је уживао код Срба, који су га опевали као јунака и ратника, био какав разбојник и убица, да би му целат као таквоме смакао главу.

Али, ето, и тај политички кривац, не према Отоманској царевини, него према бечкомесару, и тај политички кривац јавно је смакнут на овоме простору. То је било доцније, доста доцније по спаљивању Св. Саве, али и тај факт показује да је овај простор, и у то доба, имао неку нарочиту погодност за јавне егзекуције, кад га је и ћесарска власт за то изабрала.

То је први моменат. Други би био у овоме:

Београд и његова околина имали су и у 1930 години готово истоветну физиономију као и у време спаљивања Св. Саве, као и у доба погубљења Чупе капетана. Шанац око вароши још је постојао, капије на њему такође, турска стража на капијама. Када је те године стигао султанов хатишериф, којим је Србима призната аутономија, Кнез Милош је за свечано и јавно читање тога хатишерифа — за његово свечано обнародовање пред Србима — изабрао опет једно место које се налази на истом овом простору, између „батал-цамије” и места на коме је данас црквица Св. Марка; нешто ближе цркви него ли цамији.

И ово би, ето, говорило да је овај простор, ова западна падина (страна) „Чупине Умке”, имала, за оно доба, неку нарочиту предност за јавне приредбе, — бар кад се то тицало Срба Београђана.

Према томе нека се размисли да ли би се поредило ако би нова црква, која се сада зида до црквице Св. Марка, била посвећена Св. Сави.

*) Види књигу VIII Вукове збирке.

Указ о новој влади

У ИМЕ
ЊЕГОВОГ ВЕЛИЧАНСТВА
ПЕТРА II
ПО МИЛОСТИ БОЖЈОЈ И ВОЉИ
НАРОДНОЈ
КРАЉА ЈУГОСЛАВИЈЕ

Краљевски намесници

Уважавајући оставку коју су поднели:
Претседник Министарског савета и Ми-
нистар иностраних послова *Јевтић Д. Бољуб*;
министар војске и морнарице, почасни а-
ђутант Њ. В. Краља, армијски генерал, *Жив-
ковић Р. Петар*;

министар финансија, др. *Стојадиновић
Милан*;

министар правде, др. *Којић С. Драгутин*;
министар шума и рудника, др. *Појовић
Светислав*;

министар унутрашњих послова, *Појовић
М. Велимир*;

министар социјалне политике и народног
здравља др. *Хасанбеговић Авдо*;

министар просвете др. *Марушић Драго*;

министар трговине и индустрије др. *Вр-
банић Милан*;

министар саобраћаја *Вујић Димитрије*;

министар грађевина, др. *Кожул Марко*;

Министар физичког васпитања народа г.
Ауер Људевит; и

министар пољопривреде др. *Јанковић Дра-
гутин*, — разрешавају их од дужности и став-
љају на расположење, а

ПОСТАВЉАЈУ:

за претседника Министарског савета и Ми-
нистра иностраних послова др. *Стојадиновића
М. Милана*, министра на расположењу и се-
натора;

за министра унутрашњих послова др. *Ко-
рошца Антона*, министра у пензији;

за министра војске и морнарице, почасног
ађутанта Њ. В. Краља, армијског генерала
Живковића Р. Петра, министра на распо-
ложењу;

за министра саобраћаја, др. *Сџаха Мехме-
да*, министра у пензији;

за министра без портфеља др. *Бехмена
Шефкију*, министра у пензији;

за министра пољопривреде *Станковића
Светозара*, министра у пензији и народног по-
сланика;

за министра социјалне политике и народ-
ног здравља, *Преку Николу*, министра у пен-
зији и народног посланика;

за министра трговине и индустрије, др.
Врбанића Милана, министра на расположењу
и сенатора;

за министра правде, др. *Ауера Људевита*,
министра на расположењу и народног посла-
ника;

за министра физичког васпитања народа,
Коменовића Мирка, народног посланика;

за министра шума и рудника, *Стефановића
Иђњата*, народног посланика;

за министра без портфеља, *Јанковића Ђу-
ру*, бившег народног посланика;

Г. др. Милан М. Стојадиновић, претседник Министар-
ског савета и Министар иностраних послова

за министра просвете, *Стошовића Добри-
воја*, народног посланика;

за министра финансија, *Летицу Душана*,
помоћника министра финансија;

За министра грађевина, *Бобића Милоша*,
инжењера.

Претседник Министарског Савета и Ми-
нистар иностраних послова нека изврши овај
Указ.

24 јуна 1935 године
Београд

Павле, с. р.

др. Р. Станковић, с. р.

др. И. Перовић, с. р.

Претседник Министарског савета
и Министар иностраних послова,
др. М. М. Стојадиновић, с. р.

Друштвена хроника :

Београд је свечано прославио своју славу, Спасов-дан

Врло свечано прославио је Београд ове године своју славу, Спасов-дан.

Претседништво Београдске општине, Културни отсек коме је поверена организација прославе, београдске црквене власти, особље

јанства, вере и љубави свију Београђана, који су у својој души сачували племените тежње за добро, срећу и величину свога града, свога народа и своје отаџбине.

Београђани!

Нека на дан Христовог Вознесења ваши домови буду окићени националним тробојкама! Нека сви грађани и грађанке, са својим подмлатком буду сврстани у величанствену спасовданску поворку која ће, по утврђеном програму кренути од Нежњине улице а завршиће се код Саборне цркве Београдске.

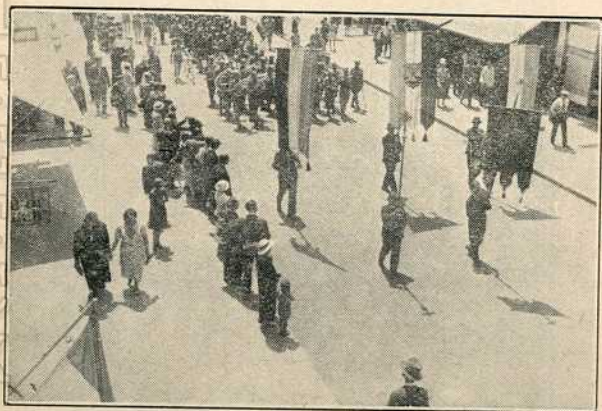
Уздигнимо на дан Христовог Вознесења своје мисли Богу, покажимо да смо сви, од богатог до сиромаша, од малог до великог, уједињени у својој љубави за напредак нашег града, за славу и величину своје земље и свога народа!

Нека наша спасовданска поворка буде видан и величанствени доказ наше моралне снаге, наше вере и наше солидарности!

Живео Београд!

Живео наш понос и наша слава!

Претседник
Градског поглаварства,
Влада Илић, с. р.

Са славе Београда: чело поворке са заставама и грбом града Београда

Општине и београдско грађанство уложили су све напоре, да овај дан престоничке славе буде што свечанији.

Претседник Београдске општине упутио је грађанству следећи проглас:

Грађани,

Наш Београд, престоница Југославије, прославиће свечано и ове године заједнички празник свију својих грађана, Спасов-дан, 6 јуна.

Од времена када је побожни, просвећени и храбри деспот Стеван Високи са нашим давним претцима прослављао дан Христовог Вознесења дан уздицања свију наших жеља за добро, срећу и напредак нашега поноситог града, па до данас када је Београд постао центар нашега великог и уједињеног народа, спасовданска традиција је чувана у срцима свију нас.

Градско Поглаварство Престонице, уз сарадњу свију наших националних, просветних, хуманих, културних и осталих друштвених организација, и целокупног грађанства, жели да Спасов-дан, као заједничка слава свију нас, без обзира на професије и конфесије, буде величанствена манифестација заједничке свести, досто-

Свештенство и градско веће у поворци

Свечаност је отпочела на Спасов-дан ујутро једним чином пијетета према онима, чијим животима треба захвалити на данашњој лепоти и величини југословенске Престонице.

На Новоме гробљу, одржан је у 8 и по часова помен изгинулим браниоцима Београда, у новој Костурници, где леже остаци шест хиљада бораца палих на бедемима и по улицама београдским.

Помену на Новом гробљу присуствовао је Претседник Београдске општине г. Влада Илић са члановима Градског већа, изасланик Њ. В. Краља пуковник г. Радован Поповић и управа Удружења бранилаца Београда.

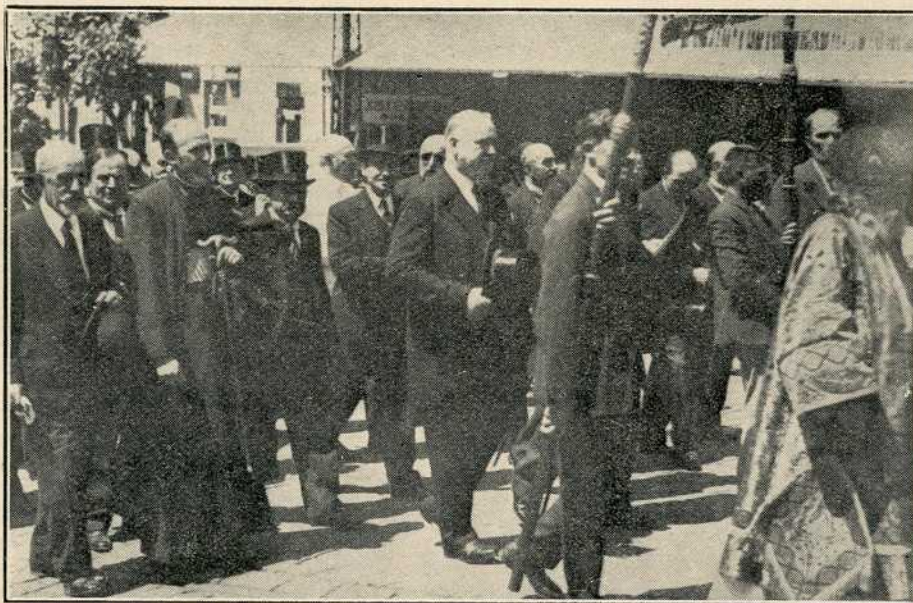
Претседник Удружења бранилаца Београда, резервни потпуковник г. Стеван Урошевић одржао је говор, у коме је оцртао патње нашег народа за време непријатељске окупације, подвукао очинско старање Блаженопочившег Краља Александра за Свој народ и захвалио Београдској општини и присут-

града дошле су и калуђерице из женских манастира Кувеждина, Хопова и Ковиља. Око цркве окупио се велики број црквених барјака и икона са чирацима и рипидама.

Служби у цркви присуствовао је Претседник Београдске општине г. Влада Илић са члановима Градског већа и велики број претставника државних власти, патриотских и хуманих друштава и удружења.

За то време, док су се народне заставе лепршале са београдских домова, образовала се дугачка поворка грађана, од Министарства војног, Немањином улицом, до Славије.

После службе епископ г. Георгије Летић одржао је говор о значају Београда као Престонице Југославије и о значају Спасов-дана, његове славе.

Претседник Београдске општине г. Влада Илић на челу Градског већа учествује у поворци на слави Београда

нима на пажњи указаној Удружењу бранилаца Београда и пијетету према изгинулим браниоцима.

Претседник Општине г. Влада Илић положио је на Костурницу велики букет свежег цвећа.

После помена на Новом гробљу, у Вознесенској цркви, која је такође тога дана славила своју славу, отпочела је свечана литургија. Њ. Св. Патријарха Варнаву, који је био на путу, заступао је епископ г. Георгије Летић. Поред њега чинодејствовали су епископи г.г. Викентије и Јован, и руски епископи г.г. Теофан и Гермоген. Пошто је у осталим београдским црквама отслужена служба раније, стигло је готово целокупно београдско свештенство које је, уз свештенство Вознесенске цркве, учествовало у свечаној служби. На славу Бео-

Кад су епископи са свештенством и претставницима Општине изашли из цркве, дугачка поворка кренула је Краља Милана улицом према Теразијама.

Напред је ношен крст и барјак Вазнесења, па државне заставе са грбом Београда. Затим је ишла војна музика, па почасна чета, четници, браниоци Београда, дугачке поворке ђака београдских основних школа, женских гимназија, мушких гимназија, женске и мушке учитељске школе, скаути, трговачка омладина, Прво београдско певачко друштво, певачко друштво „Обилић”, певачка друштва „Маринковић”, „Мокрањец”, „Станковић”, „Карађорђе”, Руски хор свих београдских цркава и Богословски теолошки хор.

Свештенство је било окружено чирацима и рипидама. Напред су ишле калуђерице, за

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

њима црквени барјаци, па ђакони, свештеници, протојереји. Затим, под небом, заступник Њ. Св. Патријарха епископ г. Георгије Летић са архијерејима.

У сали Градског већа: сечење славског колача

За небом ишао је Претседник Општине г. Влада Илић са градским већницима, помоћник Министра унутрашњих дела г. Драгутин Антић као претставник Краљевске Владе, потпретседник Сената г. др. Плој, и сенатор г. др. Јосип Шиловић, претставници Народне скупштине г. др. Српко Вукановић и др. Јеврем Томић, претставник Команде места пуковник г. Стевчић, претседник Апелационог суда г. Струнџалић, претставник Државног савета г. др. Јосип Барић. Ређале су се затим црквене управе београдских цркава, Народна одбрана, Јадранска стража, музика питомаца Дома малолетника, соколи, инвалиди, резервни официри, хумана и патриотска друштва, удружења и корпорације са заставама, чиновништво Београдске општине и грађанство. Поворку је завршавала војна музика са почасном четом и одредом пешадије београдског гарнизона.

Док се поворка кретала улицама многобројни свет заузео је тротоаре, а сви прозори били су отворени, окићени заставама и запоседнути светом, који је бацао на поворку симболичне прегршти жита и кукуруза, и свеже цвеће.

Литија је стала пред местом код дворске баште, где се некада налазио београдски црквени запис, а затим је продужила до другог

црквеног записа, који се налазио код данашње палате Академије наука.

Литија је ту завршена, а славска свечаност продужила се у згради Београдске општине, где је обављено сечење славског колача.

У 12 часова били су у градској већници Претседник Општине г. Влада Илић, градски већници, виши општински чиновници, изасланик Њ. Св. Патријарха епископ г. Георгије Летић, претставник Краљевске Владе помоћник Министра унутрашњих дела г. Драгутин Антић, претставник Команде Београда генерал г. Драгомир Поповић, потпретседник Сената г. др. Плој и сенатор г. др. Јосип Шиловић, претставник Народне скупштине г. др. Српко Вукановић и многобројни претставници установа, друштава и удружења.

Када је наишао изасланик Њ. В. Краља пуковник г. Радован Поповић, сви присутни дочекали су га узвицима:

— Живео Краљ!

Одмах затим отпочео је верски обред, који је извршио епископ г. Георгије Летић, уз асистенцију протојереја г. Миливоја Петровића и свештеника г. Јелића. Колач је пресекао епископ г. Летић са Претседником Општине г. Владом Илићем.

Изасланик Њ. В. Краља, пуковник г. Радован Поповић, народни посланици, сенатори, градски већници и грађанство присуствују резању славског колача ч дворани Градског већа

Пошто је обред завршен, на позив г. В. Илића, сви присутни гости прешли су у кабинет Претседништва Општине, где је сервирана закуска.

Слава Потпорне задруге особља Народног позоришта у Београду

Потпорна задруга особља Народног позоришта у Београду је млада организација, која је поникла тек пре шест месеца, а коју је створила општа економска криза, чији су кобни таласи заплуснули чак и наше уметнике. Да би могли да се одупру тешким ударцима економске кризе, и да би, у доба проигравања личног поверења и опадања платежне моћи, која је нагло опала код скоро свих сталежа, особље београдског На-

они су се такође измигољили и из канџи разних зеленаша код којих су морали да узимају позајмице под најтежим условима претерано високих камата.

Ове године Задруга је прославила први пут своју славу у четвртак 6 о. м., у просторији Трговачког клуба. За своју славу задруга је изабрала Спасов-дан, односно 6 јуни, дан када је пре 13 година свечано отворена нова зграда Народног позоришта,

Група чланова Потпорне задруге особља Народног позоришта са домаћином славе г. Браном Војиновићем, претседником Задруге г. Миланом Стојановићем и гостима

родног позоришта: претстављачко, техничко, па чак и управно особље ове наше велике културне установе, удружили су се у једну задругу, да преко ње сами себи помогну.

Данас већ ову Задругу сачињавају скоро две трећине целокупног позоришног особља, у Београду, почевши од управе, првог драмског глумца, директора Опере, чланова оркестра, па до онога позоришног трудбеника који у позоришту диже и спушта завесу.

За ово врло кратко време Задруга је под рационалним вођством енергичног и врло вредног члана драме, г. Милана Стојановића, успела много. Успела је да себи свуда у чаршији створи веома повољне услове за отварање кредита својим члановима. На овај начин чланови задруге, поред тога што су се осигурали за случајеве нужде у болести и смрти,

дан када је позоришно особље после рата први пут ушло у свој сопствени дом и стекло кров над главом.

На неколико дана пред своју славу Задруга је добила признање и са највишег места. Њ. Кр. Вис. Кнез — Намесник Павле примио се покровитељства Задруге.

Задруга је своју славу прославила на веома свечан начин. Домаћин славе је био лично управник Народног позоришта г. Брана Војиновић. Још пре 10 часова сала Трговачког клуба била је дупке пуна. Међу најотменијом публиком примећени су: изасланик Њ. Св. Патријарха прота г. Никола Божић; изасланик Министра војске и морнарице пуковник г. Сима Ненадовић; изасланик Министра просвете г. Рад. Веснић; претставник Поглаварства града Београда већник инж. г. Милан Нешић; затим г. г. В. Салтин, претставник

Радио а. д., Ст. Вагнер, претставник Јадранске страже, г-ђа Јелена Маринковић, изасланица Материнског удружења, Момчило Милошевић, управ. Држ. штампарије, Милан Грол, бив. управ. Народ. позоришта, Ст. Бинички, бив. директор Опере, др. Милорад Недељковић, директор Поштанске штедионице, Ст. Христић, директор Опере, Риста Минић, шеф месне контроле Народног позоришта, и многи други.

Тачно у 10³⁰ часова у салу је ушао изасланик Њ. В. Краља и Њ. Кр. Вис. Кнеза — Намесника, капетан I кл. г. Јован Петровић.

За време сечења колача чинодејствовао је прота г. Божић, а на јектенија је одговарао хор Опере Народног позоришта.

Затим је претседник задруге г. Милан Стојановић поздравео све присутне лепим и бираним речима, па је онда у опширном говору изнео укратко историјат развита позоришне уметности од њеног постанка до данас. Говорећи о самој Задрузи г. Стојановић је између осталог подвукао ово:

„Појединци, остављени сами себи, без довољно сретстава и начина, нису у могућности да се одупру налетима сваковрсних недаћа. И то је разлог што је наступила ера удруживања, прикупљања снага и заједничког иступања пред живот и његове проблеме.

То је разлог што је дошло до оснивања и Потпорне задруге особља Народног позоришта.

Својом појавом она не само да попуњује прилично осетну празнину у социјалном животу београдских позоришних трудбеника, већ постаје матица свих службеника; она ће се временом претворити у једну велику породицу у којој ће сваки члан, почев од чистачице и служитеља па све до првака — уметника, бити потпуно равноправан, и на тај начин допринеће бар у блажењу ако већ не укидању диференцираности односа између појединих позоришних професија у ужем смислу, која се сада у извесној мери мора осећати.

Да су циљеви једне такве заједнице и добри и корисни показује чињеница коју ми с поносом истичемо: да наша задруга, за непуних шест месеца рада, има у својим редовима скоро две трећине целокупног особља београдског позоришта, а досадашњи успеси дају нам пуно право да верујемо у њену најлепшу будућност.

Али осим реалности и корисности својих

циљева, за овај брзи напредак она има да захвали једној околности која одувек прати сваки подухват позоришних људи: то је симпатија коју београдска публика и штампа увек нештедно расипају кад смо у питању ми, чланови београдског Народног позоришта, и наклоност која долази са високих и највиших места.

Кратко време по оснивању, задруга је стављена под високу заштиту Његовог Краљевског Височанства Кнеза Намесника, Који јој је пружио обилну потпору, остајући увек у традицији Дома Карађорђевића помагања просвете и уметности.

Под тако моћним протекторатом задруга је за ово време могла да забележи читав низ успеха, под тим протекторатом она данас први пут и једина од свих корпорација позоришних трудбеника припаљује славску свећу.

Овај наш дан, који ћемо сваке године најсвечаније прослављати, дан је отварања обновљене зграде Народног позоришта, за коју је везано службовање велике већине данашњег особља.

6 јуна 1922 године, у београдском Народног позоришту, изниклом из ратних рушевина, подигла се први пут завеса после једног дугог и мучног периода борби за народно ослобођење и уједињење, и тај датум остаје значајан и по културну историју новог, југословенског Београда.

Прослављајући успомену на тај дан, Потпорна задруга је уједно спојила и два мотива свога постанка и свога делокруга: социјални и културни.

Срећним случајем прва слава Задруге пада у исти дан кад и слава града Београда, тако да престоница Југославије, славећи своју славу, прославља истовремено и један знаменит дан уставне која је одувек била њено мезимче...

Говор г. М. Стојановића топло је поздрављен од присутних.

Затим се прешло на извођење концертног дела, у коме су суделовали: г-ђа Надежда Стајић-Стојановић, чланица Опере, г. Холуб, концерт мајстор оркестра београдске Опере, као и хор и целокупан оркестар Народног позоришта.

Пријем гостију трајао је преко целог дана а увече је за позване домаћин славе приредио вечеру.

Слава Дома старца и старица

На дан 3 јуна о. г. Дом старца и старица у Београду, скромно је прославио своју славу Цара Константина и Царицу Јелену.

Сваке године, када се у овом тихом Дому пали славска свећа и сече славски колач, штићеници Дома, старци и старице, који су тек на измаку живота подлегли и попустили у животној борби, осете и ону добру страну породичне среће када су некада и сами у својим домовима, окружени породицом и пријате-

љима, славили своје крсно име и чували истрајно традицију својих предака. Тога дана у овоме Дому, овој најхуманијој установи Београдске општине, осети се нешто тајанствено, побожно и у исти мах величанствено, да просто човеку у грудима застане дах и срце престане да куца, те човек у таквим тренутцима не зна да ли би се радовао или плакао...

Бледа, измучена, изборана и скоро воштана лица и седе власи штићеника Дома старца и старица, на

дан славе некако се озаре те добију праве светитељске изгледе.

Ове године старци, одевени у нова штићеничка одева, гологлави, и старице, повезане новим шамијама, са вредним и простосрдчним управником Дома, г. Благојем Лазаревићем, дочекивали су и испраћали госте који су дошли да посете овај тихи Дом и да у душе штићеника и штићеница унесу зрачак светлости и среће...

Нарочито су старе седине, штићеници и штићенице, били узбуђени и радосни када се у Дому појавио изасланик њиховог највећег заштитника Њ. В. Краља, капетан г. Драг. Доган, кога су они дочекали спонтаним и срдчним клицањем:

— Живео наш млади Краљ!

— Живео Краљевски дом!

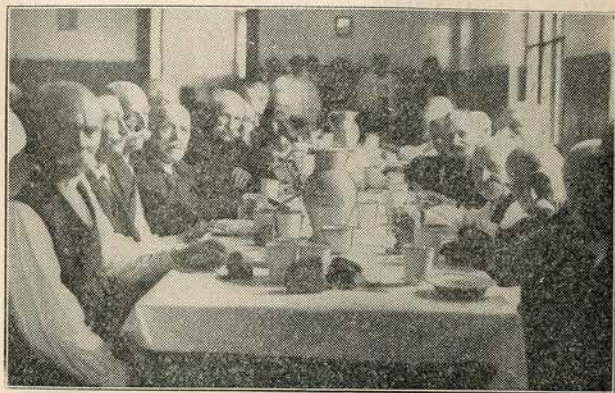
Изасланика Њ. В. Краља дочекао је претседник Београдске општине и домаћин славе, г. Влада Илић, са градским већницима г. г. М. Благојевићем, др. К. Шаховићем и другима.

Одмах затим отпочело је сечење колача, које су обавили г. г. Влада Илић, домаћин славе, један штићеник, прота Милојевић и управник Дома г. Лазаревић.

По сечењу славског колача говорио је о милосрђу и добротинству, као и о значају ове хумане установе прота г. Милојевић, а затим се топлим речима, пуним захвалности и признања свима онима који ову установу помажу и одржавају, захвалио штићеник г. Сава Иванишевић.

Затим је претседник Општине г. Влада Илић са већницима и гостима обишао и разгледао сва одељења у Дому, па је на крају гостима приређена мала закуска, а штићеницима и штићеницама приређен је ручак.

У друштву свога вредног управника, г. Благоја Лазаревића, старци и старице гостили су се преко

Штићеници Дома старца и старица за време ручка на слави...

целог дана, сећајући се своје прошлости и препричавајући срећне часове када су и они некад имали своје миле и драге, и када су славили крсно име у својим домовима...

Свечана сахрана посмртних остатака повешаних бранилаца Београда у Горњем граду

— Костурове мученика за нашу слободу и Уједињење до гроба су испратили изасланик Њ. В. Краља и претставник Београдске општине, већник и народни посланик за град Београд г. Јеремија Протић. —

На други дан Духова, на бедемима београдске тврђаве, пред црквом Ружицом, обављена је једна тужна свечаност, свечаност која најречитије говори о болној и крвавој трагедији коју је Београд преживео за време Светског рата.

Ту, пред самом црквом Ружицом, пре пуних двадесет година, аустријанци су обесили двадесет наших добровољаца који су учествовали у одбрани Београда 1914—1915 год., а међу којима су се налазила и два муслимана.

Иницијатива да се костурови ових мученика из Светског рата свечано сахране у костурницу код цркве Ружице потекла је од стране Удружења бранилаца Београда.

Ова тужна свечаност отпочела је великом литургијом у цркви Ружици којој је чинодејствовао викарни епископ г. др. Вујић уз асистенцију преко десет свештеника.

За време док је у цркви Ружици служена литургија, цео простор око цркве и сви околни градски бедеми били су начичкани грађанством и војском, који су дошли да се поклоне сенима изгинулих мученика и да им одају последњу пошту.

У име Њ. В. Краља свечаности је присуствовао ваздухопловни потпуковник г. Драгутин Савић; командант Горњег Града потпуковник Радослав Јанићијевић; командант Доњег Града потпуковник г. Драгиша Радовановић, као и генерал у пенз. г. Н. Цоловић. Народну скупштину претстављали су народни посланици за град Београд г. г. Јеша Протић и Бора Ђурић, а Београдску општину г. г. Добра Богдановић, Павле Карарадовановић, Мил. Цветановић и други. Верски претставници су били: претставник Њ. Св. Патријарха епископ г. др. Вујић; затим: г. г. врховни рабинер г. др. Алкалај, др. Петар Влашић, надбискупски консулатор, као и претставник исламске вероисповести.

Испред цркве Ружице, на платоу са кога се лепо виде реке Сава и Дунав, као и питоме сремске и банатске равнице, где су се некад водиле крваве борбе између нападача и бранилаца Београда, била су постављена два ковчега са костуровима повешаних добровољаца, који су били покривени нашим државним заставама. Ковчеге је чувала почасна стража, а пред њима је горела велика воштаница, чији се пламичак тихо лелујао на поветарцу који је струјао одозго са Авале, као да је тога часа дух Нејзнаног Јунака

походио своју незнану браћу, који ће од сада почивати у миру на бедемима древнога београдског града.

Иза свештеника заузели су места некадашњи другови из крвавих борби по улицама Београда и градским бедемима, претставници Удружења бранилаца Београда: г. г. Света Урошевић, Добра Богдановић, Душан Шијачки, Света Милутиновић, Милорад Савић, Василије Зарић, Владимир Чомора, Манојло Медић, Тешимир Ловић, Никола Војиновић, Бука Аврамовић, Петар Коловић, Милан И. Илкић и други.

Тачно у 10³⁰ часова, чим је дошао изасланик Њ. В. Краља, отпочела је заупокојена молитва, коју су обавили свештеници православне, римокатоличке и муслиманске вероисповести,

Са свечане сахране повешаних бранилаца Београда у Горњем Граду: Изасланик Њ. В. Краља ваздухопловни потпуковник г. Д. Савић, народни посланик г. Јеша Протић, већник г. Д. Богдановић, председ. Удружења бранилаца Београда г. Св. Урошевић и други.

По обављеном опелу одржао је врло лепу беседу војни свештеник г. Лукић, па се онда у име Југословенског одбора са сенима изгнулих хероја опростио бираним речима г. Тринаестић.

У име Удружења бранилаца Београда са својим мртвим друговима опростио се г. Душан Шијачки овим говором:

Велики мртви!

Славни наши бесмртници!

Знани и незнани јунаци наши!

Љубав ваша за родну груду, дубока и стварна, приковала вас је овде вечно за кутак земље на коме сте свесно и херојски пролили своју крв. Наша безмерна и вечна пошта за ваше херојство и вашу највишу жртву скупила је данас око ваших светих костију све оно што је најбоље у престоници, на чијем сте бранику пали, да вам последње остатке светим тамјаном окадимо и сузама захвалности ваше јуначке кости прелијемо и да их у заједничку раку сместимо на вечан одмор, јер сте заједно пали за једну

мисао за слободу, за Југославију. Ту под старим зидинама Јакшићеве куле, крај свете Ружице цркве, ту где сте своје животе положили за вековну идеју и жртвом својом много допринели остварењу те идеје. Ту ће вама бити најмилији вечни одмор, ту над стазама Дунава и Саве, ту над Небојшом кулом, под поносном Авалом, на догледу свете наше Фрушке Горе и погледу на слободне равни нашег Баната и Срема, ту на најистакнутијој тачци немирне Шумадије, која је почела и уз помоћ целог народа завршила тако срећно дело пуног народног уједињења. Цео је наш народ дао све од себе, сваки је наш човек у највишем напону давао задње моћи своје и последњу кап крви и последњи атом снаге за остварење идеала векова, за испуњење вечно саваног сна прадедова... Али највише су дали они који су у чврсте и неразрушиве темеље велике отаџбине, снажне и за све нас свете Југославије, узидали кости своје, положивши часно животе своје.

Г. Шијачки је завршио:

— У име живих другова ових славних палих бранилаца Београда изричем пуну искрену и дубоку захвалност свима онима који су својим присуством показали колико цене свете жртве и колико смо као народ поносни на њих, часне, славне, бесмртне.

Поздрављам вас кости обнажене, без суза и без туге, да не обесветим ваше смрти и да не умањим величину вашег родољубља и славу ваше жртве... Нека вам је слава! А гробови ваши значе славно сте умирати знали.

После говора г. Шијачког, у име града Београда са сенима витезова палих на капији своје отаџбине, опростио се веома дубоким и импресивним говором, који је на присутне оставио снажан утисак, г. Јеша Протић, који је између осталог рекао:

Двадесет година је прошло од онога дана када сте ви бесмртни хероји посејали своје кости за слободу и за уједињење. Ми смо имали ту срећу да дочекамо ону слободу и оно уједињење чија је залога била ваша крв, и ваше кости. У овоме тренутку када вас носе у вечну кућу поред ваших другова хероја ја хоћу да кажем да југословенска идеја није била резултат разговора и договора већ је резултат тих ваших костију и крви којом је натопљена ова земља. Ви сте се одужили отаџбини и цивилизацији. Ми ћемо се одужити чувајући оно зашто сте ви своје животе положили.

По завршетку говора г. Јеша Протић је на ковчега положио велики венац од ловора и свежег цвећа у име града Београда.

Затим су сваки ковчег прихватила по четири војника и однели их на рукама у костурницу код цркве Ружице.

На крају су присутни послужени кољивом за покој душа оних који своје животе положише за нашу слободу и наше јединство.

Хроника београдског живота:

Деловања београдских друштвених организација

Друштво, исто као и појединац, има своје врлине и мане. У разним временским етапама ове особине су добијале јачи или слабији израз у правилном односу према напретку или декаденцији извесне друштвене средине.

Виталне енергије једнога друштва избијају из разних редова, мимо свих морално-правних односа, предвиђених земаљским законима. Оне, између осталог, избијају и кроз удружења и сличне сталешке, хумане, патриотске, религиозне организације или клубове. Иза назива тих друштава, које читамо без неког нарочитог интереса из дана у дан у дневним листовима, обично се крију легије београдских добронамерних грађана, којима је искрено стало до побољшања социјалног стања извеснога реда људи, групе или целог друштва. Из тих покушаја рађају се каткада и крупније ствари, које захвате државу па и читаво човечанство. Овај би простор био и сувише мали да пружимо и бледу слику свих оних резултата, који су добијени путем удруживања, приватном иницијативом.

Култура је у ствари већа или мања потреба човека за материјално и духовно усавршавање, да би човек себи олакшао и улепшао свој живот. Потребне су друштва тако бројне и нијансиране, да је немогуће једној државној организацији унети се у све те потребе и да прими пуну одговорност на себе за успех истих. Ту је потребна приватна помоћ и самониклост, која ће својом сопственом стваралачком снагом допринети и приложити своју лепту у корист целине. У оваквим покретима често се долази до оригиналних и спасоносних идеја, на чије се остварење не чека дуго. Значи, по броју тих организација створених приватном иницијативом може се ценити на коме је културном нивоу извесна локална друштвена средина.

Позната је ствар да некултурни народи немају никаква приватна друштва, створена да би се појединац, група или сви усавршавали у извесном корисном правцу. У колико се враћамо старим и прастарим народима и врховној прошлости, све мање имамо докумената да су постајала друштва налик на ова савремена. То бивше друштво било је потпуно у знаку индивидуализма, снажних појединаца, и све тежње, ратови и брига око осталих потреба потицале су од владара, поглавице итд.

Да се разноврсност духовних и материјалних потреба данашњице огледа баш у овим друштвима, то је констатација коју свако мора примити без икакве дискусије. Етика признаје право на добар човечји живот сваком оном ко дође на свет, а радом заслужи потпору целине. Али човечанска, природна права, не

поклапају се никад са нормама устаљеним, санкционирана писаним или неписаним законима друштва, односно не поклапају се са стварним животом. Значи, да постоји једна празнина између стања које човек жели и о њему врло много идеалише, и онога, које је дато као последица еволуције од почетка до данас. Да се успостави веза, или у срећном случају, споје та два живота, разлог је свих напора и борби, које сви људи на земљи више или мање воде, али без икаквог већег успеха. У том међупростору налазе се непремостиве тешкоће које долазе од религије, етике, науке и свих оних утицаја са којима се бори људски дух:

Није нам намера да улазимо у филозофију друштвених појава, али амбиција нам је да читаоцима часописа Београда „Београдских општинских новина“ пружимо јасну слику о многобројним београдским установама створеним приватном побудом, чија се делатност осећа и на самом државно-правном и комуналном животу.

Београдска средина је врло повољна за стварање разних приватних организација са корисним циљевима. Словенска душевност и саосећање према слабима и економски заосталим, удружена са херојством, врло добре услове даје за акцију приватне иницијативе, помоћу које се долази до узвишених циљева. Истина, сва та приватна иницијатива има и својих мана. Сва та друштва увек носе отисак појединаца или снажне групе од неколико људи, који воде целу ствар. Извесна колебљивост, недовољна дисциплинованост налази оправдања у самом нашем менталитету и специјалним приликама под којима живимо. Али исто тако наш човек се не да лако да утоне у масу, и да постане безличан. У томе је снага и слабост нашега човека. Он хоће државу и њу везује за свој лични опстанак; али поверити њој све своје бриге и старања, верује, да се такво уређење не може постићи и не само остварити, већ ни теоријски не може допустити. Јер човек, ослобођен својих напора, радости, болова и жалости, постао би гори од животиње. Наш човек зна да спас човечанства није у утопији да се изврши метаморфоза из индивидуалног у колективно, онако буквално и шематички, па стога захваљујући свом здравом инстинкту, он крчи свој сопствени пут и до данас је увек успевао како у рату тако и у миру. Због тога спонтано се јавља приватна иницијатива да помогне држави и ти резултати, ма колико били до данас мршави, ипак су већи него да их уопште нема. Ти напори појединаца не смеју се никад потцењивати. Шта они значе најбољи нам је пример Америка. Тамо има и таквих људи, који све своје богатство ипак врате друштву било

на крају свога живота, или док су још у најбољој снази. И не само што друштву врате своја материјална добра, него му посвећују цео свој живот, рад и таленат. Та циркулација добара и новца, можда, би се могла успешно критиковати, али да је достојна поштовања сваки онај ко друштву даје, не само свој таленат, већ и све оно што је стекао, збиља дира људско срце и узбуђује нас. Овде се објашњава још једно питање. Није увек и код сваког човека стваралачки рад ради свога егоизма, комфора и неке друге неуравнотежене околности, већ поглавито да се испољи способност, да се задовољи љубав према послу. Такви снажни људи живе само да би друштво повукли за корак напред и кад у томе успеју, они су срећни и ништа више не траже...

Оно што је у другим великим државама у широким размерама, код нас се може постићи на мало. Покушаји се чине и резултати долазе према нашем интелектуалном узрасту. Разлике у начину рада мора бити с обзиром на поднебље, друкчију друштвену констелацију, менталитет и традиције, који се услови врло често не могу избећи.

Према томе, ми не можемо бити за буквално подражавање у сличним случајевима другим народима, који су живели и сад живе под сасвим другим околностима. Ми желимо да сваки наш рад буде највише наш, најмање туђ, како би се наша национална култура огледала у њему. Опрезност нам је двоструко потребна кад увозимо нове идеје са намером да се чине неки скуп експерименти. Доследни себи, а будним оком пратећи социјални развој других, старијих по култури друштва, ми ћемо увек бити озбиљни пионири и чувари нашег националног бића и нећемо заостати од осталих народа кад су у питању они прокушани и преживљени експерименти од стране већих народа, који за такве покусе имају више услова. Не смемо бити безлични и безвредносни и запостављени у међународној културној утакмици. Нас не могу да кљукају заблудама већи народи, које нарочито фабрикују и извозе на Оријент. Идеје пуне романтизма, од којих се лако распали машта једнога Источњака, не могу да нађу плодан терен код нас, да би нас тако успавали, а затим лако прегазали.

Наше снажне мишице и просвећени ум употребимо да бранимо пре свега себе, па ако будемо стигли и могли помоћи ћемо другима. Компактна духовно, снажна економски, Југославија ће моћи увек да понови оне подвиге малене предратне Србије, која је издржала безбројне борбе, па ипак њена војска на крају Светскога рата била је морално и физички толико бодра и на висини да је могла и даље ратовати.

Само снажан, јак народ може достићи своје савршенство. Како се може постићи та снага? На разне начине! Организације створене приватним напорима знатно могу допринети и стварно допринесе да се лепе особине једнога народа, једнога друштва што брже развију. Из тих разлога и ми смо себи ставили у задатак да свако такво друштво редом поменемо у часопису „Београдским општинским новинама” и у кратким потезима проpratимо његов рад.

ХУМАНО ДРУШТВО „Др. ДРАГОСЛАВА ПОПОВИЋА

Недавно, пре непуне деценије, смрт је прекинула живот др. Драгославу Поповићу, санитетском генералу. Угасио се био живот богатог садржаја, пожртвовања, да оним, најнемоћнијим здравствено и економски, ублажи несрећу и оспособи их за рад и радости у животу. Овај врли човек одуховљен и оплеменен био је социјалан у таквој мери, да је све своје време, ван своје тешке службе у војним болницама, посвећивао оним настрадалицима, који су пропали у палилулским нехигијенским становима пуним мемле, мрака и буђе. Др. Поповић је у по дана као и у по ноћи био готов да приступи и најсиромашнијем болеснику и са истом педантношћу, као што прегледа обслеог пуковника или генерала, прегледа и последњег Палилулца. Пружао је бесплатно не само медицинску помоћ, већ је остављао врло често и последњи свој динар да се набаве лекови.

У најназаднијем крају Београда, у Палилули, где је најмање дошла до изражаја естетика улица, паркова и грађевина, где су хигијенски услови очајни, а о урбанистици и да не трошимо речи, генерал Поповић прожет хуманистичким осећањима, остао је до краја свога живота, борећи се убеђено и са пуно препрека, само да би пружио помоћи оном реду људи, који претстављају гро нашега народа, економски слаби. Он је схватио свој позив идеолошки, како га замислају студенти, када се одлучују коју ће грану науке узети за студије. Снови онда надкриљују стваран живот и одушевљење се добије од намера да се човек, а у првом реду доктор посвети народу и апостолски улазе у скровишта бедних да би несебично дали оно и онолико, колико човек и наука могу пружити. Др. Поповић, као да није преживео страхоте рата, као да није упознао био добро људску незахвалност и све оне нијансе живота, које од човека праве у старијим годинама себичњака, окорелог саможивца и мрзовољу. Он је сваком болеснику приступао са пуно љубави и вером да ће му помоћи. Готово младалачким заносом вршио лекарску дужност не базирајући се нимало на материјалну страну. Главна је било пружити ефикасну помоћ и спасити живот човеку, а све друго било је споредно.

Такав рад д-ра Драгослава Поповића био је брзо запажен и његова је кућа бивала опседана из дана у дан од оболелих Палилулца. Захвалност народа према таквом човеку није зацаснила. О њему су почеле Палилулом да круже приче, које су освајале и остале крајеве Београда. Шта је он значио за овај крај увидело се најбоље када га је смрт покосила. Многе су сузе потекле за овим човеком, а још више су уздисали болесници, који нису имали више кога да им пружи медицинску помоћ и каже утешну реч.

На тај начин догодило се оно, што данас звучи као невероватно, то јест, да може умрети лекар, који је имао огромну клијентелу, а за собом није оставио никакву имовину, сем добра дела своја. Тек после његове смрти, јаче се испољила велика фигура овог генерала и какво је племенито срце у његовим грудима куцало. Дати народу све што ти људи нису

дали, већ само Бог, заиста је највеће давање на земљи

Међутим, народни инстинкт је непогрешан и увек постави све ствари на права места. Ускоро после генералове смрти, из препричавања његових дела, из туге за таквим човеком, не зна се где и како, јавила се идеја да му се подигне споменик. Идеја је била здрава, остварљива и дошла у право време. Али споменик од бронзе или камена није могао да изрази оно што се хтело. Боље је било да се створи друштво са именом генерала др. Драг. Поповића, које би делало слично као што је и он делао и на тај начин осигурала успомену на његово име и потсећали стално на оне којима је судбина, кривицом људи, стално ненаклоњена.

Од речи ускоро се прешло на дела. Агилан Палилулац Стојан Јовановић, кафеџија, није жалио труд и материјалне жртве да друштво добије правила, локал и стане на своје ноге. Затим се ређају успеси за успесима и придоласком чланова и прихода од чланарине помишља се на зидање дома, који ће такође бити врста споменика великог лекара и који ће стајати као кула људске захвалности и потстрека на залагање за своје ближње, који пате не толико својом кривицом, колико кривицом јачих људи који су монтирали живот на претераном егизму.

Друштво је напредовало и створило и женску секцију. Чланови су постали угледни Палилулци а пришли су му многи и из других крајева Београда. Упоредо са успелим приредбама да се повећају приходи, чињени су расходи на тај начин, што су сваке зиме, о великим празницима одевали сиромашну школску децу и заузимало се око збрињавања запуштене. У почетку је друштво имало чисто локално, палилулско обележје, али ускоро је оно преносило делатност на цео Београд. Истина, резултати још нису такви да би се могли јаче осетити, али ако оно буде пребродило неке тешкоће, вратиће опет онај темпо напредовања, каквог је имало раније, ускоро после организовања.

Општина београдска са своје стране хтела је да ода признање једном лекару, који је у низу година леčio такорећи бесплатно, у тишини, без амбиција за рекламу, награде или одликовања, један велики број Београђана, и због тога је једну улицу у Палилули крстила његовим именом. И ако је та улица уска, кратка и још некалдрмисана, ипак пролазници читају тај назив са извесном побожношћу, јер се сећају генерала, који је ушао у народ и по цену свога живота, чинио све да немоћнима помогне не тражећи захвалност нити материјалне накнаде.

ДРУШТВО ЗА УРЕЂЕЊЕ ПАЛИЛУЛЕ

Први иницијатори за стварање овога Друштва увек су поред речи у називу друштва „уређење“ давали и „улепшавање“ Палилуле. Помишљало се да ће етапа око уређивања брзо доћи и проћи, па да се сва пажња обрати улепшавању улица, тргова, пијаца и паркова. Оваква друштва су ницала после рата у свима крајевима Београда, јер је заиста требало ставити у покрет све снаге да се Општини помогне, да би се читави крајеви Престонице спасли од блата, прашине, нехигијенских зграда; спроведе канализацију

и друге техничке објекте без којих се не да данас замислити један модеран град.

Али оваква друштва у самом своме склопу носили су и носе клицу неуспеха и поред тога што се зачлањују најкултурнији и најчувенији људи, услед тога што су сретства материјална и морална, на која се обично рачуна, тако незнатна и тешко добијају, да се обично за оваква друштва чује само када славе свога патрона, или кад бирају управу годишње један пут. Таква судбина није мимоишла ни Друштво за уређење Палилуле и ако му на челу као претседник стоји већ неколико година агилан и пун воље за користан рад г. Никола Цоловић, генерал у пензији. Отсуство успеха и мимо свих покушаја, наметнуло је, управо скратило име друштву, па се сада и не зове Друштво за уређење и улепшавање Палилуле, већ само Друштво за уређење. Признање тога успеха има своју болну историју. Сви напори управе увек су се сламали у канцеларији претседника општине, или у неуспешној мобилизацији грађанства да својим одзивом на позив Друштва, манифестује солидарност и тиме пружи моралне подршке управи да може са одређеним програмом чинити јачи притисак на Општину, како би том старом крају пружила не више и не другаче, него колико је пружила далеким и новим улицама на периферији града.

Уређивати један изидани крај створеном по старинском начину, према турском схватању стила грађевина, уређења башта и ограда, где је улица занемарена сасвим, није лако ни за једну веома богату општину, а поготову за друштво, које нема ништа друго осим добре намере да допринесе нешто приватном иницијативом. Тешко је проширивати улице, сећи грађевине, уклањати смрадна дворишта, изграђивати модерне пијаце, попљочавати улице коцкастим каменом, или покрити асфалтом, кад нема сретстава. Па ипак, Друштво о коме пишемо, било је оптимистички расположено и покушало да ту своју веру пренесе и на друге. Оно је држало састанке и пре две-три године изгледало је да ће заиста покренути масу да се загреје за уређење Палилуле путем приватне иницијативе, у колико Општина не може, или не показује добру вољу, за тај крај. Међутим, отсуство практичних идеја, немање даха да се истраје до краја на тако тешком путу за стицање сретстава за уређење мимо општине, почеле су да се гасе жеље и да нестаје оптимизма. Једно од највећих питања, на коме је Друштво требало да положи испит било је питање Палилулске пијаце, да се модерно изгради и питање калдрмисања свих улица. Ни једно ни друго питање није до данас решено и мимо свих напора Управе друштва, који су се састојали у томе да се приволи Општина да уреди пијацу и калдрмисе улице као нешто минимално и основно што тражи с правом Палилула. Да би Друштво могло да доживи потпуно разочарење, за време док су чланови обијали прагове појединих општинских одељења и тражили да се нешто учини и за Палилулу, и у том смислу подносили читаве реферате стручне и нестручне, дотле су ницале пијаце на периферији сасвим модерне, са лепим приступима, хигијенске и довољно лепе. Нешто је ипак поправљено на Палилулској пијаци рушењем старих шупа пуних па-

цова и нечистоће, местимичним бетонирањем, али се даље није ишло. Чак се није хтело више да руши, што би ипак претстављало напредак, него овако што стоје неколико страћара.

Палилула као залеђе Београда, управо његова грба, отворена према Дунаву, према ком се грациозно спушта, није могла да добије облик, који може да учини повољан утисак на оне странце, који стотинама свакога дана промичу лађама Дунавом, а који ће ускоро моћи да посматрају кроз прозоре експреса ову не баш лепу слику, када се буде пустио у саобраћај панчевачки мост. У место да се убрзаним темпом приступи уређењу, ипак се морало живети само од нада и чекања бољих времена. Друштво је полако тонуло у неку резигнацију и све ређе се чуло да постоји. С времена на време се проносе гласови да је учињен покушај овај или онај, али то је тако неуверљиво пласирано, да ни сами чланови управе нису веровали да је нешто учињено заслугом друштва. Поједине јавне грађевине које су у изградњи, као црква св. Марка, Парламенат, ватрогасна станица и т. д. не рад се заслугом Друштва. Оне неопходне поправке калдрме, такође се не чине што Друштво то тражи, већ што Општина сама ради да би одржала колико-толико у исправном стању објекте ради саобраћаја.

Логичан је разлог за опстанак оваких друштава, ако се она упрегну у стварању средстава, којим ће моћи сами да предузму послове око уређивања свога краја мимо Општине, која се мора старати о свима крајевима подједнако. И тим својим средствима да изгради пијаци, парк, игралиште, болницу, школу или што друго. Онда је погођен циљ и стварно се допринело крају. Овако врхунац акције друштва сматра се претставка, која се после дугог консултовања спреми за Општину и коју свечано има да однесе депутација, која ће, ако јој се зато створи прилика, и усмено казати своје жеље можда у врло оштром тону...

Као што се из горњег излагања види, оваква би друштва могла бити веома корисна и знатно би олакшала рад сваке општинске управе, ако би се посветиле раду на стварању материјалних средстава помоћу којих ће сами да остваре потребе свога краја. На тај начин би придобили брзо симпатије грађанства и били обилно помогнути, а Општина са своје стране би им захвалила и можда уступила многе пијаци, или какве друге објекте за уређење, привремену експлоатацију, што би и стопроцентно убрзало прогрес Београда. Овако, Друштва са својим скученим програмима, који се оснивају на платонизму, са овако мршавим резултатима рада, не уливају поверења ниједној општинској управи, да би им могла поверити какву мисију у горњем смислу.

Шта више, Друштво за уређење Палилуле није показало ни добре пропагандне особине. Оно није живом речју, путем штампе и предавања заинтересовало широку јавност о потребама свога краја и неправда које су му учињене и данас се чине, док се други крајеви уређују. За циљеве које сам горе истакао, потребни су истрајни људи, фанатици у својим уверењима и готови да жртвују време, нерве и материјално. У недостатку таквих људи, сања се о једном срећном случају, који би могао наградити Палилулу, а то

је да једнога дана постане претседник општине неки Палилулац, који ће силом свога ауторитета и власти исправити све оно о чему сада сањају Палилулци.

А докле, док се не буде догодио тај најсрећнији случај, Палилула и Палилулци ће чекати да ствари иду својим лаганим током као што су ишле и до сада.

УДРУЖЕЊЕ ГРАДИТЕЉА-ГРАЂЕВИНАРА

Пре закона о радњама од 1910 године за сваку занатлијску бранжу постојали су еснафи, па су и грађевинари имали свој т. зв. Предузимачки еснаф, коме су припадали и зидаро-тесачки мајстори. То су биле више административне јединице, услед чега се и делокруг њихова рада сводио поглавито на административне послове.

Ступањем на снагу поменутог Закона од 1910 год., који је својим либералним одредбама унео нови култ за развој домаће привреде, формирана је Занатска комора, као врховна инстанца занатлијских организација, па су и еснафи имали да изврше своје преформације. У томе времену од стране предузимача ушао је за члана Занатске коморе инжењер Јоца Смедеревац, и по његовом настојању, издвојено је неколико дотадашњих предузимача, којима је дато одобрење за протоколацију грађевинско-предузимачких радњи, док је већи број остао у својству зидаро-тесачких мајстора.

Као први грађевинари са протоколисаном радњом, по Закону, о Радњама од 1910 год. били су: инжењер Јоца Смедеревац, архитект Милан Антоновић, Гавра Сабовљевић, Павле Крстић, Коста Соколовић, Ђорђе Соколовић, Браћа Спасићи, Илија Видаковић, Франц Ковач и др.

Према овоме, које са положеним грађевинарским испитом, које опет од других, што су радње протоколисали без испита, — било је у 1912 год. у Београду близу 40 правних грађевинара, поред још доста великог броја зидаро-тесачких мајстора. Самим тим поставља се питање, а и наметала потреба, за организовањем овога занатлијског реда, у толико пре, што се са извесних страна почело радити да се грађевинари пребаце у ред трговаца. Тога ради Карло Кнол, сада покојни, позвао је у почетку 1912 год. све тада истакнуте грађевинаре и формирао Прво удружење грађевинара, које је акламирало Кнола за свога претседника. Том приликом редигована су и прва правила, која су добила потврду Занатске коморе и на основу којих је удружење почело свој рад.

После овога формирања, ово прво Удружење одржало је свега још један скуп, који је претседник казао код „Руског цара“ у месецу мају исте године.

Што се тиче даљег рада Удружења, не може се ништа нарочито истаћи зато што је било мало смисла за саму организацију, даље, што Удружење није имало сталнога и удобнога локала за обављање канцеларијских послова, већ се потуцало од кафане до кафане, а што је најважније, већина чланова нису се придржавали правила, ни плаћали одређене улоге, потребне за одржавање организације. У таквом стању налазил се Удружење кад је почео Балкански рат, а после рата сваки је гледао да обнови своју радњу и на организацију нико није обраћао пажњу. Тек

WWW.UNILIB.RS

у почетку 1914 год., настало је поновно прибирање, али је и то било врло краткога века, јер је већ у месецу јулу објављена била мобилизација за рат против Аустрије.

Обнова Удружења пада по демобилизацији почетком 1919 год. Око двадесет грађевинара који су се први међу живима повратили, покрећу ово питање и израђују нова правила, по угледу на ранија, подносе их на потврду Занатској комори и ова их је 6 маја исте године и потврдила.

Као први претседник обновљеног Удружења грађевинара — предузимача, по новим Правилима, био је Никола Виторовић, један од већих београдских грађевинара тога доба. Али како је он одмах изишао са предлогом да се изврши некаква квалификација, по којој би грађевинари били подељени на велике и мале, — то се на управи није могао дуго задржати. Сменио га је архитект Влајко Поповић, да се касније и он повуче, а на његово место је дошао Љубиша Барић, који је остао на челу Удружења све до 1927 год. За његово време створена је Грађевинарска набављачка задруга, која је отпочела један рентабилан посао и у почетку имала лепог успеха, али доцније, због умањеног обрта, а великих режиских трошкова, морала је ликвидирати 1926 год., да би се избегла штета за поједине њене чланове. То је допринело да се многи чланови удружења охладе према организацији, тако да је на крају 1926 год., од уписаних 29 редовних чланова, њихов број спао на 19.

Године 1927 наступио је у Удружењу нагли преокрет. Показало се да свако зло има у себи и нечега доброг. Доласком на управу једне групе млађих људи, на челу са Ранком Живковићем, као тактика рада у Удружењу се из основа мења и организација креће креће новим правцем.

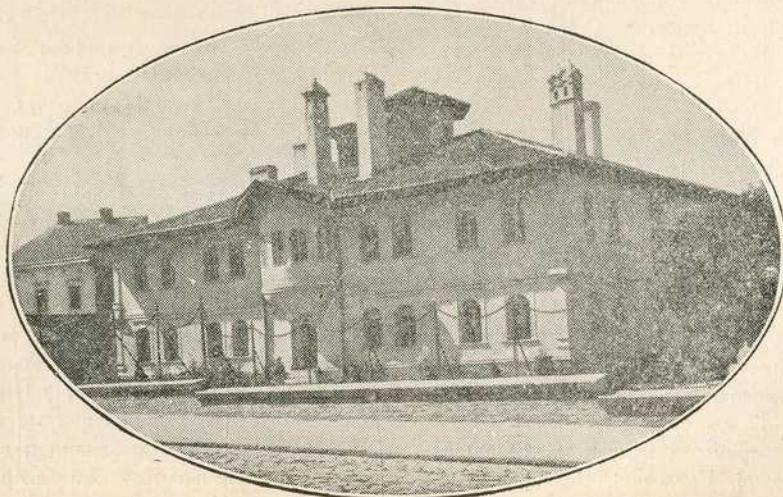
Пошто се стекло уверење да је обављање друштвених послова по каванским локалимa незгодно и немогуће, то је одмах одлучено да се узме нарочита канцеларија. У прво време, захваљујући предусретљивости потпретседника Стојадина Анђелковића, канцеларија Удружења смештена је бесплатно у једном одељењу његове канцеларије, што је омогућило да се сви административни послови несметано обављају. Тада је уз добровољне прилоге набављен канцеларијски мате-

ријал и намештај. Међутим, требало је много времена да се поколебаним члановима поврати вера у Удружење. До краја те године ипак се успело толико да се број редовних чланова, који су остали верни организацији, после ликвидираних задруга, готово удвостручи, што је Управи дало маха да и она удвостручи своју акцију и крене са пуном енергијом на остварењу постављених идеја.

Тако је одмах у почетку 1928 год. на редовној скупштини Удружења, која је одржана 5 фебруара те године, одлучено о оснивању фонда, о подизању грађевинског дома и усвојена су правила тога фонда, која је потом и Занатска комора потврдила. Ускоро за тим следовало је и оснивање Савеза Удружења југословенских грађевинара-предузимаца и зидаро-тесачких мајстора, чија су правила примљена на конгресу од 19 фебруара исте године, уз учешће око 20 организација из предратне Србије. Са оснивањем ових институција послови су се више развијали, тако да канцеларија није била довољна за потребе Удружења. У то време један од угледних чланова Удружења, Влајко Гранжан подигао је у Гробљанској улици приземну зграду са два одељења и ту су смештене канцеларије. Питање изградње дома у год. 1929 улази у завршну фазу. Претседник Живковић, поставши општински одборник, својим заузимањем успева да добије од Општине земљиште за дом у центру града, — али не на поклон, како је било предлагано, већ по повољној сниженој цени од 600 дин. по кв. м. Августа 11 ударен је свечано темељ, 15 децембра 1929 год. обављено је освећење потпуно довршеног дома, који је достојна репрезентација привредног грађевинског реда.

Савез Удружења југословенских грађевинара-предузимаца и зидарско-тесачких мајстора, као што је напред изложено, створен је иницијативом београдског Удружења грађевинара у почетку 1928 год. Према томе је потпуно објашњено, што је он и могао наћи најјачега ослонаца и подршке код овога Удружења, које је једно од најмногобројнијих и по реду најјаглинијих. Рад ових двеју организација — Савеза удружења — ишао је готово напоредо, и само њиховој заједничкој сарадњи има се захвалити, што се дошло до задовољавајућих резултата.

Аритос Мичаиловић

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Здравствена хроника:

Рад Државног антитуберкулозног диспансера у Београду у 1934 год.

Како је већина европских народа после рата запала у материјалну беду, која је имала неповољног одјека и на наш народ, те се и код нас није могло помишљати или наставити са подизањем потребног великог броја санаторија и болница, јер су ово заиста скупе установе, то је и код нас прихваћена идеја која је још пре рата ухватила корена у Немачкој, Француској и Америци, да се подижу установе, које далеко мање материјално стају а многе веће користи доносе у погледу сузбијања туберкулозе. Те установе су антитуберкулозни диспансери, који претстављају не само терапеутске заводе, већ истовремено и профилактичне, превентивне установе, чија је дужност и проучавање социјалне стране болесних, затим поучавање болесника у погледу профилаксе, изолације итд., при том, они су у исто време и установе, које помажу болеснике материјално. Овим се стало на једно ново, принципијелно гледиште: да је лакше болест спречити него лечити, и да с тога треба оснивати ове установе, које ће се старати о спречавању нових инфекција као и о лечењу и помагању већ оболелих. Ове установе су покретније, њихов рад се више приближује болеснику и околини, а њихова делатност је показала велике успехе и у лечењу болесника, и у социјалном старању о њима у свима градовима целог света.

Такав први диспансер добио је и Београд 1921 године. У почетку смештен у једној неугледној општанској бараци на Зеленом Венцу, диспансер је под управом свога првог шефа г. Др. Љ. Стојановић развијао свој рад да би у току последње две три године дошао до драгоцених података о туберкулози у Београду. Данас се диспансер налази у Краља Милутина улици број 60 и претставља једну модерно уређену установу за целокупну дијагностику и терапију туберкулозе као и за старање о туберкулозној сиротињи.

Ако погледамо на бројно стање оваквих органа у Европи, видећемо да у Немачким градовима данас има око 1200 диспансера, 250 санаториума и још око 220 сличних органа за старање о туберкулозним. Аустријанци имају предност 87 диспансера, 33 санаториума и још око 40 сличних антитуберкулозних органа. Белгија има 100 диспансера, Чехословачка 204 диспансера и 30 санаториума, Швајцарска 140 диспансера и око 30 санаториума, Шведска 235 диспансера, Француска 790 диспансера, Енглеска 671, Пољска 351 и Југославија 42.

Морталитет од туберкулозе износи на 10.000 живих: у Немачкој, Данској, Енглеској, Белгији, Холан-

дији по 7—9 становника, а код нас око 25. За овај мали морталитет у поменутих европским државама можемо рећи да је последица рада многобројних антитуберкулозних диспансера у тим земљама за последњих 20 година.

Да бацимо један поглед на прошлогодишњи рад београдског Државног антитуберкулозног диспансера, и на резултате његове социјалне анкете у овој његовој четрнаестој години рада у 1934 години.

За 302 радна дана 1934 год. у диспансеру је прегледано око 4500 нових и старих болесника са бројем консултација око 15.000. Свакодневни број консултација износи око 47, а број прегледа болесника 15.

Наша анкета утврдила је да је међу новим болесницима било 33,5% туберкулозних а 66,5% оболелих од других болести. Укупно било је 2357 туберкулозних болесника, који су стално лечени у овој години.

Међу туберкулозним болесницима од плућне туберкулозе боловало је 87,5%; а од туберкулозе других органа 12,5%. Од плућних болесника мушких је било 54,2%, а женских 45,8%. Међу туберкулозама других органа било је од плућне марамице 74%, костију и зглобова 10,5% и од скрофулозе 15,5%. Од плућних болесника 16,2% је боловало од отворене, а 83,8% од затворене туберкулозе.

У лабораторијуму диспансера вршен је један велики број туберкулинских Пирке-ових реакција од којих су око 70% биле негативне, а 30% позитивне. Од прегледа испљувака код туберкулозних видели смо да су 25% дали позитиван резултат на Кохове клице, т. ј. једна четвртина, док су три четвртине осталих испљувака показивале негативан резултат.

У току године извршили смо око 1500 прегледа Рентгеновим зрацима, велики број анализа мокраће, око 650 седимантација крви по Поиндекеру, тако да укупан број лабораторијских прегледа износи преко три хиљаде.

Међу болесницима који нису боловали од туберкулозе, било је 34,5% који су боловали од нетуберкулозних оболења органа за дисање, затим 31,9% оних који су боловали од оболења других органа па, најзад, 33,6% за које смо утврдили да су потпуно здрави и дошли у диспансер да провере да ли болују од туберкулозе или не. По начину доласка самих болесника анкета је утврдила да нам више од 50% болесника долазе по својој иницијативи на преглед, јер знају да ће бити бесплатно прегледани и савесно лечени, 18,5% болесника упућивали су нам лекари, а 30,0% су прона-

лазиле и упућивале на преглед наше сестре походице.

Болесници су лечени свима модерним методама: лековима, специфичним лечењем туберкулином, инјекцијама арсена, калциума, холибиола итд., ултравioletним зрацима, солукс лампама, вештачким пнеумотораксом, тако да је оваквих врста лечења извршено око 8000 пута.

У шуме, на море и у санаториуме упућено је свега око 400 лица.

Социјални рад:

У току прошле године и лекари и сестре походице показали су врло интензивно интересовање за социјалне прилике наших болесника, који су у већини регрутовани из широких маса београдског радног грађанства. Лекари су лично извршили преглед и обишли око 180 болесничких станова, а три сестре походице преко 2000 посета, тако да на сваку долази више од 680 посета. Ове посете су вршене у 14,1% први пут, а поновних посета било је 85,9%.

Наша социјална анкета из 1934 год. показала нам је, да 86,0% београдских туберкулозних болесника живи у породици у заједничкој соби, док је само 14% туберкулозних болесника имало своју засебну собу. Ови бројеви нам показују сву озбиљност опасности за околину туберкулозних болесника као и тешкоће на које ми при оваквим условима наилазимо у борби против туберкулозе.

Међу болесницима који су живели у заједничкој соби са здравима, сопствену постељу имао је тек нешто преко половине, т. ј. 57,4%, док је 42,6% спавало и у истој постели са здравима. Ево најбољег примера како се туберкулоза шири у Београду.

Међу туберкулозним самцима — болесницима који нису имали породицу — засебну собу имало је 38,5%, док је у истој соби са здравима становало 61,5%. Од свих породица које су лекари и сестре посећивали 90% је имало по једнога болесника, а 10% је имало више болесника. Даље у 46,0% станова имало је пљуваонице а 54,0% није имало пљуваонице, те је у оваквим приликама диспансер поклањао болесницима собне и џепне пљуваонице. Туберкулоза према годинама старости овако је изгледала: 1—10 година — 6,6%; 10—20 година 14,9%; 20—30 година 43,2%; 30—40 година 24,0%; 40—50 година 8,6%; 50—60 година 2,5%; 60—70 година 0,4% т. ј. у Београду од туберкулозе највише болују млади људи, у најбољем добу живота — између 20 и 30 године.

Највећи број болесника имали смо са Врачара (Пашино Брдо, Вождовац) т. ј. 33,1%, а најмање из Теразијског кварта т. ј. 0,2%, што значи, да је београдска сиротиња притешњена туберкулозом и бедом све више погођена са становањем на крајњој периферији.

Статистика по занимању овако изгледа: домаћица (од којих су већина и раднице) 24,0%; радника 14,5%; ђака и деце 14,1%; занатлија 11,5%; чиновника 6,5%; трговаца 5,0%; земљорадника 4,4%; студенаца 2,5%; служитеља 2,5%; Осталих 14,0%, т. ј. највише туберкулозе било је међу домаћицама, радницима и децом.

Од свих туберкулозних Београђана, Срба је било 84,6%, Хрвата 6,8%; Словенаца 1,7% и осталих народности 6,8%. По вери православних било је 84,6%, католика 13,1%, муслимана 1,0% и осталих вероисповести 1,3%.

Материјална помоћ болесницима

Поред поменуте помоћи у лековима, болесницима је у току ове године Антитуберкулозни диспансер покљонио један велики број топломера, џепних и собних пљуваоница, паравана за изолацију, летака, књижица и брошура о туберкулози, о њеној профилакси, и о лечењу итд.

У циљу обавештавања болесника и борбе против туберкулозе лекари су одржали већи број предавања групама туберкулозних Београђана, који су долазили на преглед. Лекари су обилазили болеснике по домовима као и сестре-походице и том приликом разносили болесницима књиге о предохрани, пљуваонице, топломере итд. Лекари су одржали пет радио-предавања из разних поглавља туберкулозе и једно предавање у дому културе на Сењаку. За време анти-туберкулозне кампање Лиге против туберкулозе штампали су лекари у дневним листовима као и часопису Београда „Београдске општин. новине“, своје пропагандистичке чланке. Пред Божићне празнике диспансер је био у тесном додиру са акцијом за зимску помоћ и дао много података листу „Време“ о београдској туберкулозној сиротињи.

За сав овај рад за београдску туберкулозну сиротињу залагали су се четири лекара диспансера и три сестре-походице, који се већ годинама баве тим послом.

Да би се туберкулозној сиротињи поред лекова и лечења притекло у помоћ материјално, т. ј. храном, обућом, оделом, огревом — диспансер је још пре три године основао једну установу, која ће се о томе старати и која је београдској сиротињи збиља била од највеће користи. Овај кураториум назвали смо „Одбором хуманих друштава за помагање туберкулозне сиротиње при Државном антитуберкулозном диспансеру у Београду“.

Укратко изнет ево како је изгледао рад овога кураториума:

Ове године су у нашем кураториуму активно узели учешћа ова друштва и личности са следећим сумама: Лига против туберкулозе за Београд, Земун и Панчево са сумом од 18.000.— дин.; Друштво за сузбијање просјачења са сумом од 5.000.— дин.; Друштво за чување народног здравља 3.900 дин.; Коло српских сестара са сумом од 2.800.— дин.; Јеврејско женско друштво „Добротвор“ са сумом од 1.200.— итд. итд.

Укупно примљено је од од сарадничких организација 48.750.— дин.

Од личних и осталих прилагача 48.750.—

У току целе ове године наш кураториум је помагала једна племенита жена из Огулина. То је госпођа Мира Хорват, која нам је укупно послала суму од 830 динара. Ово морамо нарочито нагласити с тога, што наш кураториум не помажу ни многи врло имућни грађани из Београда, којима смо се већ толико пута за помоћ обратили!

Кураториум је издао помоћ укупно 407 пута, а за 184 београдска болесника, чије су породице имале 1098 чланова, што чини укупно 1282 београдска грађанина, која су уживала помоћ овог кураторијума.

По занимању помогнуто је:

Незапослених радника 79; домаћица (такође у већини жена неупослених радника) 53; ђака и деце 17; бивших занатлија 17; бивших чиновника и служитеља 9; бивших трговачких помоћника 6; артистичке 4; укупно 184.

У току године скупили смо 48.750.— дин.

Од прошле године остало је у каси 7.946.50.— дин.

Што чини свега 56.696.50.— дин.

Од тога утрошили смо на болеснике следеће:

За намирнице 24.350.— дин.; за 118 и по метара дрва 12.147.— дин.; за лекове 4.605.— дин.; за возне карте за 19 болесника 1.678.— дин.; за марке и путнице 1.375.— дин.; за исхрану болесника (абонирање) 260.— дин.; једном једином болеснику издата помоћ у готову (Кураториум се држи одличног принципа, издавања помоћи само у природи) 100.— дин.; сестрама-походиљама за трамвај 600.— дин.; послужу за трамвај 200.— дин.

Издато свега 45.315.— дин.

У каси остаје 11.381.— дин.

Сума 56.696.— дин.

Овде морамо да нагласимо нашу тесну сарадњу са Београдском лигом против туберкулозе, која нам је ове године повећала своју субвенцију на 1500.— динара месечно. Лига је на наш кураториум пренела скоро сав рад око помагања туберкулозне сиротиње у Београду. Претседник Београдске лиге г. генерал Др. Жарко Рувидић и остали чланови управе увек су показивали много пажње према кураторијуму и велико интересовање за његов рад.

Из нашег извештаја види се, да смо ове године осим помоћи у храни и огреву, по одобрењу прошлогодишњег скупа извесну суму новаца утрошили и на лекове, које нисмо могли добити од државе, али смо их љубавношћу г. апотекара Свете Трајковића добијали по фабричким ценама. Већу количину лекова добијали смо од г. г. апотекара Трајковића, Драгомира Манојловића, од дрогерије Мишковић и енглеске дрогерије.

У намирницама болесници су добијали: по 2 кг. шећера, 1 кг. брашна, 1 кг. пиринча, 1 кг. макарона, 1 кг. сира, 1 кг. сланине, 15 јаја, 1 кг. меда —

у вредности од 100 динара. Исто тако болесници су добијали по пола метра или 1 метар дрва за гориво.

Овде морамо нарочито још нагласити велику предусретљивост и помоћ на коју смо наилазили код директора Централног хигијенског завода г. Др. Стевана З. Иванића. Централни хигијенски завод нам је бесплатно штампао све формуларе и поклањао нам је сав канцеларијски материјал, а уз то г. Др. Иванић старао се и као претседник Друштва за чување народног здравља, да наш кураториум и од тог друштва сталну месечну помоћ добија. Сума, коју смо ове године добили од сталних прилагача за кураториум и скупили од мањих и већих прилога, била је нешто већа од лањске, те смо ове године и могли помоћи више болесника него лањске године.

Од помаганих болесника ове године умрло нам је 26, што чини 14%. Из овога се види како тешких болесника има међу онима које помаже наш кураториум.

На крају морамо још са задовољством напоменути, да смо преко редакције „Времена“ успели да се преко „Зимске помоћи“ помогне велики део наших најсиромашнијих туберкулозних болесника о Божићним празницима. На тај начин 70 наших болесника добило је Божићну помоћ по 150.— до 300.— динара. За све ово дугујемо и ми, поред туберкулозне сиротиње, срдачну захвалност иницијатору „Зимске помоћи“ директору „Времена“ г. Станиславу Кракову и његовим сарадницима.

Што се тиче наших потреба које би прошириле и употпуниле наш рад, најважнија је та, да нам притеку у помоћ што више београдских хуманих друштава, којима и овим путем указујемо прилику да потврде своје хумано обележје. С тога их ми још једном преко часописа Београда позивамо да помогну туберкулозну сиротињу макар и најмањим својим месечним новчаним прилогом.

Исто тако морамо се обратити и Београдској општини и замолити је, да и она помогне овај хумани рад, ако не на други начин оно бар тиме, што ће продужити и даље да плаћа закупнину за просторије државног Анти-туберкулозног диспансера, који јој, као што се из овог написа види, чини ненадокнадиве услуге бесплатно лечећи и помажући њену многобројну туберкулозну сиротињу.

Д-р Миодраг Врачевић

Рад анти-туберкулозног диспансера Градског поглаварства града Београда у 1934 години

Као што је познато и како смо то у ранијим извештајима кроз часопис Београда „Б. о. н.“ детаљно назначили, рад Диспансера се састоји из:

- 1) амбулатног рада,
- 2) социјално профилактошног рада ван амбуланте.

Одвојено ћемо изнети резултат једног и другог дела рада у прошлој 1934 години.

І Амбулантни рад.

У току 1934 год. кроз Диспансер је прошло нових 797 болесника, од којих 344 туберкулозних и 453 нетуберкулозних. Поред ових било је на лечењу

и 2.856 старих болесника, од којих 2.276 туберкулозних и 580 нетуберкулозних. Укупно 3.653 болесника. Извршено је укупно 4.450 прегледа болесника.

Од туберкулозних болесника највише је било оболелих од тбц. плућа (316) а много мање од ван плућне тбц. (28).

Међу првима је највише било са отвореним и еволутивним процесом (135), од којих највећи број није задржаван на лечењу у Диспансеру, него је одмах упућен у болницу (63), и то одмах после детаљног прегледа.

Преглед социјално-профилатичког рада Антитуберкулозног диспанзера Градског поглаварства града Београда у 1934 години.

Број уписаних болесника	2.732
Туберкулозних	1.874
Нетуберкулозних	858
Укупан број прегледа	4.450

Лечено вештачким пнеумотораксом	Болесника	Број инсу-флација	Побољшања и ради свој обичан посао	Побољшања али немо-собно за рад	Укупно
	84	599	80	4	—

Саветовалиште		Поступили по савету	Нису поступили по савету	Непознато
	Савет за лечење у болници	8	2	5
	Савет за лечење у санаторијуму	2	—	8
	Савет за климатско лечење	17	—	20
	Савет за изолацију одраслих у дому	18	5	16
	Савет за изолацију деце у дому	3	—	3

Посредовање код других установа		Примљени; добили помоћ	Одбијени; нису добили помоћ	Непознато
	За бесплатно лечење у болници	62	34	31
	За бесплатно лечење у санаторијуму	3	1	7
	За бесплатно климатско лечење	4	—	—
	За изолацију деце у колонији	4	—	1
	За новчану помоћ	10	—	19
	За бесплатни повратак железницом	5	2	4
	За промену службе или лакши посао	2	—	—
	Бесплатна увереж за боловање — ослобођење такса, стипендије и помоћи — одмор	43	26	19
За помоћ у одећу, исхрани и огреву	36	12	10	

Лечено лековима	Бесплатно издатих лекова	Ињекција калцијума	Ињекција натр. кокадеи.	Ињекција cholibiol	Ињекција туберкул.	Ектебине
	468	200	10	256	12	1

Анкета по становима Извршено је 213 анкета по становима, болницама и клиникама у циљу надзора лечења болесника који напуштају санаторијум и болнице.

Општи успех лечења код туберкул. болесника	Без промене	Побољшано	Оздравило	Непознато	Умрло
	28	202	14	188	2

Број, начин и резултат лечења појединих облика плућне туберкулозе види се из приложеног статистичког прегледа.

Од овога броја лечено је вештачким пнеумотораксом 37 болесника, поред 47 болесника који су лечење наставили још из прошле године.

Укупно је извршено 599 инсуфлација. Од овога броја највећи број је потпуно опорављен.

У току 1934 год. лечење су сами прекинули у Диспансеру 34 болесника а наставили су и даље лечење у 1934 г. 13 болесника. Ово обустављање лечења имало је више узрока: неки од ових су стекли право на лечење у Уреду и тамо су упућени да наставе лечење; неки су се изселили из Београда, неки су потпуно напустили лечење јер више није било потребно; а један већи део болесника је престао да долази када је Диспансер из ул. Зрињскога 36 пресељен код Ауто-команде у Звечанску ул. Ти су болесници одлазили у друге установе на лечење (Државни анти туберкулозни Диспансер, Државну болницу итд.).

У главном од 37 нових случајева, који су примљени на лечење вештачким пнеумотораксом, 33 су потпуно опорављени и раде свој редовни посао, док су 4 напустили лечење. Укупно од 84 болесника 37 су долазили редовно у 1934 год. а 43 су напустили лечење.

Лечење вештачким пнеумотораксом је спроведено код свих могућих случајева и показало се као један од најуспешнијих метода лечења у Диспансеру.

У погледу лечења лековима Диспансер је био доста скроман, т. ј. само у неопходно потребним случајевима је даван или преписиван лек (од 4.450 прегледа дат је лек само 468 пута) док је код осталих више обраћена пажња на то да се упуте у болницу, санаторијум или на климатско и др. лечење, поред лечења вештачким пнеумотораксом и разним инјекцијама (589 инјекција калцијев хлорида, холибиола и др. препарата).

Према томе, поред амбулантног рада Диспансер је стално имао у виду и социјално-профилактични рад.

У диспансеру је сем тога извршено:

Радиоскопија плућа 477;

туберкулозних проба 291 (позитивних 183);

прегледа испљувка 285 (позитивних 114);

седиментација еритроцита 417.

II Социјално-профилактични рад.

У овом погледу Диспансер се у току прошле године морао ограничити само на посредовање код других установа да би се омогућило лечење и изолација оболелих, као и издавање помоћи сиромашним туберкулозним, јер Диспансер није располагао средствима којима би сам могао материјално помагати своје болеснике. Изузев лекова, које је Диспансер бесплатно делио болесницима других помоћи није било. То је један велики недостатак у раду нашег престоничког анти туберкулозног Диспансера који би требало да располаже средствима, из којих би се за сиромашне болеснике могло набављати најпотребније за заштиту болесника и њихову околину на дому, као што су џепне и собне пљуваонице, средства за дезинфекцију, неопходно рубље, топломере итд. За све ово не би тре-

бало много новаца али би се тиме постигло врло много. Но ипак многи болесници нису остали без заштите и помоћи благодарећи интервенцији Диспансера. Код 37 имућнијих болесника саветовано је климатско лечење, 17 су послушали савет и опорављени јавили се поново диспансеру, док 20 њих нису доцније долазили.

Диспансер је за 127 случајева тражио пријем у болницу ради лечења и изловања, 62 су одмах примљени, 34 одбијени а од осталих 31 неки су накнадно примљени а неки одбијени.

За бесплатно лечење у санаторијуму тражено је за 11 болесника; 3 су упућени, 1 одбијен, 7 непознат резултат.

За климатско лечење о трошку О.Г.Б.:

Тражено за 4 болесника, 4 упућена на промену боравка. За изолацију деце у колоније: тражено за 5, 4 су примљена. Новчану помоћ по препоруци Диспансера добило је 10 лица.

Боловање, на молбу Диспансера, добило је 9 лица.

Од туберкулозних болесника 55 је упућено у друге амбуланте или установе на лечење, где су даље били на лечењу.

За 2 болесника тражена је и одобрена лакша служба у интересу здравља. Извршено је 213 посета по становима, и резултат те анкете изнет је у ниже приложеним таблицама. У погледу социјално-хигијенске анкете по становима Диспансер је могао још и више учинити да је имао довољно сестара-помоћница.

Остали рад Диспансера био је у вези и сарадњи са многим установама за сузбијање туберкулозе.

Са Отсеком за сузбијање туберкулозе Министарства Социјалне Политике и народног здравља Диспансер је у сталној сарадњи, израђујући предлоге и заштиту лекара и помоћног особља у установама за лечење туберкулозе (Закон о болницама) о организацији пропаганде против т. б. ц. преко радија, о помоћи за стварање централне картотеке за туберкулозне при-Диспансеру итд. Са скоро свима лечилиштима у држави Диспансер је у директној сарадњи добијајући од њих извештаје за сваког болесника из Београда који напушта санаторијум и потребно му је даље обезбедити лечење. Тако исто диспансер у споразуму са Окружним Уредом из Београда и даље прима на лечење све оне болеснике који су изгубили на то право у Уреду.

Ради што снажније пропаганде анти туберкулозне акције, као и ради детаљног научно-статистичког проучавања социјалних свих узрочника ширења туберкулозе у Београду, анти туберкулозни диспансер колаборира са Одељ. за штампу и културну пропаганду Гр. п. г. Београда и Социјалним бироом Савеза градова, и у заједници са свима врши детаљна и анкетна проучавања свих социјалних и хигијенских проблема, који су у вези са узроцима ширења туберкулозе.

Др. Боривоје Мих. Ђорђевић, шеф диспансера је написао једну књижицу о туберкулози која се штампа о трошку Лиге против туберкулозе у 25.000 примерака.

Шеф

Анти туберкулозног диспансера
Др. Боривоје М. Ђорђевић,

Урбанистичка хроника:

Освећење Дома инжењера и архитеката

На први дан Духова, 16 о. м., у 10 часова пре подне, освећен је нови Дом инжењера и архитеката, у Краља Фердинанда улици бр. 7.

Освећењу су присуствовали, поред великог броја инжењера и архитеката из свих крајева земље и пријатељских земаља, многи угледни претставници власти и грађанства. Њ. В. Краља заступао је капетан г. Никола Павлић. Претставник Министра војске и морнарице био је бригадни инжењерски генерал г. Никола Дероко, Министра саобраћаја инж. г. Здравковић, Министра трговине и индустрије инспектор г. Радослав Џабић, Министра социјалне политике и народног здравља г. Лазар Савков, Министра грађевина г. Катушић итд. Београдску општину заступао је већник инж. г. Милан Нешић.

Док је вршен верски обред освећења одговарао је хор академског певачког друштва „Обилић”.

После тога узео је реч претседник Секције Београдских архитеката г. Светозар Генић, шеф Архитектонског одељења Београдске општине. У своме говору г. Генић рекао је, између осталог:

— Наше Удружење — Секција Београд, данас бележи један светао дан у својој историји. Ми, београдски инжењери и архитекти, осветили смо Дом свог сталежа, Дом који има да буде жижа развика наше стваралачке струке и формирања нових генерација.

У овом најсвечанијем моменту прва је наша дужност, да се сетимо највећег неимара наше Отаџбине, Блаженопочившег Краља Александра Уједињитеља, који је Својим стваралачким генијем био и највећи заступник наше струке, осећајући Својом снажном интуицијом сав значај техничког конструктивног препоруђаја.

Нама инжењерима и архитектама, неумрли Краљ упутио је ове мудре речи, које смо ми за увек урезали у своје душе као најјачи потстрек за наш рад: „Уједињени југословенски инжењери и архитекти наћиће у заједници националног осећања непресушни извор нове снаге за нова стварања”.

Идеја о подизању Дома инжењера стара је колико и наше Удружење. Она је увек живела у нама и с нама. Најзад, идеју смо остварили: данас смо у своме Дому.

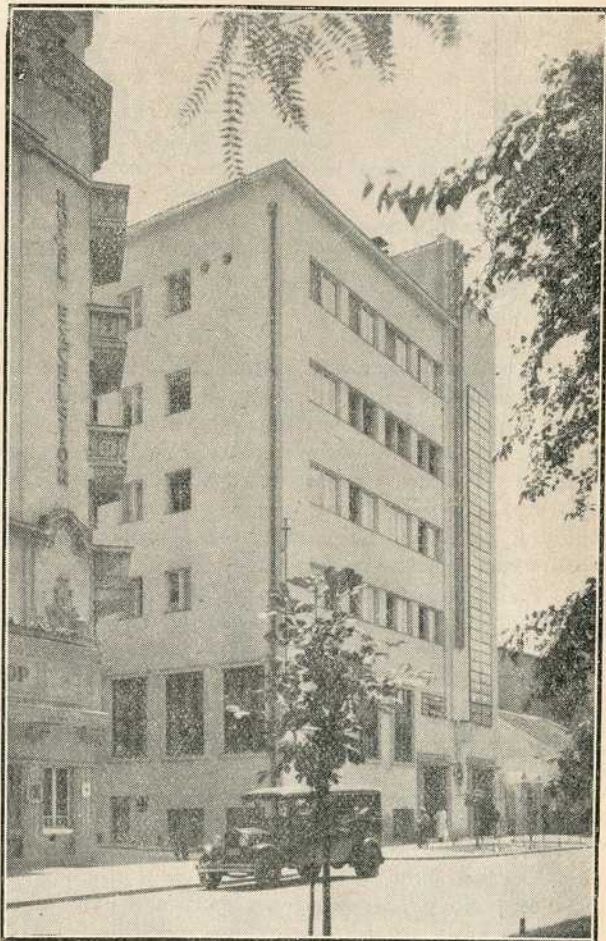
Освећење његово пада у доба када се навршује 45 година од оснивања некадашњег Удружења српских инжењера и 15 година откако је образовано Удружење југословенских инжењера и архитеката.

Предајући у живот наш заједнички Дом, жеља нам је да будуће генерације наших колега нађу у њему храм своје струке и са уједињеном и координираном делатношћу унапређују своје знање за добро наше Отаџбине, а под благотворном владавином младога нам Краља, Живсо Краљ Петар II.

— Живео! — прихватају сви присутни.

После г. Генића узео је реч претседник главне управе Удружења инжењера и архитеката г. Душан

Томић, декан Техничког факултета, који је једновремено отворио и годишњу скупштину Удружења. Г. Томић одао је најпре пошту Блаженопочившем Краљу Александру I, у чему је цела скупштина учествовала. Затим је упућен поздравни телеграм Њ. В. Краљу Петру II, који је скупштина усвојила акламирањем. Г. Томић изнео је у своме говору значај рада инжењера и архитеката и досадашњи рад Удружења.

Дом Удружења југословенских инжењера и архитеката у Београду

Говорио је затим већи број говорника, међу којима изасланик Министра саобраћаја инж. г. Здравковић, изасланик Министра грађевина г. Катушић, претставник Београдске општине већник инж. г. Милан Нешић, претставник чехословачких инжењера г. Колински, претставник бугарских инжењера г. Генков, један од првих оснивача Удружења инжењера г. Коста Главинић и други.

Домом инжењера и архитеката Београд је добио још један леп објекат модерне архитектуре.

Културно-уметничка хроника:

Народно Позориште

Рад нове управе

Друга половина сезоне 1934/1935

I

Промена управе нашег Нар. Позоришта поздрављена је свестрано као окончање, решење једне мучне и предуге кризе која је, нарочито ове последње две-три године, могла већ да изгледа као безизлазна. Уметнички застој и декаденција што су све више и више захватили нашу прву сцену створили су били на њој и око ње једну тмуру песимистичку атмосферу.

Данас се та атмосфера полако расветљује и оптимизам постаје поново могућан и допуштен. Не подајемо се никако олаким илузијама да ће сад убрзо бити опет све у реду и добром колосеку; знамо, сви, врло добро, да је г. Брана Војиновић примио од својих претходника једно трновито наслеђе и да његов задатак није ни мало лак, нити решљив онако само од данас на сутра. Требаће још времена, још много енергије, труда и рада да би се изгубљено надокнадило, обновило онако како ваља.

Г. Војиновић је у једном маху већ показао да је дорастао таквим задатцима: када је, у своје време, стао био на чело скопског Нар. Позоришта које се тада, такође, налазило у најочајнијем расулу, а које је он после ипак успео, за кратких неколико година, потпуно да санира и да уздигне до узорне уметничке висине. Та чињеница, а затим већ и извесне повољне промене и стварна постигнућа што се у последње време опажају у нашем Нар. Позоришту оправдавају поуздање у једну бољу будућност. Један нови уметнички полет, један живљи ритам и једна виша срећеност афирмирају се јасно у раду нашег позоришта и дају се већ и контролисати на његовим најновијим конкретним резултатима. Ради се брже, експедитивније и интензивније, и исте снаге — глумачке и редитељске, подједнако — показују се одједном несравњено ефикасније но што су то биле још доскора.

У месецу марту имали смо четири премијере (реприза „Максима Црнојевића“ била је, у ствари, такође премијера) које се, изузев ваљда једино ову последњу, могу забележити као солидни уметнички успеси.

Прва, Беговићев „Пустолов пред вратима“ упознала нас је (свакако, прилично доцкан) са једним песничким делом од смеле, оригиналне замисли и дубоко трагичног ефекта. Познату психолошку чињеницу — или барем хипотезу — да се човеку у агонији често привиђа, са муњевитом убрзаношћу и збије-

ношћу, тако рећи као неки грозничаво одмотаван филм, цео његов минули живот, писац је преокренуо на тај начин да његова јунакиња, Агнеза, која умире од сушице, у халуцинацији својих последњих тренутака, проживљује свој хипотетични даљи живот, своју несудбину будућност. Та претсмртна халуцинација — једна болна, трагична љубавна авантура, управо: цео један низ грозничавих, морбидних еротичких авантура, развијен из психоаналитички размршених, расветљених потсвесних велеитета и жеља стварно још чисте, безазлене младе девојке — сачињава цео сиже, заплет драме, пред чији крај онда јунакиња издише, тихо и помирено (пошто је бајаги проживела цео свој живот), у истом санаторијском парку, на истој наслоњачи где нам се она указала и по првом отварању завесе. Једна занимљива, преутанчана, модерним немиром, сумором и еротизмом прожета варијанта чувене старе песничке теме: „живот је сан“. Милан Беговић је ту благодарну тему третирао са деликатним песничким смислом и са значалчком сценском вештином, пружајући у хитром, елегантном и духовито поентираним дијалогу, исто као и у оштрој карактеристици и погођеној психологији лица много доброга, па и одличнога. Ипак и крај свега тога, комад, са позорнице, није деловао онако непосредно убедљиво како се то од њега ваљда с правом могло очекивати. Чини нам се да разлог томе треба тражити у једној сметњи или тешкоћи која потиче, неопходно, баш из целе његове иначе, несумњиво, изврсне конструкције: у тешкоћи да се сценски, режисијски реализује једно привиђење, једна халуцинација; да се оживи једна раскошна, блештава, опојна и чувна утвара која, при свему томе, има да остане ипак само утвара, дакле нешто нематериално, иреално — што се на крају расплињује као пена у јединој страшној коначној реалности смрти.

Редитељ, г. Кулунџић, хтео је да реши тај проблем на тај начин да је ту халуцинацију несрећне Агneze — дакле целу трагедију — ставио као некако у сенку и под сурдину оне самртне реалности што је иза ње и чији је она, стварно, само грозничави рефлекс, не оослобађајући је ни у њеним најживљим, најраздраганијим моментима од оне тешке загробне резонанције, оне барокске погребне црнине декора (са минималним сребрним цртама, блесцима) и оног туробног сумрака, на којима је заснована била цела његова режија. Г. Кулунџић је таквим својим схватањем и поступком свакако спровео, односно, спасао утварни карактер целог

дешавања, али је уједно и јако окрњено његову, од писца такође постулирану, па и дату драмску динамику и живописну, сценску лепоту. Од последњег жарког, дионизијског привиђења, у коме јунакиња, барем некако симболички и мистички, допуњује, испуњује свој крњи живот, постао је један тешки самртни кошмар чији је тмури утисак био још знатно појачан готово сталним сумраком на позорници и често и сувише тихом дикцијом претстављача.

Ипак је претстава у својој целини била хармонична, и носиоци главних улога, нарочито, г-ђа Каталинић као Агнеса (у другој подели г-ца Кос), г. Златковић као Пустолов и г. Драгутиновић као Муж, били су на висини свога не лаког уметничког задатка.

Ако се мрак у „Пустолову“ показао као једна сметња ефекта, у „Максиму Црнојевићу“ он је постао, просто, фаталан. Стилизација са потпуно тамном позорницом и оштро, заслепљиво црвено и жуто осветљеним глумцима, већ сама по себи неугодна и мучна за очи као и за живце гледалаца, била је још нарочито неумесна код ове чудне, високопарне Костићеве драме чији би, свакако, блештави, али помало штури и заморни вербализам требало баш ублажавати, раслађивати једном што визуелнијом, што чулнијом, живљом и богатијом режијом, а не још појачавати таквим тмурим и апстрактним светлосним триковима. У „Максиму Црнојевићу“ апсолутно мора се дати, режијски, цео сјај и раскош Венеције, Дуждевог двора и његове свите, гиздава лепота млетачких дама и кавалера (Палма — Векио, Карпачо), орловски полет легендарних црногорских јунака и живописна дивља величанственост црногорских пејзажа — без тога нема ефекта, и још и најдивнији стихови и песме пропадају у таму и празнину. Редитељ, г. М. Милошевић, то није имао у виду и пошао је другим, противним путем који га, наравно, није могао повести успеху. Претстављачи су свој задатак, у главном, решили похвално. Г. Плаовић, у насловној улози, дао је, и крај извесних својих маниризама у игри, једну фигуру од велике трагичне линије и племените дикције. Лепота појаве и класична чистота дикције биле су главне врлине и г-ђе Д. Милошевић у улози Анђелије, у коју је после, на другој претстави, г-ца Кос унела — нарочито у ону чувену романцу — и неки узбудљиви, болно усплахирени лиризам. Г-ђа Арсеновић (Кнегиња), г. г. Раденковић (кнез Иван), В. Јовановић (Милош), Новаковић (дужд), Старчић (Марко) и остали извели и рецитовали су своје роле такође рељефно и са полетом.

21 марта играна је први пут у Нар. Позоришту комедија г. Ст. Л. Костова, „Големанов“. Г. Костов, „бугарски Нушић“, био је већ и пре најповољније познат нашој публици, али му је тек ова његова одлична нова комедија донела ту онај прави, велики позоришни успех. Један успех којим је најсрећније поновљен онај сјајни и усрдни пријем што га је недавно у Софији доживела Нушићева „Ожалошћена породица“ и који, учвршћујући тако наше културне везе са братским бугарским народом, значи, стварно, још и нешто више него само један уметнички, позоришни успех. Премијера је — пред крцато пуним гледалиштем — имала нарочито свечан карактер и протекла је у најбољем

расположењу, са много бурног аплауза и смеха, за које је писац обично дао повода. Јер „Големанов“ је одиста једна веома духовита, праскава социјална сатира, са вештим, занимљивим заплетом и живо оцртаним, смело карикираним типовима који су са наше сцене деловали утолико убедљивије што су показали многоструке сличности, сродности са аналогним фигурама, појавама, односима нашег јавног живота. Општи је био утисак и мишљење да би се онај опасни политички штребер, гејачки шерет, безочни демагог и прљава тврдица Големанов који са једном гротескном обешћу лови министарски портфељ (који му на крају — у томе је комична катастрофа комада — измиче!) — онај његов исто толико префригани и покварени, али споља углађенији, европскији главни кортеш, они његови тако језгровито насликани паланчански бирачи, она ђаволска глува фесара, баба Гицка која „већ од неколико деценија држи у својим рукама једну нит бугарске судбине“, она брбљива и амбициозна г-ђа Големанов која матерински брани пред тврдим и набуситим оцем свога мангупа и коцкара сина — као и сва остала лица те интересантне комедије могла врло лако замислити и у нашој београдској средини и да то, стварно, нису само бугарски, већ и опште-балкански типови или карикатуре. Комад је, са одлично подељеним улогама и у укусној режији г. Кулунџића, изведен живо и рељефно, ефектно. Насловну улогу играо је г. Раденковић са озбиљном психолошким пенетрацијом, опорим хумором и широким драмским замахом. Фигуру дрског и препреденог кортеша Горилкова оживео је г. Златковић са неком враголасто хитром духовитошћу и просто генијалним преливањима из хумора и комике у демонизам. Г-ђа Стокић створила је од сразмерно не много обимне роле баба Гицке једну фигуру сасвим великог стила, крај које се, по дубини замисли као и сјајном ефекту, може ставити одмах и онај толико изворни паланчански бирач што га је оличавао г. М. Маринковић. Г-ђа Златковић као Големановка и г-ђа Дугалић као министарка Илијева дали су такође фино запажене и мајсторски изведене типове којима су се складно прикључиле и креације г-ђе Маре Поповић, г-ђе Пауновић, г-ђе Микулић и г. г. Васића, Поповића, Величковића и осталих.

Са великим успехом приказана је, најзад, (26 марта) и драма „Злочин и казна“, по Достојевском роману, од Краснопољског. Драматизација романа уопште, а још на посе када се ради о једном ремекделу као што је то на пр. баш и ово Достојевсково, јесте један врло тежак и проблематичан задатак. Природног и логичног прелаза или барем неког правог, солидног моста између епског и драмског стварно нема; и стога ту свака транспозиција или трансмутација може да буде само фиктивна, а њен успех — сценски, театарски, никако драмски успех — у најбољем случају само приближи. Ипак, постоји, мање или више, у нама свима, чудна, свакако неразложна, наивна, али неоодољива жеља и радозналост да лица и дешавања извесних славних, омиљених или барем занимљивих романа видимо и чујемо понекад отелотворена и сценски, глумачки. То оправдава, у неку руку, оне стално и неуморно понављане покушаје да се „Ана Карењина“, „Браћа Карамазови“, „Злочин и казна“ итд. „освоје и за позорницу“ — ма да такве покушаје строга кри-

тика увек поново одбија. Сама позоришна публика, међутим, често је ту другог мишљења и прима са задовољством те романтичне драматизације.

Тако се десило и овај пут, код нас, са „Злочиним и казном”. Да ли је верзија г. Краснопољског „добра”? — наравно да није! (она Батаљова, на пр. свакако је јача и интелигентнија, ма да такође није идеална) — али има у њој ипак Достојевскога; а Достојевски интересује, привлачи, неодроживо и вечито, и пружа глумцима обилног материјала за узбудљиве, ефектне креације. Г. Масалитинов, први редитељ софијског Нар. Позоришта, који је комад режирао, као гост, умео је одлично да рукује са тим материјалом и да нам пружи једну живу, занимљиву и уметнички лепо заокружену претставу. Нешто у духу и традицији Художественног театра где је било увек дубоког смисла за Достојевског и његов свет. Наши глумци, под суперинорним руководством г. Масалитинова, нашли су се добро у том сада већ некако класичном оквиру и тумачили су усрдно и вибрантно велику трагедију. Г. Плаовић као Расколников истакао се својом лепом, маркантном појавом и зналачки израђеном, иако мало сувише виртуозном, церебралном игром, док је г. М. Милошевић, у истој улози, дао више непосредне емоције и правог чозечанског бунта и бола. Г. Живановић креирао је једног демонски хитрог, уплахиреног, вртоглавог Порфирија од силног, незаборављеног утиска. Г-ђа Милошевић као Соња била је мраморно лепа и трагична, али и нешто хладна и горда за ту поражену, сатрну модерну руску Магдалену, у чију душу она није умела да продре. Речи Еванђеља нису могле да оживе, да запламте у њеним устима. Ближи истини, топлији, бољнији, ојађенији, био је г. Новаковић у улози Мармелодова, иако није дао ону монументалну линију која је ту — нарочито у сцени његове велике исповести — неопходна. Г-ђа Арсеновић и г-ца Кос, као мајка и сестра, имале су благородних човечанских момната. Г-ђа Паранос, живописна, маркантна у појави и у изразу, г. Душановић, ведар и простосрдчан, Г. г. Миловановић, Биљаш, Јовановић, Поповић и сви остали били су у стилу. У „Злочину и казни” нашло је Нар. Позориште један добар, захвалан репертоарски комад.

II

Најјасније, међутим, — и најпозитивније — показала се нова директива Нар. Позоришта у питању наше домаће драме. Чудна је и просто невероватна ствар да је такво једно питање уопште и могло да искрене, пошто за сваког ко иоле логично мисли и расуђује мора бити сасвим јасно и несумњиво да је главни задатак, управо, *raison d'être* једног државног позоришта: гајење домаће драме, и да је једна од превасходних дужности сваке савесне позоришне управе: израђивање једног домаћег, националног репертоара који ће после, утврдивши се код куће, моћи — барем са својим најуспелијим комадима — да пређе ваљда и у иностранство да би спроводио и тамо један важан и неопходан део наше национално-културне пропаганде.

На жалост се последњих година у нашем Нар. позоришту слабо водило рачуна о тој његовој мисији; имали смо чак и управника и управа који су ту — било сада свесном и отвореном, било несвесном или маскираном саботажом (услед своје котеријске везаности, неке специјалне, личне „позоришне политике” или баш и само просто из неразумевања и неумешности) — још и директно кочили.

Г. Брана Војиновић учинио је крај том нереду. Примивши управничку дужност, он је одмах јасно и стакао, прогласио као прву тачку свога програма, гајење наше националне драме. И он је без оклевања приступио спровођењу тога програма. Тако су, после Беговића, ускоро дошли на ред и понеки други наши познати писци који се, последњих година, због горе нагавештених смицалица, нису били чули на београдској позорници, а исто тако и по који нови, у престоници још непознати драматичар.

Поред Т. Манојловића — о чијој новој комедији „Катинкини снови” доносимо приказ на другом месту — појавили су се до сада г. Јосип Косор, са драмом „Нема Бога, има Бога” и г. П. С. Петровић са „Ослобођењем Косте Шљукe”.

Косоров комад, бруталан, драстичан, експресионистички заострен и пренатегнут, у свом склопу, у својим драматуршким исто као и психолошким, етичко-религиозним (провиденцијалистичким) и хуманитарно-бунтовним претпоставкама често смушан и наиван, али испуњен неком необузданом и неодроживом драмском динамиком, показао се на сцени као један неоспорно занимљив и узбудљив спектакл. Један спектакл који, као такав, не пропада, већ „пролази” срећно још и на оним својим најслабијим, најкритичнијим местима где трагични патхос, и противу свесне воље и намере пишчеве, замало да се не срозава у комику и фарсу. У томе баш је и ванредна, чудна драмска моћ Косорова: да он побеђује, као драматичар, као трагичар, на крају крајева и, такорећи, у дванаести час, још и онде где већ изгледа да неспасимо мора да потоне, да се расплине све и сва у општем смеху. Очигледно је та његова моћ или врлина фасцинирала извесне позоришне критичаре — критичаре од духа и разумевања — у толикој мери да су они, прелазећи срчано преко свих, и ситних и крупних, недостатака комада, прогласили „Нема Бога, има Бога” за једно право ремек дело упоредљиво са најсјајнијим творевинама светске драмске литературе. Таква оцена наравно да је помало субјективна и претерана. Та ефектна бунтовна „социјална” драма о злочестом, циничном и неморалном банкарку Пилану Чичкићу који разбојнички, хијенски краде, пљачка и упропаштава своје улагаче, све неке јадне, поштене, високо моралне и побожне малограђане (међу којима и једну бедну, али племениту — као да се угледала на Достојевскову Соњу — проститутку), који своје зликовачки стечене паре лудачки расипа међу неким гротескно одвратним кокотима и после још, и болестан, парализован од капље, наставља своје прљаве послове са неким гнусним среброљубивим јеврејским „новчарем” (име му је: Голдзилбер!), почављајући уз то стално да „нема Бога” — да би најзад, после разних чуда и покора у сопственој породици, погођен и једном другом, дефинитивном капљом,

покајнички заридео, зароптао (наравно!): „има Бога! има Бога!“ — та разбарушена, до промуклости развијана социјална драма чија се основна идеја и главно наравоученије своде на крају крајева на оно добро, старо народско: „Бог је спор, али достижан“ или: „Дође ђаво по своје“ — тај модерни „моралитет“ о бездушном банкарџији и о благородним малограђанима и проституткама, у суштини је — као што већ наговестисмо — прилично наиван и рогобатан. Ипак, ваља такође поновити, у њему нулзира неки жарки, жестоки драмски живот и замах који одају расно позоришног писца.

Јосип Косор је драматичар од расе, а „Нема Бога, има Бога“, у пркос свим својим манама и рогобатностима, једно дело од вредности. И стога, са обзиром на ту чињеницу, слажемо се у главном и са оним његовим хиперболистичким поштоваоцима — у толико пре што су са друге стране извесни критичари, који од неког времена систематски руше и нашу драму и наше позориште уопште, нашли за сходно да се оборе и на Косоров комад на један начин који већ и са гледишта најосновније пристojности заслужује пуну осуду и дезавуацију.

Претстава од „Нема Бога, има Бога“, у савесној режији г. **Надворника**, била је изразита и ефектна. Г. **Гошић** играо је не баш лаку, нити захвалну улогу Пилана Чичкића дискретно и укусно. Г-ђа **Каталинић**, као она Достојевским надахнута проститутка, дала је једну креацију од великог и жарког трагичног замаха, г. **Н. Поповић**, као Јеврејин Голдзилбер, једну, у маски исто као и у игри, мајсторски стилизовану фигуру пуну рељефа и праскаве гротескности, а г. **Новаквић** и г-ђа **Луковић** два поражена, раскидана људска бића пуна црне боје и револта. Једну од најјајнијих тачака целог вечера извеле су г-ђе **Е. Микулић**, **А. Паранос** и **С. Пауновић**, уздигаши онај сулудо тривинални, лакрдијашки трио кокоца око полу-мртвог банкара у сферу језивога и кошмарскога. Г-ђа **Урбанова**, г-ђа **Прегарц**, г. г. **Јовановић**, **Душановић** и остали претстављачи решили су такође савесно своје задатке.

„Ослобођење Косте Шљуке“ од г. **П. С. Петровића** је једна драма из сељачког живота, у којој се ради о оној чувеној сељачкој борби око земље и о борби између слабијег и јачег, између потлаченог и опљачканог поштеносног човека и обесног силеције, о борби, у којој онај први, егзасперан, избеаумљен својим мукама, најзад, једним ударцем секире „суди“ своје злотвору и „ослобађа“ себе. Мотив познат, многоструко обрађен већ и драмски — поједини критичари комада су и указали у тој вези на прецеденте Косора и Цанкара, крај којих би се могао ваљда споменути и, некада, пре рата, много играни аустријски драматичар Шенхер, а у још даљем, ширем односу и сам творац веристичке сељачке драме, Италијанац Верга — али који садржи још увек могућност позоришног ефекта и који ће ваљда привлачити оне (писце, критичаре као и гледаоце) који „драмско“ — а у последње доба уз то још и „социјално“ — траже пре свега у бруталном и свирепоме. Тако се „Ослобођење Косте Шљуке“ приказује више као плод једне литерарне или позоришне — но једне живе, непо-

средне, песничке филиације, ма да је писац у многоме, нарочито у фолклорско-натуралистичком сликању оне славонске сељачке средине, у којој се комад дешава, дао свакако и свежих, непосредних опзака и момената. Сва његова лица, готово, иако нису баш „стихијска“ нити као „од крша одваљена“, имају ипак неке реалистичке вероватноће и индивидуалне особености довољне да их оживи па и учини занимљивим у чаробном светлу рампе. Пишчево практично позоришно искуство, најзад, сходно ублажава и заокругује још приостале штурости и оскудности.

Претстава „Ослобођење Косте Шљуке“, у интелегентној режији г. **Ј. Кулунџића**, била је добра, жива. Највећа заслуга за то припада г. г. **Милутиновићу** и **Живановићу** који су главне улоге извели снажно и монументално, са плахим трагичним полетом. Крај њих, у мањим улогама, истакли су се најпохвалније и г-ђа **Стокић**, г. г. **Н. Јовановић**, **Антонијевић**, **В. Јовановић**, **Васић** и **Старчић**.

Од страних комада добили смо такође један леп и обилан избор. Никада још до сад није наше Нар. позориште донело толико премијера, а већ одавно не толико добро спремљених премијера као у току друге половине ове минуле сезоне. Услед тога, исто као и због своје унутрашње вредности, већина тих комада наишла је код публике на добар пријем и уврстила се трајно у репертоар. Овде ћемо се осврнути само на најистакнутије међу њима — на пр. ону духовиту, сјајну комедију „Банка немо“ од **Луја Вернеја**, у којој је писац, под видом једне шаљиво-авантуристичке, али ипак изванредно оштре сатире, изнео на сцену аферу Ставискога и која је у одличној, имагинозној режији г. **Драгутиновића** и бриљантној глумачкој интерпретацији г. **Златковић**, г-ђе **Каталинић**, г-ђе **Врабнић**, г. г. **Новаквића**, **Н. Поповића** и **П. С. Петровића** поњела огроман успех — или на ону нешто тешку, заплетену, али у својој интенцији, наине у своје психоаналитичком потхвату (на жалост, само непуну спроведеном) врло интересантну „Тајну“ **Х. Бернштајна** којој су зналачка, стилска режија г. **Ракитина** и супериорна, до последњих танчина продирућа глума г-ђа **Дугалић**, **Ризнић** и **Врбанић** и г. г. **Драгутиновић** и **Старчић** дале после сходни сценски рељеф, јасноћу и усавршење. Симпатично је примљена и елегантно конструисана, мисаона и ведрог брачног комедија **Е. П. Монгомерија** „Двопрег“, у којој је г. **Драгутиновић** поново показао своју фину редитељску културу и вештину, док су глумци, изнад свих, г-ђа **Ризнић** — ненадмашно отмена и деликатна у сложеној улози заљубљене рачунџијске Сибиле — али крај ње и г-ђа **М. Поповић**, г-ца **Урбанова** — као једна дражесна приглупа мала енглеска кокоца — и г. г. **Драгутиновић**, **Антонијевић** и **Дрнић** остварили један перфектно складан претстављачки ансамбл.

Најзад нам је, већ при крају сезоне, приказан још и један озбиљнији, психолошки као и драмски дубље забраздујући комад у „Писму“ чувеног енглеског аутора **Сомерсет-Мома** (најповољније познатог већ и од пре нашој публици по његовим одличним позоришним делима „Свети пламен“ и „За заслуге“). То је једна узбудљива, мукла и крвава љубавна авантура под жарким тропским небом, једна жустра психонална драма, у којој једна споља сасвим мирна,

ведра и ледилак коректна млада Енглескиња, привидно одана и задовољна жена једног нешто припростог закупца плантажа у Сингапuru, напрасно убија из револвера свог тајног љубазника, неког заводљивог младог центлмена, који ју је цинички напустио ради једне Кинескиње. Један „криминалан случај” дакле, како су похитали да класификују, односно да декласификују комад они наши неумољиви негативни критичари који су чврсто убеђени да су том својом оштроумном дијагнозом просто скресали то јадно „Писмо”, не имајући на уму да би у том случају био „скресан” и „Едип”, и „Електра”, и „Хамлет”, и „Магбет” и „Отело”, и „Ричерд III, и готово све велике класичне драме и трагедије које су, мање или више, такође саздане на неким „криминалним случајевима”. Ствар је у томе да, слично кар и у тим класичним ремекделима, и у Сомерсет-Момовом комаду тежиште целе трагедије није толико на самом „криминалном случају” као таквом или барем не толико на спољним, детективским и судским моментима и последицама тог „криминалног случаја”, колико на његовим унутрашњим реперкусијама и компликацијама, на присној психолошкој трагедији и катастрофи јунака.

У „Писму” се ради — мимо револверских метака, ислеђивања и суђења (о овом последњем чује се уопште само накнадно!) —, пре свега, не, искључиво, о душевној трагедији, слому и горком испаштању несрећне Лесли Стенли, око које или око чијег психолошког случаја револвер, убиство, криминал и суд претстављају исто тако само штафажу и декор као и онај сингапурски пејзаж и они живописни, пикантни кинески и малајски типови што се врзе око ње.

Комад је режирао г. **Ракитин** са деликатним разумевањем, маштом и полетом, наглашујући снажно, пито-ресно — и сасвим исправно — егзотичну боју и атмосферу средине, у којој је писац замислио цео догађај. Г-ђа **Дугалић** дала је у улози јунакиње једну велику, зналачки израђену креацију од племенитог шарма и дубоке трагике. Г. г. **Гошић** (адвокат-исследник Цоис) и **Живановић** (муж) поставили су две маркантно истесане фигуре, г. **М. Маринковић**, у улози кинеског адвоката Шонга једну демонску инкарнацију подругљиве азијатске подмуклости. Крај њега треба споменути одмах и г-цу **Урбанову** која нам се у готово немој улози „Кинескиње” — једна витка, свирепогонетна Турандот — указала као неко блештаво привиђење опојне и отровне источњачке лепоте. У осталим улогама били су г. г. **Дрић** (љубавник), **Душановић** и **Глигоријевић** (онај гротескно-опаки Кинез) на свом месту. Засебна похвала припада изразито

и живописно стилизованом декору г. **Врбицког**. „Писмо” је на премијери као и на следећим претставама примљено са великим интересовањем.

Од реприза имали смо **Нушићев** „Пут око света” који је и у својој новој, шаренијој и богатијој опреми привукао масе публике и изазвао неокончано одушевљење и пљескање.

Последња премијера ове сезоне биће сеоска комедија „Кад то нико не сме знати” од **Пеције-Петровића**.

Тако се ова позоришна година завршава несравњено боље, повољније но што се то, пред њен почетак и за њене прве половине, и при највећем оптимизму могло очекивати. Уметнички биланс испао је позитиван. То је једно велико постигнуће после јалових претходних година — које су тек тиме и стварно сачрањене.

Важно је у том погледу да се то побољшање, тај нови полет афирмира већ и у раду, развоју и постигнућима појединих уметника, глумаца исто као и редитеља, који су, под општом депресијом, све до скоро, били, већином, и индивидуално као парализовани. Ишчезла је била и вера и воља, па са њима, наравно, и успех и напредак. Сада је ствар опет пошла, и најновији успеси **Нар.** позоришта не значе само успехе управе, појединих писаца и претстављачког ансамбла као таквог, већ и личан и индивидуалан напредак појединих уметника који су поново дошли до речи и до могућности рада. Понеки од млађих, и најмлађих, који су још до скоро били готово непознати и невидљиви, успели су да се истакну, да заузму неко место на нашој сцени. Ту су на пр. г-ца **Урбанова**, г-ђа **М. Поповић**, г-ђа **Пауновић**, г. **Н. Поповић** и г. **Живановић** који су се такорећи тек од прошле зиме на овамо стварно формирали, снашли у свом фаху и дошли до свог индивидуалног израза. Али ту су и неке већ познате, признате глумице које су такође после мање или више дуге повучености, скоро полузаборављености, сада поново избиле на површину, поново ушле у сјај рампе, интереса и успеха. Зар последње креације г-ђе **Врбанић**, г-ђе **Каталинић**, г-ђе **Ризнић** и г-ђе **Дугалић** нису деловале као неке радосне позоришне новости и открића? — Зар свеже, елегантне режије г. **Драгутиновића** не значе једну лепу нову тековину? —

„Прође зима опште зловоље” — и ми имамо понова права и основа да предвиђамо један бољи даљи развој, једну светлију будућност нашег **Нар.** позоришта.

Тодор Манојловић

ТОДОР МАНОЈЛОВИЋ: „КАТИНКИНИ СНОВИ”, КОМЕДИЈА У ЧЕТИРИ ЧИНА

У априлу београдско Народно позориште приказало је и домаћу комедију г. **Тодора Манојловића** „Катинкини снови”. Ова комедија, истина, требало је да се прикаже још пре три године, али су прилике у нашем Народном позоришту онда биле такве, да су многе наше домаће одличне драме и комедије морале да доживе прво пут преко дасака провинцијских позо-

ришта, да би тамо пожњеле успех, па тек онда да по други или трећи пут угледају свет на даскама наше прве сцене!?

Г. **Тодор Манојловић** није нов позоришни писац. Он се нашој публици претставио још пре неколико година са својим врло успешним „Центрифугалним играчком”. Префињеног укуса, сав у трептајима као лептир, г. **Манојловић** у нашу драмску књижевност унео је један сасвим нов дух, нов стил, стил ни мало баналан. Његова комедија је лака, чипкаста, али ипак не тако

водњикава и глатка. О, те још како, г. Манојловић уме да жацне, убоде у својој ведрој сатири, али та жаока, ипак, није тако отровна, да ономе који је слуша мора од тога убода савест да отекне...

„Катинкини снови” г. Манојловића није комедија од оних које је наша шира публика навикла да гледа. Она не голица банално, не говори језиком улице, не изазива смех накарадним речником. Она је, као што рекосмо, фина, па и ако је отргнута из живота свакидашњице, она опет не делује банално. Г. Манојловић чак и оним ситним, малим људима (пример у Пансионату „Ница”) не убацује у уста речи од којих човек мора прво да се насмеје, па онда да се згади. Не, он и овим бићима, и ако она секу кромпир и прже шницл за своје госте, и ако послују само у кухињи и долазе у додир са „нижим” светом, он је и тим лицима дао право да говоре просто, али не банално, и да сневају о лепшој срећи и бољем, угоднијем животу. А што се снови мале, наивне Катинке нису испунили, г. Манојловић не криви њу, нити њену мајку, већ читав један друштвени систем, који малим, ситним, пониженим и увређеним не допушта право на дужи бољи и удобнији живот, већ само толико, да се он осети, опица, али удобно и срећно не проживи до краја. И зато у овој комедији г. Манојловића има и дубоке друштвене трагедије, трагедије за чије последице сноси одговорност баш само данашње друштво, које је тако лепо уредило трновите стазице по којима је морала да прође, и да се окрвави, и наивна Ка-

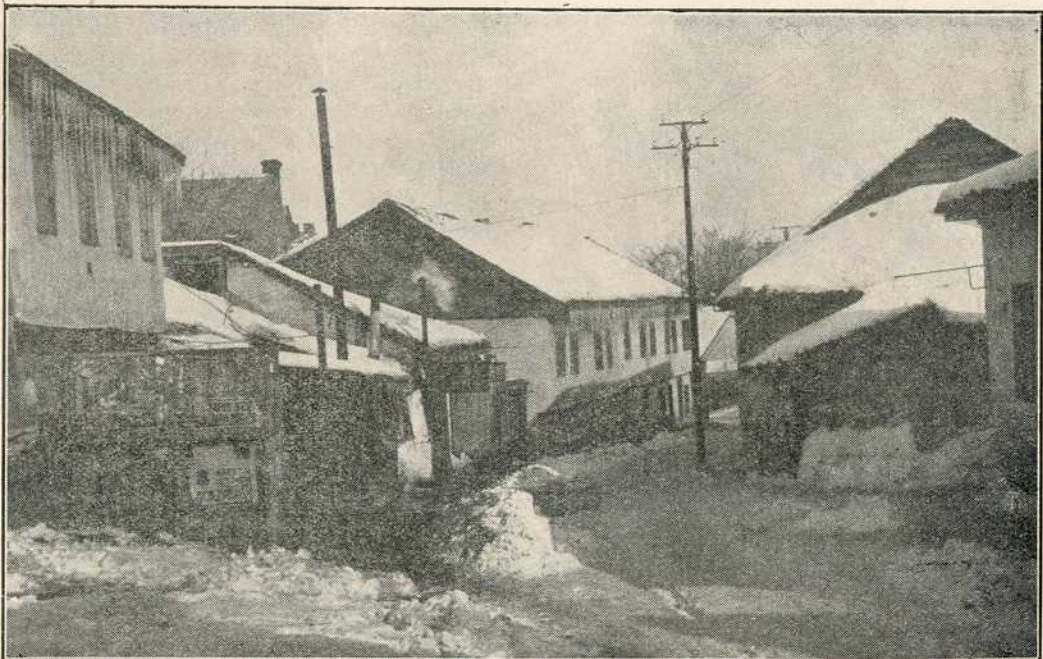
тинка, као и многе њене друге, које у потери за срећом западну у „боља” и „виша” друштва, која увек ресе и увеличавају звезде данашњице т. зв. „хохштаплери”, без којих се, како изгледа, данас не може.

Ову комедију из нашег „вишег” и „нижег” друштва режирао је г. Ј. Кулунџић, не баш тако срећно. Не, зато што је овој комедији дао и сувише жив темпо, тако да су се у сувише живом брбљању губиле оне финесе, које би биле упадливе да се говорило исто такоfino као што је писац и написао.

Глумци су скоро сви били одлични. Истина, улога Катинке боље лежи г-ђи Марици Поповић, која је ову улогу играла на репризи, него г-ци Бобићевој. Г. Владета Драгутиновић дао је сјајан тип размаженог сноба, „песника” Караулића. Нарочито је добро успео у улози Теди-а, црнца, као гост г. П. Богатинчевић. Г-ђа Жанка Стокић одлично се снашла у улози тетке Агапије, јер је овога пута потпуно изишла из оквира Нушићевих сценских типова. Г. г. Пауновић, Душановић, П. Петровић, В. Бошковић, Старчић, и други такође су се унели у своје улоге, ма да није њихова кривица што су говорили тако брзо и живо, као да им тле гори под ногама. Г-ђа Златковић је такође креирала још један тип на нашој сцени. Декор г. Беложанског, могао је бити бољи.

„Катинкини снови” г. Манојловића остаће сигурно још дуго на репертоару нашег позоришта, јер се овај комад до сада већ 7 пута приказивао пред пуном кућом.

С. Милутиновић.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Комуналне вести и белешке

ДЕТЕ И ЖЕНА У РУСИЈИ

У Паризу је под именом „Исток“ покренут један нов часопис, који има за циљ изучавање словенских земаља, а на челу чијег уређивачког одбора стоји г. Едвард Ерио, познати француски државник. У првој својој свесци часопис, поред осталог, доноси из пера Елизабете де Грамон један чланак о положају жене и детета у Совјетској Русији. Како је чланак писан од једног непристрасног посматрача, а питање је врло актуелно, у свима савременим градовима доносимо за наше читаоце превод најинтересантнијих пасуса:

„Од првих дана свога постанка Совјетска Русија придавала је врло велику важност деци и омладини и издала је нове законе, израђене у циљу да заштите жену и дете.

Револуција је изменила положај жене у браку и породичним односима. Совјетска Русија признаје правну и економску једнакост супруга. Склапање и развод брака сматрају се као личне и приватне ствари, али власт брижљиво бди над интересима слабијих.

Услови који се траже за брак следећи су: супружници морају имати најмање осамнаест година и дати тачне податке о своме здрављу. Са три године затвора кажњава се супружник који свога брачног друга инфицира каквом венеричном болешћу. Развод брака не ослобођава супружнике од обавеза из ранијег брака. Жена задржава своје име или узима мужевљево, по вољи, а исто тако и муж може узети име своје жене.

Развод брака се никад не изриче на нечију штету, већ се само просто констатује. Добра се при разводу враћају супружницима а жена је често фаворизирана и додељују јој се у целости ако има да издржава децу.

Муж је за све време трудноће и порођаја дужан да помаже жену, био њен легитимни муж или не. Од дана порођаја муж има месец дана рока да се ограда од очинства. После тога времена он се заводи у књиге као огац детета.

Сва деца, без разлике да ли су законита или не, имају право на издржавање до своје осамнаесте године. Спорови по овим питањима су бесплатни и врло брзи.

Намерно избегавање плаћања издржавања сматра се као злочин, који се кажњава

затвором од 6 месеци и новчано, а ако је отац запослен у каквој фабрици, предузеће без икакве процедуре задржава суму за издржавање детета, која не сме бити већа од 30% очеве зараде.

Побачај је законом дозвољен, после судске консултације, којом приликом рођаци и суседи жене сведоче о потреби ове операције, која се врши у болници и то бесплатно. Строге казне прописане су за лекаре који врше операцију без испуњавања потребних услова.

Ако родитељи злостављају своју децу, држава их одузима и одгаја о трошку родитеља. У законитим браковима раденица жена има право на негу два месеца после порођаја. Жене слободних професија, дактилографкиње, стенографкиње, касирке, продавачице, жене лекари, инжењери, уметнице, учитељице ит.д. уживају исто право, само за време шест недеља пре и после порођаја, јер се сматра да њихов посао није тако напоран као онај обичних раденица. Матере које доје своју децу имају право на прекидање рада, без смањења дневнице.

Матере чувају своју децу по вољи, али их обично шаљу у добро уређена дечија одгајилишта. Смртност код деце смањена је са 30% према предратној. Док је пре рата постојало свега 14 таквих одгајилишта, данас број кревета у њима износи 1 милион. Пази се на то да родитељи одржавају контакт са својом децом. Ова одгајилишта снабдевена су разним играчкама. Сваког дана по један сат музике, а за време лета обавезно је сађење и заливање цвећа у башти.

Овим дечијим одгајилиштима посвећена је велика брига у погледу хигијене. Строга контрола прања руку пре јела и прање зуба; пелцовање против богиња и дифтерије. Одгајање деце врши се на строго научној основи и 35 централних института за истраживање и студије на овом пољу придодати су Комесаријату Јавне хигијене.

На великим жељезничким станицама има специјалних соба за матере и децу, где им се указује нега за време дугих заустављања возова.

Здравствени инспектори воде надзор над стањем здравља ове деце, како оних који живе у породици, тако и оних по јавним установама. Преглед деце врши се двапут недељно. У седмој години обавезно је похађање школе; деца у њој остају до 15 година и за то време и изучавају по један занат.

Музика, певање и игра чине обавезни саставни део наставе. Ако се дете истакне својим раним уметничким способностима, преводи се у специјалне конзерваторијуме где станају са својом породицом (ова је мера предузета да би се родитељи спречили да несавесно експлоатишу дечији дар). Држава исто тако помаже децу обдарену за књижевност.

Кад напуне 15 година деца која не улазе у више школе иду у фабрике или колхозе.

Ова организација изведена је у једној половини Русије. Сибирија се тек раскрчује.

Неоспорно је, каже писац овог чланка, да је у крајевима захваћеним прогресом дечији свет постао диван. Видела сам својим очима лепу, срећну и здраву децу у одгајилиштима и школама; могла сам констатовати њихове уметничке способности; видела сам децу у наручју њихових оцева и породице на окупу као на Западу.

Ниједан закон није омео заједницу и љубав у породицама, које живе заједно, под истим кровом, растурају се у часовима рада, да се поново нађу увече.

Жене имају права на све професије, али се саме елиминишу из оних које превазилазе њи-

хове способности. У фабрикама оне имају исте наднице као и људи, савлађују вишу технику индустрије и могу, ако су способне, доспети до највиших положаја у водећим службама.

Белики део бави се јавним пословима. Оне седе у народним судовима по селима и варошима; 36.000 жена су већници по општинама (25% од укупног броја), а 39.000 су чланови сеоских савета. У сверуском централном извршном комитету има 185 жена; има их комесара народних и комесарских помоћника.

Положај жене на селу знатно је измењен. Организација моћних колективних аграрних економија, отворила је за жену са села нову еру. Четрнаест милиона малих сеоских поседа замењени су са 200.000 колхоза и 5.000 совхоза. 120.000 трактора и хемиско ђубре стављени су на расположење ове силе.

У колхозима жена је равна своме мужу и њена зарада пропорционална њеном раду. Жене сачињавају 40% радне снаге на селу у коме су заузеле почасно место.

Сваки колхоз има своје одгајилиште за децу и често има уређених амбулантних одгајилишта која децу преносе у места где њихове матере раде.

Н.

НЕКОЛИКО ЦИФАРА О БЕРЛИНСКИМ ЈАВНИМ САОБРАЋАЈНИМ СРЕДСТВИМА

Кад говоримо о берлинским јавним саобраћајним сретствима, мислимо само на она која су намењена најширим народним масама: трамвај, аутобус и подземну железницу и систем локалних периферијских возова.

Сва ова три основна вида јавног градског саобраћаја концентрисана су данас у једној јединој аутономној градској установи — „Б. Ф. Г.“ („Berliner Fernverkehrsgeellschaft“) — „Берлинско саобраћајно друштво“. Назив „друштво“ задржан је само с обзиром на аутономни и комерцијализирани карактер те комуналне установе, која је стварно власништво града Берлина. Претседник управног одбора је градски саветник („кмет“) г. Енгел. Карактеристично је да у односу особља према предузећу има и извесних задружних момената.

„Б. Ф. Г.“ је постала из три некад стварно приватних друштава:

- 1) „Великог берлинског трамвајског друштва“,
- 2) „Берлинског аутобуског друштва“ и
- 3) „Друштва за подземне и друге локалне железнице“.

Послератне привредне прилике и чињенице, да је концесија истицана, дала је граду Берлину могућност да стварно узме у своје руке „Велико берлинско трамвајско друштво“ које је потом веома брзо апсорбовало и остала мања берлинска трамвајска предузећа.

У току наредних година град Берлин је поступно купио велику већину акција и „Берлинског аутобуског друштва“ и „Друштва за подземне и друге локалне железнице“, те су најзад, сва три предузећа здружена

у „Берлинско саобраћајно друштво“ или кратко „Б. Ф. Г.“ („Be-Fau-Ge“) како га зову сви Берлинци. Оно је сад највеће градско саобраћајно предузеће у Европи.

„Б. Ф. Г.“ је на дан 1 марта 1935 г. располагало (у заокруженим цифрама) са:

- 3.200 трамвајских кола,
- 1.200 вагона подземне железнице,
- 600 аутобуса.

Ако бисмо сва та кола и вагоне нанизали једно за другим, тај би се возни парк отегао 57 км., што отприлике одговара двома трећинама пута Београд-Смедерево.

У набројеним подвозним сретствима има укупно 380.000 седишта, то јест за нужду места за пола милиона путника.

Укупно ова три главна вида берлинских саобраћајних сретстава раде на 120 сталних пруга. Концентрисање у једно једино предузеће („Б. Ф. Г.“) имало је добру страну што је могло да се изврши груписање тих пруги на начин да једна врста саобраћаја не прави конкуренцију другом.

Трамвајских станица има преко 3.000, аутобуских око 2300, док подземна железница има 94 мањих или већих уређених железничких станица.

Годишња потрошња струје код свих предузећа „Б. Ф. Г.“ износи 193 милиона киловатсати.

Укупна дужина саме трамвајске мреже одговара растојању Берлин-Напуљ.

Трамваји, возови и аутобуси „Б. Ф. Г.“ савладали су у 1934 години укупно 212 милиона ефективних километара, дужину за коју треба тражити упоређење не

на земљи већ у васиони, пошто је то равно 500-струком растојању између земље и месеца.

Просечни дневни број путника, које превозе подвозна сретства („Б. Ф. Г.“, достиже три милиона, што претставља нешто мање од три четвртине укупног броја берлинског становништва.

Од тих путника просечно опадају:

На трамваје 43,1 %.

На подземну железницу 18 %.

На аутобусе 9,2 %.

На кружну железницу и градске периферијске локалне возове 29,7%.

Укупни број сталних службеника „Б. Ф. Г.“ износи 24.000.

Појачавањем пругу и другим мерама стално се повећава брзина возње. У року од пет година просечна бруто-брзина путовања (дакле рачунајући ту и задржавање на станицама) код трамваја повећана је од 15,2 на 15,6 км. на сат, а код аутобуса од 15,2 на 17,4 км. Недељом и радним даном после 20 сати брзина путовања повећава се за неких 10%.

Код подземне железнице бруто-брзина (брзина укупног путовања) порасла је од 24 на 25,4 км. док нето-брзина (т. ј. брзина самог кретања за време возње) износи око 50 км. на сат.

„СТАТИСТИЧКИ ГОДИШЊАК ГРАДА БЕРЛИНА“ ЗА 1935 ГОД.

Изашао је „статистички годишњак града Берлина“ (X књига, 1935 год.). Статистика је сразмерно нова наука, бар као наука у правом смислу речи, као неопходно помоћно сретство сваке уређене државне или општинске управе. Као такво статистика је важније оруђе но икад у данашње доба привредног превирања, кад се комунална политика налази пред толиким новим и тешким проблемима.

Судећи по овоме годишњаку који обухвата 350 страна, општинска статистика града Берлина стоји на завидној висини. При том треба имати на уму да град Берлин, поред своје Средишње општинске управе има и 20 локалних, кварталних општинских управа, којима је средишња општинска власт делегирала многе надлежности. И те локалне управе имају своје годишњаке о кругу своје делатности, те у средишњи годишњак улазе из тога делокруга само глобалне цифре.

Из неизмерног обиља материјала можемо у оквиру оваквог кратког приказа само више или мање на срећу извадити по који нарочито занимљив податак. Већина података односи се на 1933. год. (закључни и службени подаци), али их има доста и за 1934. год.

Занимљива је глава о демографским односима берлинског становништва. Ту нам, између осталог, пада у очи да је у Берлину бројни однос између мушког и женског становништва још несразмернији него за становништво целе Немачке. У Берлину на 1000 мушкараца долазе по 1169 жена.

У погледу просечних година старости наступило је знатно померање: Док су према попису становништва од 1925. године лица испод 18 година претстављала 21,7% од целокупног берлинског становништва, она

према попису од 16. јуна 1933. год. претстављају само још 16,5%.

Број Јевреја у Берлину спао је од 172.672 у години 1925. на 160.564 у години 1933. У Берлину живи од прилике трећина укупног броја немачких Јевреја.

Број закључених бракова у Берлину у години 1934. износи округло 46.000, што претставља повећање за близу 10.000 у саврењену према 1932., години врхунца кризе и жестоких политичких трзавица.

Посебни број рођења износио је 8,7, према 8,4 у претходној години. Ово је после осам година први пут да се просечни број рођења повећава.

Број развода бракова, на против, опао је. Износио је 8064, према 8629 у претходној години.

Забележено је знатно оживљење грађевинске делатности. Просечна чиста добит од станова изданих под најам износила је 15.180 (према 11.989 у претходној години). Индексни број трошкова грађења спао је од 74,9 на 71,3.

Целокупна засађена површина града Берлина (рачунајући ту и 4500 хектара малограђанских комплекса вртова) износила је на земљишту града Берлина 31.300 хектара.

Број гостионица и других локала са правом точења пића износио је 31. децембра 1933. године 19.110 (према 19.816 у претходној години). Ако се при том не рачунају извесни мали локали са ограниченим правом точења, долазила је 1933. године по једна гостионица и сл. на 292 (године 1932.: 282) берлинска становника.

Укупни број гостију отселих у берлинским хотелима износио је 1933. године 953.575, према 929.867 у претходној години. Према томе се просечни дневни број хотелских гостију попео од 2541 на 2613.

Веома су занимљиви подаци о замашним берлинским месним саобраћајним сретствима, од којих ова статистика обухвата: трамваје, подземну железницу, локалне возове и аутобусе. Ова саобраћајна сретства превезла су у току 1933. године укупно 1163 милиона путника, број који износи близу 60% броја становништва на земљиној кугли. Од тог укупног броја опада:

43% на трамваје;

30% на локалне возове;

18% на подземну железницу;

9% на аутобусе.

Број лица која су у току 1933. год. са берлинских железничких станица отпутовала за градове ван Берлина износио је 7,1 милиона.

Број редовних слушалаца на берлинским великим школама са универзитетским рангом износио је у зимском семестру 1933/34. године укупно 19.300, од чега 11.600 опада на Берлински универзитет, а 7.700 на остале престоничке велике школе са универзитетским рангом.

Од осталих главних категорија јавних школа похађало је:

Средње школе 72.132 ученика и ученица; Грађанске школе 13.194 ученика и ученица; Основне школе 283.021 ученика и ученица.

Према томе на сваких 100 становника Берлина опада просечно по:

17 ученика(-ца) средњих школа; 3 ученика(-ца) грађанских школа; 67 ученика(-ца) основних школа.

У години 1933. било је у Берлину 31 позориште, са укупно 36.887 места, и 414 биоскопа са укупно 206.367 места.

Узгред буди речено да је Берлин око године 1910. имао не мање од 47 позоришта, од којих су многа подлегла најезди кинематографа.

Летећи полицијски одреди за брзу помоћ (такозване „Иберфалскоманде“ — „Команде за помоћ од напада“) позване су у току 1933. године у помоћ у 10.214 случајева, а претходне године, још богате непрекидним политичким тучама и сукобима, у 13.154 случајева.

МАЛИ СТАТИСТИЧКИ ПРИРУЧНИК ГРАДА ЗАГРЕБА

У неколико прилика, бавећи се проблемом статистике уопште, а статистичком службом Београдске општине напосе, часопис „Београдске Општинске Новине“ истакао је важност добро уређене статистике у решавању многобројних врло акутних проблема.

Заиста, ни човеку који је одлично упознат са животом Престонице, није могуће знати ни приближно, а камо ли у детаљима, све околности и стање у њој. Не располажући потребним знањем чињеница, тешко је и приступити правилном решењу проблема. А добро уређена статистика је та, која ће најбоље и најтачније испунити задатак детаљног информисања у свима правцима.

Ових дана Статистички уред Градског поглаварства града Загребачке општине издао је један статистички приручник, по формату минималан, али по податцима за комуналну политику града Загребачке општине врло драгоцен, из кога се обилно види савестан и обиман рад Статистичког уреда Загребачке општине.

Да би се видело шта је све не само важно, него и неопходно потребно знати, да би се имала одмах пред очима слика целокупног живота и свих прилика једнога града, врло је занимљиво направити једну шетњу кроз рубрике загребачког статистичког приручника.

На првом месту изнети су метеоролошки и географски подаци града, који садрже: метеоролошке прилике 1932 и 1933 године; географске податке са дужином главних улица, њиховим бројем кућа и бројем становника; поделу града на квартаве.

Статистика становништва садржи: становништво по полу од 1880 до последњег пописа 1931 године; становништво околине града; становништво по градским квартовима и домаћинства; становништво по вероисповести; становништво по материнском језику; становништво по добу старости и полу; становништво по добу старости 1910, 1921 и 1931 године; становништво по родном крају; становништво рођено у граду по градским квартовима; становништво рођено у граду према пописима 1890, 1900, 1910 и 1931 године; становништво по главном занимању 1910, 1921 и 1931

Општинска зимска помоћ указана је у времену од октобра 1933. до марта 1934. године у 1,2 милиона случајева, а у укупној вредности од 19,2 милиона марака.

Особље берлинске општинске управе (рачунајући ту и особље оних градских установа које су преуређене у аутономна предузећа) износило је 30. јуна 1934. године:

22.475 сталних чиновника с правом на пензију; 1.404 привремених чиновника, приправника, стажиста и т. д.; 9.192 дневничара.

У односу према укупном броју становника Берлина (преко 4 милиона душа) може се рећи да наведени бројеви општинског особља ни најмање нису велики.

М. Озеровић

*

године; становништво по главном занимању по квартовима; становништво по писмености 1910, 1921 и 1931 године; неписмено становништво по градским квартовима; становништво по знању страних језика; становништво страних материнских језика; густина насељености по градским квартовима; кретање наталитета, морталитета и бракова од 1921 до 1933 године; морталитет по добу старости и полу; морталитет по узроцима смрти и полу; прелази у другу вероисповест; примања у завичајност града Загребачке општине итд.

Статистика пољопривреде, сточарства и лова садржи: површину града по врстама пољопривредне обраде; успех жетве 1932 и 1933 године; стање домаће стоке; промет на сточним пијацама; лов у атару града.

Статистика грађевинарства садржи: куће за становање по броју спратова и друге настањене зграде по квартовима; грађевинску делатност од 1921 до 1933 године; калдрмисање улица и пролаза; канализациону мрежу; изградњу канализације од 1921 године; податке о електричној расветли града; статистику пожара у граду; делатност пожарне чете.

Статистика заната, трговине и новчарства садржи: издате занатске дозволе и напуштање заната; занатске дозволе по правном наслову фирме; занатске дозволе по родном крају и полу сопственика; напуштање занатских и трговачких радњи по узроцима напуштања и трајању пословања; статистику занатских и трговачких шегрта; разрешења шегртских уговора; статистику оспособљавања шегрта за помоћнике по броју и полу; стање новчаних завода; стање градске Општинске штедионице; рад осигуравајућих друштва; рад Загребачке продуктне и ефектне берзе; рад Загребачког збора; спорове из пословних односа; увоз робе у град.

Статистика саобраћаја садржи: број превозних средстава у граду; саобраћај на градским железничким станицама; трамвајски саобраћај; саобраћај на градској успињачи; аутобуски саобраћај; ваздушни саобраћај; саобраћајне несреће у граду; саобраћај на градским поштанским, телеграфским и телефонским уредима; промет странаца у граду.

Статистика апровизије и цена садржи: довоз најважнијих животних намирница на градске пијаце; увоз најважнијих животних намирница у град; потрош-

њу меса у граду; потрошњу алкохолних и безалкохолних пића; потрошњу дувана и дуванских прерађевина; преглед цена животињних намирница у малој продаји; индекс скупоће у граду према шеми животних потреба породице са 2 деце грађанског staleжа; преглед рада Градске лабораторије за испитивање животних намирница итд.

Статистика социјалног старања садржи: рад Завода за заштиту матера и деце; рад градских дечјих склоништа; рад Градског дечјег одгајилишта, Градског шегртског дома, Градског дечјег опоравилишта, Сиротишта, Државног завода за слепу децу; Државног завода за глувонему децу; Станице за саветовање при избору звања; рад градских кујни; Градског радничког преноћишта; стање друштвеног осигурања; рад Јавне берзе рада; рад Градског сиротишта; опскрбу сиромашних оделом, обућом огревом и брашном; статистику после рата изграђених општинских кућа за становање и станова итд.

Статистика санитета и социјалне хигијене садржи: стање санитарског особља и апотека у граду; кретање заразних болести; рад Градске школске поликлинике; градску здравствену службу у занатским школама; рад Државне школске поликлинике; рад Градских здравствених станица; рад Станице за прву помоћ; кретање болесника у болницама; рад Државног антитуберкулозног диспансера; рад обданишта Окружног уреда за осигурање радника; рад Градске амбуланте за кожне и венеричне болести; рад Завода за радиум-терапију; рад антирабичког отсека Хигијенског завода; рад Универзитетске клинике за гинекологију и порођаје; рад Завода за физикално лечење; рад јавних купатила; рад Градског дезинфекционог завода; статистику сахрањених на скупном гробљу.

Статистика наставе и просвете садржи: рад и стање свих високих, средњих, трговачких, средњих стручних, грађанских, основних и занатских школа; рад приватних једногодишњих трговачких курсева; рад домаћичких школа; рад Школе народног здравља; рад Народног универзитета; рад библиотека; рад музеја;

рад Градског зоолошког врта; рад Народног позоришта; рад биоскопа; рад Радио-станице, стање штампарије; стање друштва у граду.

Статистика о градским финансијама садржи: буџете Општине од 1914, 1932 и 1933 године по партијама расхода и прихода; систематски преглед прихода; буџете свих општинских установа; стање општинских дугова; стање општинских добара; стање општинске економије; стање градских шума.

Статистика градских индустријских предузећа садржи: рад Градске плинаре, Водовода и Електричне централе.

Статистика правосуђа садржи: рад месног Градског суда; пресуде Градског начелства по управним преступима.

Статистика Градске управе садржи детаљно стање општинског особља.

На крају приручника додате су врло прегледне графичке табеле, које претстављају: поделу града на квартаве; густину становништва по кварталима; становништво од 1880 до 1931 године; елементе пораста становништва од 1880 до 1931 године; становништво по годинама старости 1910 и 1931 године; кретање бракова, наталитета и морталитета од 1901 године па даље; привредне прилике у граду.

Као што се види, само један летимичан регистарски преглед статистичког материјала садржаног у приручнику довољан је да нас увери, да се у њему налази највернија слика стања, прилика и живота у граду.

Београд нема још таквог статистичког издања. Али, са статистичким материјалом Статистичког отсека и Одеља за штампу и културно-социјалну пропаганду, уз сарадњу дирекција и осталих отсека Београдске општине, могла би се, са релативно малим издатцима, уредити и издати статистичка едиција, која би пружила обиман и неопходан материјал за све оне, који заиста желе да упознају стварно стање Београда, па да према томе сугерирају и предузимају све мере потребне за вођење једне ефикасне и корисне комуналне политике.

WWW.UNILIB.RS

А К Е М Б Е О Г Р А Д Б У И З Б Р А Ђ И В А Њ У Б Е О Г Р А Д С Д ' А У Ј О Р Д А Н И Ј Е

Нови Београд: Један део новог парка у продужењу Малог Калимегдана

Une partie du nouveau parc auprès du vieux parc Petit Kalimegdan

(Из фото-архива Одељења за штампу, пропаганду и туризам О. г. Београда.)

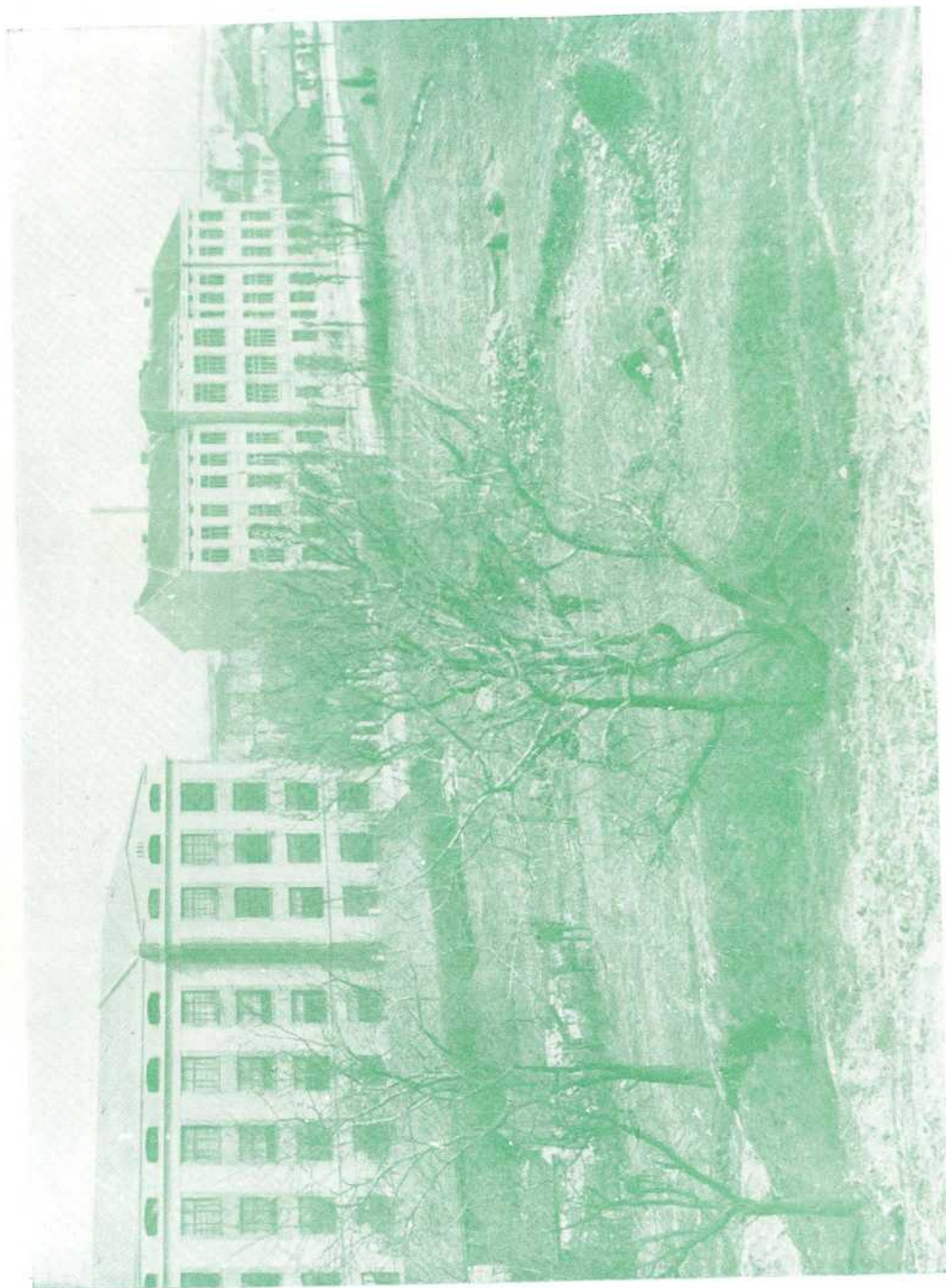
(Photo-archivé du Bureau communal de la presse de Beograd.)

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Исти терен пре 6 месеци

La même place avant 6 mois

(Из фото-архива Одељка за штампу, пропаганду и туризам О г. Београда.)

(Photo-archivé du Bureau communal de la presse de Beograd.)